

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

На правах рукопису

КИСЛЮК АНДРІЙ ПАВЛОВИЧ

УДК 336.02: 336.225

ВОЛАТИЛЬНІСТЬ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ
ЗА УМОВ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Акімова Олена Володимирівна

Краматорськ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ЗА УМОВ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	13
1.1 Наукові засади формування податкової політики в залежності від фази економічного розвитку	13
1.2 Теоретичні засади регулювання рівня волатильності податкових надходжень за фазами економічного циклу.....	29
1.3 Концептуальні положення регулювання волатильності податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності	48
Висновки до розділу 1.	63
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ВОЛАТИЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ УКРАЇНИ.....	66
2.1 Аналіз податкових надходжень України.....	66
2.2 Оцінка волатильності податкових надходжень України	84
2.3 Методичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності.....	105
Висновки до розділу 2.	124
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	127
3.1 Удосконалення механізму регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності.....	127
3.2 Формування методичного інструментарію визначення впливу тенденцій макроекономічних показників на волатильність податкових надходжень України.....	143

3.3 Формалізація системи інструментів механізму регулювання волатильності податкових надходжень	163
Висновки до розділу 3.	180
ВИСНОВКИ.....	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187

ВСТУП

Актуальність теми. Досвід різних країн свідчить, що тривалість подолання наслідків економічної рецесії в усіх сферах економічного життя щільно пов'язана з тим фактом, що фінансові проблеми національних економік, особливо країн, що розвиваються, не є циклічними та тимчасовими, а мають структурний і хронічний характер. Держави з більш нестабільною траєкторією економічного розвитку мають більші потреби у фінансуванні видатків і значно масштабніші проблеми з нестабільністю доходної бази. Яскравим прикладом цього є Україна, економіка якої нещодавно зазнала чергової рецесії, і яка докладає зусиль для усунення структурних проблем, одночасно намагаючись стабілізувати або збільшити податкові надходження. У зв'язку з цим актуальність дослідження передумов та чинників, які визначають чутливість, мінливість, флуктації податкових надходжень в залежності від циклів економічного розвитку та виявлення того оптимального рівня волатильності податкових надходжень, за якого темпи їх приросту є умовно стабільними та менш піддаються впливу деструктивних змін макросередовища. Потреба поглибленого аналізу причин волатильності податкових надходжень є особливо своєчасною, враховуючи той факт, що динаміка і структура вітчизняної податкової бази і об'єктів оподаткування стають все більш нестабільними та непередбачуваними.

Циклічність розвитку економіки та державних фінансів досліджується у працях вітчизняних вчених: О. Андрущенко [150], Л. Баранник [147, 148], А. Вдовиченка [40], О. Колесника [37], С. Лютого [38], С. Пипко [150], О. Рожко [39], К. Стрижиченка [42], Г. Тельнової [74, 75]. Розробці теоретичних та методологічних засад податкової статистики, які створюють підґрунтя виміру мінливості податкових надходжень, в останні роки присвячені вітчизняні наукові праці Ю. Бойко [1, 2], О. Гірської та Г. Цегелик [3], М. Дедушевої [4], К. Ілляшенка та Г. Левченка [5], Т. Косової [139], Г. Кучерової

[6], В. Лукіна та В. Савченко [7], В. Мартинюка [8], П. Чернова [9] та інших вчених. Разом з тим, використання самого терміну «волатильність», під якою розуміється мінливість, рухливість, нестійкість показника, відносно податкових надходжень майже не застосовується вітчизняними дослідниками. Разом з тим, закордонні вчені *H. M. Groves, C. H. Kahn* [11], *Fr. C. White* [12], *W. E. Fox, Ch. Campbell* [13], *R. Dye, Th. McGuire* [14], *R. Holcombe, R. Sobel* [15], *Y. Otsuka, Br. M. Braun* [16], *B. G. Knight, A. L. Kusko, L. Rubin* [17], *G. A. Wagner* [21], *Th. A. Garrett* [23], *Y. Hou, J. S. Seligman* [24], *G. C. Cornia, R. D. Nelson* [26], *W. Yan* [27] доволі ретельно вивчають саме цей аспект податкової політики. Більшість економістів, прикладами досліджень яких є роботи *E. Talvi, C. Vegh* [48], *G. Kaminski, C. Reinhart, C. Vegh* [49], *L. A. Catão, B. W. Sutton* [50], погоджуються з нормуванням податкових ставок в залежності від економічного розвитку і зниженням витрат уряду для стабілізації ВВП у нестабільному діловому циклі. Наведені автори виступають за додержання проциклічного типу регулювання оподаткування. Інші дослідники (*A. Alesina, F. Campante, G. Tabellini* [52], *A. Fatas, I. Mihov* [53]) доводять неефективність проциклічного регулювання. Існуюча потреба у реформуванні системи оподаткування України, недосконалість вітчизняної податкової системи окреслюється у працях В. Вишневського [151], О. Воронкової [142], О. Годованець [148], Т. Дулік [106], Т. Єфименко [103], А. Крисоватого [98], С. Лазур [130], Л. Лисяк [146], І. Ломачинської [105], П. Мельника [152].

Віддаючи належне напрацюванням вчених в сфері податкового регулювання за умов циклічності розвитку економіки, дослідження волатильності податкових надходжень потребує подальшого розвитку наукових засад через необхідність встановлення джерел стійкого приросту податкових надходжень з одночасним збереженням помірного фіскального тягаря. Суттєвим науково-практичним аспектом даного питання є подальше реформування податкової системи, яка характеризуватиметься наявністю компенсаторів значних негативних флуктуацій податкових надходжень за умов

макроекономічної нестабільності. Усе вищезазначене обумовило вибір теми дисертації, визначило мету, завдання, логіку, зміст дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за темами: «Фундаментальні та прикладні аспекти фіскальної децентралізації як засобу реалізації соціально-економічної політики на пост-конфліктних територіях» (номер державної реєстрації 0116U003939, 2016–2017 рр.) у рамках якої дисертантом удосконалено теоретичні засади податкового регулювання в залежності від фаз економічного розвитку; «Механізм фінансово-економічного управління розвитком на макро- та мікрорівні» (номер державної реєстрації 0114U003938, 2014–2016 рр.), в межах якої удосконалено механізм регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є обґрунтування теоретико-методичних засад регулювання волатильності податкових надходжень в рамках удосконалення механізму забезпечення стійкого приросту податкових джерел доходу держави за умов макроекономічної нестабільності.

Для досягнення зазначеної мети в роботі поставлено такі *завдання*:

розвинути наукові засади застосування типів податкової політики в залежності від фази економічного розвитку країни;

удосконалити теоретичний підхід до регулювання рівня волатильності податкових надходжень за фазами економічного циклу;

удосконалити концептуальні положення регулювання волатильності податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності;

обґрунтувати методичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень в Україні на основі аналізу податкових надходжень та оцінки їх волатильності;

удосконалити механізм регулювання волатильності податкових надходжень за умов макроекономічної нестабільності;

розвинути методичний інструментарій визначення впливу тенденцій макроекономічних показників на волатильність податкових надходжень України;

формалізувати систему інструментів механізму регулювання волатильності податкових надходжень.

Об'єктом дослідження є процес податкового регулювання за умов макроекономічної нестабільності.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та науково-практичні засади регулювання волатильності податкових надходжень за умов макроекономічної нестабільності і протидії впливу деструктивних чинників інструментами державної податкової політики.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну базу дослідження складають праці вітчизняних і зарубіжних вчених в галузі макроекономічного розвитку та податкового регулювання. В основу методологічного апарату дослідження покладено положення кейнсіанства та неокейнсіанства, неокласична концепція А. Лаффера, концепції волатильності податкових надходжень та стабілізації їх обсягу, які дозволили сформуванню підґрунтя концепції регулювання волатильності податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності.

У роботі застосовано методи діалектики, низку загальнонаукових підходів та спеціальних методів, що в сукупності дозволило досягти концептуальної єдності досліджень, зокрема: *абстрактно-логічний метод, узагальнення, системний і структурний методи* (при дослідженні типів податкової політики в залежності від фази економічного розвитку країни; удосконаленні теоретичного підходу до регулювання рівня волатильності податкових надходжень за фазами економічного циклу; концептуальних положень регулювання волатильності податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності); *порівняння, групування, аналізу і синтезу, статистичний аналіз* (при аналізі податкових надходжень України та оцінці їх волатильності); *економіко-математичного моделювання* (при розвитку

методичного інструментарію визначення впливу тенденцій макроекономічних показників на волатильність податкових надходжень України); *структурно-функціональний метод, ієрархічне упорядкування* (при удосконаленні механізму регулювання волатильності податкових надходжень за умов макроекономічної нестабільності та формалізації системи інструментів механізму регулювання волатильності податкових надходжень); *логічного узагальнення* (для формування висновків).

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти з питань бюджетно-податкової політики, дані Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, монографії та періодична література, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних засад, удосконаленні методичних підходів щодо регулювання волатильності податкових надходжень задля досягнення стійкого приросту джерел державних фінансів в умовах макроекономічної нестабільності. Результати та ключові положення дисертації, які характеризують її наукову новизну і відображають внесок автора в розвиток фінансової науки, полягають у такому:

удосконалено:

теоретичний підхід, який пояснює регулювання волатильності податкових надходжень як функцію економічного розвитку з акцентом на склад податкової бази та структуру податків, які впливають на циклічну стабільність податкових надходжень, із врахуванням недоцільності зростання сукупного податкового тягаря; на відміну від існуючих, пропонується підхід, який описує трансформацію структури оподаткування, яка гарантує приріст податкових надходжень та дає змогу на відносно постійній основі фінансувати соціальні та економічні потреби суспільства; такий підхід дозволяє згладити кризові явища в економіці як наслідок вирішення проблеми нестабільності бюджетних доходів та пов'язаної з нею фіскальної нестабільності;

концептуальні положення регулювання волатильності податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності, які ґрунтуються на синтезі положень кейнсіанства та некейнсіанства, неокласичної концепції А. Лаффера, концепцій волатильності податкових надходжень та стабілізації їх обсягу і вказують на те, що волатильність податкових надходжень може впливати на економічне зростання, а її оптимальний рівень уможливить фінансування інвестицій та інновацій, нових робочих місць та програм розвитку промисловості, що призводитиме до економічного зростання; це дозволяє поглибити наукові засади формування і реалізації податкової політики держави з урахуванням циклічності економічного розвитку;

методичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень, який базується на двох циклах регулювання: регулювання стабільності податкових надходжень через зниження їх волатильності та регулювання ефективності податкової системи, яке має здійснюватися під час реалізації реформованої податкової політики; на відміну від існуючих, запропонований методичний підхід ґрунтується на комплексному вживанні методології *ARIMA*-моделювання та мультиваріативного регресійного аналізу, математичного аналізу, методології Лаффера та дозволяє досягти стабілізації податкових надходжень під час деструктивних змін в економіці, підвищити ефективність податкової системи;

механізм регулювання волатильності податкових надходжень через визначення мети, завдань, принципів та функцій регулювання, формування методів та інструментів його реалізації, що дозволить подолати флуктуації обсягу податкових надходжень під час деструктивних змін в економіці; особливістю пропонованого механізму є урахування специфічної ролі кожного податку у виконанні функцій регулювання волатильності податкових надходжень; це дозволяє зробити податкову політику держави більш гнучкою у питаннях протидії циклічним явищам;

дістали подальшого розвитку:

наукові засади застосування типів податкової політики для регулювання волатильності податкових надходжень в залежності від фази економічного розвитку, які, на відміну від переважної практики застосування проциклічної податкової політики протягом всього циклу економічного розвитку, базуються на знаходженні компромісу між збільшенням податкових надходжень в період економічного зростання та ризиком їх потенційного зниження під час макроекономічної нестабільності; означене дозволить стабілізувати надходження від податків, а недоотримані бюджетні кошти за рахунок зменшення волатильності у фазі зростання цілком компенсуватимуться зменшенням втрат податкових надходжень у стані спаду економіки;

методичний інструментарій визначення впливу тенденцій макроекономічних показників на волатильність податкових надходжень України, який синтезує методи економіко-математичного моделювання, на основі якого визначено прогностичний інтегральний показник темпу приросту податкових надходжень України через лагові та макроекономічні залежності податкових надходжень, та методи визначення фіскальних індикаторів Лаффера за двопараметричним методом, що дозволило обґрунтувати поле регулювання окремих податків; результатом пропонованого методичного інструментарію є встановлення векторів реформування системи оподаткування;

формалізована система інструментів механізму регулювання волатильності податкових надходжень до 2020 р., яка включає конкретні заходи з встановлення ставок податків, надання податкових пільг, регулювання податкового навантаження основних податків, враховуючи специфічні функції, що ними реалізуються; це дозволить підвищити дієвість податкового регулювання з урахуванням поточної та майбутніх фаз економічного циклу в економіці України.

Практичне значення одержаних результатів. Наукові результати дисертації знайшли своє практичне застосування в діяльності окремих установ та організацій. Зокрема, науково-практичні рекомендації

щодо удосконалення норм інституційного забезпечення податкової політики були позитивно оцінені Головним управлінням Державної фіскальної служби України в Донецькій області (довідка від 08.12.2016 № 6224/12/09-00-01), підходи до оцінки волатильності податкових надходжень були впроваджені в діяльність Бахмутської об'єднаної ДПІ ГУ ДФС України в Донецькій області (довідка від 23.11.2016 № 01/185) та Покровської об'єднаної ДПІ ГУ ДФС України в Донецькій області (довідка від 13.11.2016 № 01/085) Результати дисертації запроваджені в навчальний процес Донбаської державної машинобудівної академії МОН України при викладанні курсів «Податковий менеджмент», «Податкова система» (довідка від 17.11.2016 № 085–06/84).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням, в якому автором здійснено оригінальний внесок у поглиблення теоретичних засад, розвиток методичних підходів і розробку науково-практичних рекомендацій щодо регулювання волатильності податкових надходжень задля досягнення стійкого приросту джерел державних фінансів за умов макроекономічної нестабільності. Основні висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, одержано автором особисто та викладено в опублікованих роботах. З наукових робіт, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї, які отримані в результаті індивідуальних досліджень.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертації обговорювалися та були схвалені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання» (Кременчук, 2017 р.), «Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання» (Кременчук, 2016 р.), «Регіональний розвиток – основа становлення української держави» (Донецьк, 2014 р.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у 10 наукових працях загальним обсягом 4,05 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 3,63 ум.-друк. арк. У складі публікацій: сім статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 3,66 ум.-друк. арк. (автору належить 3,24 ум.-

друк. арк.), у тому числі три публікації в виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, загальним обсягом 1,63 ум.-друк. арк.; три – в інших виданнях загальним обсягом 0,39 ум.-друк. арк.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ЗА УМОВ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

1.1 Наукові засади формування податкової політики в залежності від фази економічного розвитку

Наслідки економічної рецесії, що проявляються у довготривалому подоланні руйнувань у всіх сферах економічного життя країн, дозволяє стверджувати, що фінансові проблеми не просто циклічні та тимчасові, але й структурні та хронічні. З більш широкої точки зору, деякі дослідники послідовно вказували на несумлінне ставлення політиків до державних фінансів та погане фіскальне планування та управління як основну причину структурних бюджетних проблем.

Країни, які зазнають чергової рецесії, мають вживати зусилля для усунення структурних проблем, зокрема, в їх фіскальних системах, намагаючись стабілізувати або збільшити податкові надходження. Держави з більш нестабільною дохідною базою зазнають більші потреби у фінансуванні витрат за рахунок позикових джерел або значному коригуванні податкової системи. У цьому зв'язку набуває актуальності дослідження засад, які визначають вплив рівня волатильності податкових надходжень на цикли економічного розвитку. Зокрема, у часи макроекономічної нестабільності (спаду, кризи, рецесії) відновлення обсягу доходів державного бюджету за рахунок податкових надходжень сприятиме більш швидкому подоланню деструктивних змін. З огляду на важливість і актуальність завдання для державних фінансів, необхідним є визначення детермінант і наслідків нестабільності податкових надходжень.

Звертаючись до напрацювань економічної думки відносно дослідження стабільності податкових надходжень, відзначимо наявність широкого кола поглядів. Розробці теоретичних та методологічних засад податкової статистики, які створюють підґрунтя виміру мінливості податкових надходжень, в останні роки присвячені вітчизняні наукові праці Ю. Бойко [1, 2], О. Гірської та Г. Цегелик [3], М. Дедушевої [4], К. Ілляшенка та Г. Левченка [5], Г. Кучерової [6], В. Лукіна та В. Савченко [7], В. Мартинюка [8], П. Чернова [9] та інших вчених. Разом з тим, використання самого терміну волатильності, під якою розуміється мінливість, рухливість, нестійкість [10], відносно податкових надходжень майже не застосовується вітчизняними дослідниками. Разом з тим, закордонні вчені [11-30] доволі ретельно вивчають саме цей аспект податкової політики.

Теорію волатильності розробив Роберт Енг у 1982 р. Вона полягала у створенні методу, користуючись яким можна було зі значним ступенем точності передбачати тенденції зміни будь-яких економічних показників навіть на рік вперед. За своїми видами виокремлюють:

історичну волатильність, яка відбиває минулі зміни економічних показників і характеризує ступінь розсіювання цих значень навколо їх середнього показника. Середній, «нормальний» рівень волатильності, навколо якого відбуваються коливання, визначається шляхом порівняння історичної волатильності для різних часових проміжків;

очікувану волатильність, яка відображає розраховані прогностичні зміни економічного показника. Визначальними факторами розрахунку є: історична волатильність; політична стабільність; економічна активність і т. ін.;

очікувану історичну волатильність, що включає спостереження прогнозів очікуваної волатильності. Тобто вона характеризує не саму волатильність, але якість прогнозу, тобто професіоналізм аналітика.

Потреба дослідження волатильності податкових надходжень обумовлена її двома основними характеристиками: трендом, що визначає коливання надходжень відповідно до визначеної закономірності, та

випадковими змінами (флуктуаціями) надходжень, які уможливають врахування не тільки середнього значення за прогнозом, а й очікуваних відхилень від середнього рівня. Особливого значення набуває дослідження волатильності податкових надходжень у період макроекономічної нестабільності, адже підготовка прогнозів доходів, які виходять за рамки одного року дозволяє впроваджувати своєчасну податкову політику. Увага до потенціалу росту та відносної нестабільності різних податків має вирішальне значення і у вирішенні фіскальної кризи та підтримці адекватного фінансування державних програм протягом тривалого часу. Адекватна державна структура податків повинна забезпечувати достатні надходження в певний момент часу.

Виходячи з розуміння волатильності, під волатильністю податкових надходжень будемо розуміти їх мінливість, нестабільність, варіативність в залежності від низки чинників. Волатильність податкових надходжень може вимірюватися дисперсією або представленим у річному виразі стандартним відхиленням змін надходжень. Висока волатильність податкових надходжень (якщо показники істотно змінюються як в один, так і в інший бік) свідчить про вищий ризик недоотримання доходів бюджету, виникнення бюджетного дефіциту під час несприятливої макроекономічної кон'юнктури.

Звертаючись до дослідження циклічності економічного розвитку, автори відзначають, що «циклічність – це загальна форма функціонування національних господарств і світової економіки як єдиного цілого, що відображає нерівномірність функціонування різних елементів національного господарства, зміну революційних та еволюційних стадій його розвитку, економічного прогресу» [31, с. 79]. «під циклічністю розуміється періодичність порушень рівноваги в економічній системі, що повторюються, ведуть до згортання господарської діяльності, спаду та кризи. Циклічність дуже чутлива до державного впливу на соціально-економічні процеси в суспільстві» [32].

Найбільш відомими теоріями довгострокових економічних циклів, що дозволяють розкрити нові можливості в механізмі економічного зростання, є теорія «великих циклів» М. Кондратьєва [33], сучасна еволюційна теорія економічного розвитку Й. Шумпетера [34]. Автори пояснюють довгострокову циклічність динамічним НТП, пов'язаним з ним економічним зростанням і соціально-економічними процесами. За думкою дослідників, інноваційний розвиток сприяє пожвавленню ділової активності та формує передумови економічного розвитку.

Середньострокові цикли (7 – 12 років) досліджувалися К. Жугляром [35]. Автором циклічні зміни пояснювалися циклами інвестицій, які спричиняли зміни внутрішнього національного продукту, інфляцію й зайнятість.

Короткострокові цикли (від 2 до 4 років) знайшли відображення у працях Дж. Кітчана [36], який досліджував фінансові рахунки і ціни під час зміни товарних запасів.

Сучасні вітчизняні автори [37-45] також приділяють увагу дослідженню циклічності розвитку економіки. Особливої значущості у контексті теми дисертації мають роботи, спрямовані на вивчення фінансових криз, та, зокрема, фіскальних її аспектів.

Так, О. Колесник пише: «незважаючи на те що фінансові кризи досить рідко стають причинами циклічних спадів, їх кореляція з ними дуже висока, а наслідки для економіки набагато серйозніші, ніж в інших випадках. По-перше, це пов'язано зі скороченням приватного попиту, який навіть на підвищувальній фазі циклу після фінансових криз зростає більш повільними темпами, аніж в усіх інших випадках. По-друге, зростання обсягів кредиту відбувається дуже невпевнено, ціни на активи впродовж тривалого періоду залишаються низькими, в той час як за інших типів підйому кредитування зростає досить швидко. По-третє, фінансові кризи негативно відображаються на витратах з великим часовим горизонтом, таких як інвестиції в нерухомість та капітал» [37, с. 155].

С. Лютий вказує на досвід країн ОЕСР у подоланні фінансової кризи шляхом зниження податкового навантаження для «стимулювання внутрішнього попиту й інвестицій або збільшення державного фінансування заходів із підтримки національної економіки» [38]. Разом з тим, такі заходи бачаться взаємовиключними, адже зниження податкового навантаження в умовах макроекономічної нестабільності призводить до зниження доходів бюджету через скорочення обсягу податкових надходжень, відповідно, збільшення фінансування програм розвитку в цьому випадку спричиняє зростання бюджетного дефіциту.

У визначенні фінансової кризи, яке надає О. Рожко, вказується на те, що «об'єкт фінансів виступає і об'єктом фінансової нестабільності» [39, с. 35]. Проте, на наше переконання, об'єкт фінансів може виступати в ролі стабілізатора, каталізатора кризових явищ.

Теоретичні концепції подолання кризових явищ в економіці в межах класицизму, за якими стимулювання сукупного попиту через фіскальну та монетарну політику є нейтральними, і неокейнсіанства, у яких фіскальна і монетарна політика виступають в ролі контрциклічних заходів за певних умов, розглядає А. Вдовиченко [40]. Автором також вказується на ациклічність вітчизняної фіскальної політики.

Останніми роками переважала наукова думка, що стабілізація економіки повинна залишатися прерогативою монетарною політики з акцентом на інфляцію. В свою чергу, фіскальна політика повинна спиратися на автоматичні стабілізатори. Але після нещодавньої світової фінансової кризи ці положення були відкинуті.

Інші вітчизняні дослідники вказують на вплив фіскальної політики на економічний розвиток: «фіскальна політика припускає зміну ставки податку і соціальних витрат держави. Якщо в економіці спостерігається недостатність сукупних витрат, то знижується ставка податку; збільшуються витрати держави; застосовуються обидва методи одночасно. Якщо в економіці існує надмірний рівень сукупних витрат, тоді уряду треба зробити наступні заходи:

збільшення ставки податку; скорочення витрат держави; застосування обох методів одночасно. Ці заходи призводять до того, що в першому випадку збільшуються дохід і відповідно споживчі витрати, а також витрати держави. Збільшення споживчих і державних витрат обумовлює багатократне підвищення сукупного попиту (ефект мультиплікатора). У другому випадку, навпаки, відбувається скорочення державних і споживчих витрат, що веде до багатократного скорочення сукупного попиту. У першому випадку ми маємо справу із стимулюючою фіскальною політикою, в другому випадку – із стримуючою» [46, с. 344].

Існує дві групи поглядів на зв'язок нестабільності податкових надходжень та стану макросередовища. Перша група авторів вважає, що фінанси, до складу яких належать і відносини з приводу формування податкових надходжень, обумовлюють рівень розвитку економіки. Логічно, що темпи економічного зростання обумовлюються зростанням загальної вартості державних програм, які фінансуються за рахунок доходів бюджету.

Друга група авторів цілком обґрунтовано має переконання, що обсяг фінансових ресурсів держави обумовлений впливом макроекономічних факторів. В своїй більшості авторами обговорюються відносини між економічним зростанням і зростанням державних доходів. Вони вважають, що сукупно державні доходи зростають приблизно в тих же пропорціях, що й державна економіка.

Незважаючи на значну кількість досліджень з проблеми циклічності, наразі не існує єдиного розуміння регулювання волатильності податкових надходжень на різних фазах економічного розвитку.

На наш погляд, зв'язок між податковими надходженнями та економічним зростанням є циклічним: у випадку, якщо податкові надходження зростають з такою ж швидкістю, як і економіка, держава генерує достатньо коштів на покриття необхідного обсягу бюджетних видатків на наступний рік. Якщо ж країна має змогу фінансувати державні програми розвитку у повному обсязі, буде спостерігатися й економічне

зростання, і, як наслідок еластичності податкової бази, податкові надходження.

Навпаки, фіскальна криза та економічна криза є результатом різкого зниження державних надходжень через рецесію або більш значного спаду у минулі роки. При цьому приріст податкових надходжень через зміну ставок податків і зміну в податкових базах може позначитися і на темпах економічного зростання неоднозначно, що викликано волатильністю податкових надходжень. Відзначаючи значну кількість досліджень з проблеми нестабільності податкових надходжень, єдиної точки зору у науці не існує і по сей день.

Так, економічний спад та рецесія у розвитку країни має вплив на податкові надходження через безліч шоків:

фінансовий шок, який характеризується різким зниженням приросту капіталу, дивідендів та процентних доходів, впливом на доходи домогосподарств є найсильнішим. Відповідно, негативні наслідки будуть найбільшими у державах з високою концентрацією домогосподарств з високим рівнем доходу та найбільшою залежністю від прибутків з капіталу;

житловий шок, що виявляється у різкому зниженні цін на житло, збільшенням порушень фінансової дисципліни у іпотечних операціях, зниженням сектору житлового будівництва, буде найбільш впливовим в державах з найбільшими попередніми темпами зростання цін на житло та майновим оподаткуванням;

шок від втрати робочих місць позначається на рівні середнього оподаткованого доходу фізичних осіб та має найбільший вплив на країни з високим оподаткуванням ПДФО;

галузеві шоки викликають спад виробництва, і, відповідно, знижують базу оподаткування ПДВ та прибутковим податком.

Як відзначають фахівці, «національна економіка піддається періодичним коливанням, підйомам і спадам, які є об'єктивним процесом її розвитку. Проте універсальних заходів подолання проявів кризових явищ та

процесів не існує. Тому державна політика повинна мати систему механізмів зниження наслідків кризи та недопущення банкрутства підприємств реального сектора, а також запровадити докорінну модернізацію системи управління відповідно до вимог сучасності» [41].

Коли фактичний темп зростання доходів не відповідає темпу зростання витратів держава стикається зі структурним дефіцитом. Податкові надходження не будуть відновлюватися (набувати позитивних темпів приросту) доти, доки економічний розвиток не повернеться на нормальний рівень. В результаті, державам потрібно буде не тільки відновити нормальний приріст доходів, але і відновити економічне зростання до середнього рівня протягом найближчих кількох років після кризи, що є фактично неможливим. Крім того, як тільки це станеться, більшість держав продовжує стикатися зі структурним дефіцитом бюджету, намагаючись збільшити податкові ставки або розширюючи податкову базу. Відповідно, чим стабільнішими (менш волатильними) є податкові надходження, тим меншою є необхідність коригування податкової системи у період економічного спаду і більш швидкими темпами відновлюється економічний ріст. Водночас, допустима мінливість податкових надходжень може дати позитивні результати у час стрімкого економічного поживлення та зростання. Таким чином, вважається, що регулювання волатильності податкових надходжень має обумовлюватися фазою економічного циклу, в якому в даний момент знаходиться національна економіка.

У економічній теорії існує усталена думка щодо наявності чотирьох фаз економічного циклу: криза, рецесія (спад), депресія (застій), поживлення і піднесення. У відповідності до даних фаз та власних міркувань зобразимо вплив волатильності податкових надходжень на фази економічного циклу національної економіки на рис. 1.1.

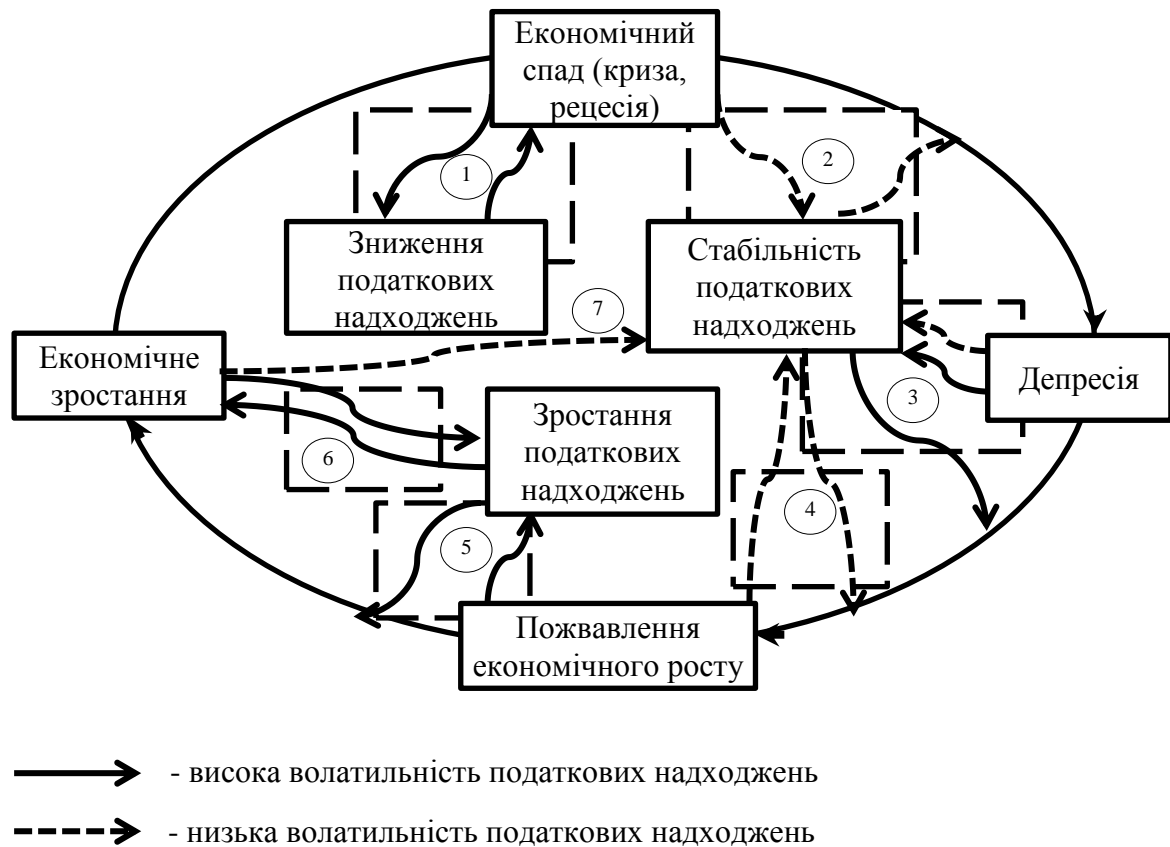

Рис. 1.1. Вплив волатильності та обсягу податкових надходжень на фази економічного циклу національної економіки (розроблено автором)

На рис. 1.1 запропоновано виокремити зони:

1 – зона високої волатильності податкових надходжень, яка робить проблематичним вихід з кризи та рецесії через еластичність податкової бази до макроекономічних умов. В цьому разі буде спостерігатися зниження податкових надходжень, наступне збільшення дефіциту бюджету або скорочення видатків, що, в свою чергу, буде призводити до подальшого поглиблення економічного спаду;

2 - зона низької волатильності податкових надходжень, яка забезпечить стабільні їх обсяги в умовах кризи та рецесії, що дозволить перейти до наступної фази економічного розвитку – депресії; 3 – у часи депресії, або застою, податкові надходження за будь-якого рівня волатильності будуть більш-менш стабільними. За умов сприятливих інших факторів

макрооточення можливий перехід до наступної фази – пожвавлення економічного розвитку;

4 – якщо на фазі пожвавлення збережеться низька волатильність податкових надходжень, їх обсяг буде стабільним. Відповідно, очікування значного «прориву» до наступної фази – економічного зростання – є малоймовірним за незмінних інших умов;

5 – у випадку підвищення волатильності податкових надходжень на фазі пожвавлення податкові надходження зростатимуть більшими темпами, що сформує передумови нарощення бюджетних доходів та можливостей фінансування бюджетних програм економічного розвитку. В результаті стає можливим перехід до фази економічного зростання або піднесення економіки;

6 – збереження високої волатильності податкових надходжень на фазі зростання економіки є чинником нарощення їх обсягу та укріплення економічного стану країни через достатній обсяг державних фінансових ресурсів.

Перехід з фази піднесення економіки до чергової кризи може бути обумовлений низкою факторів, які досліджуються багатьма вченими, проте перед податковою системою постає питання знаходження компромісу між обсягом зростання податкових надходжень та їх стабільністю (зона 7), враховуючи ризик настання кризи. Стабільність податкових надходжень на фазі піднесення дозволить пом'якшити дестабілізуючі чинники та оминати значний економічний спад.

На основі викладеного можливо сформувати дорожню карту регулювання волатильності з метою виходу з кризи. Вона буде проходити через зони 2-3-5-7. Тобто на фазі економічного спаду та зростання волатильність податкових надходжень має бути низькою, з подальшим її нарощенням протягом депресії та пожвавлення економіки.

Звертаючись до термінології теорії бізнес-циклів [47], визначимо тип регулювання волатильності податкових надходжень за фазами економічного розвитку:

проциклічним є регулювання, якщо проциклічна змінна (волатильність податкових надходжень) позитивно корелює з динамікою економічних циклів;

ациклічним є регулювання, якщо волатильність податкових надходжень не корелює з динамікою економічних циклів;

контрциклічним – якщо волатильність податкових надходжень негативно корелює з динамікою економічних циклів.

А. Вдовиченко наводить пояснення перелічених типів політик: «з точки зору рішень економічної політики проциклічні дискреційні рішення стимулюють фази економічного циклу – у разі піднесення стимулюють економічну активність, у разі спаду охолоджують економіку. Проциклічна економічна політика збільшує амплітуду коливань бізнес-циклу.

Ациклічна економічна політика не має впливу на параметри циклу.

Контрциклічна політика охолоджує економіку у разі тенденції до перегріву та стимулює у фазі спаду» [40].

На відміну від пропонованої системи регулювання, більшість економістів [48-50] погоджуються з нормуванням податкових ставок в залежності від економічного розвитку і зниженням витрат уряду для стабілізації ВВП у нестабільному діловому циклі. Застосування протициклічної схеми фіскальної політики, яка полягає в тому, що під час економічного зростання зберігається постійна структура податків та існує певна прогресивність податкових надходжень, на перший погляд, дозволяє накопичити запаси фінансових ресурсів для їх витрачання в умовах рецесії. На наше переконання, в цьому випадку настання кризи буде посилено скороченням податкових надходжень внаслідок падіння темпів розвитку та зростанням дефіциту бюджету. Тому тільки контрциклічна політика регулювання волатильності та ациклічна політика регулювання обсягу

податкових надходжень у період економічного зростання може пом'якшити та прискорити вихід з кризи і є певними превентивними заходами антикризового регулювання економіки.

Контраргументи щодо використання проциклічної фіскальної політики у часи зростання економіки містяться і у працях *E. Talvi, C. Vegh* [48], які вважають, що формування бюджетних надлишків збільшує державну схильність витратити бюджетні кошти.

Інші закордонні дослідники [51] також вказують на те, що через посилення боротьби за державні ресурси у період зростання зростає бюджетний дефіцит.

Відома наукова праця *A. Alesina, F. Campante, G. Tabellini* [52] пояснює схильність до застосування проциклічної фіскальної політики в умовах економічного зростання та відсутність позитивних її наслідків зацікавленістю корумпованих урядів, які витрачають частину податкових надходжень за непродуктивне державне споживання. Автори вважають, що за часів макроекономічної нестабільності серед виборців можуть виникнути радикально незадоволені настрої замінити уряд, який зловживає своїми повноваженнями, але в стані підйому економіки виборці бачать зростання, вимагають вищої корисності для себе в формі нижчих податків або кращих суспільних благ. Таким чином, це змушує уряд поширювати проциклічне регулювання фіскальної політики, і залучати позикових коштів, які не завжди є відкритими, занадто багато. В результаті, за думкою авторів, проциклічна фіскальна політика (тобто збільшення витрат уряду під час зростання та надмірних державних запозичень) виникає з вимог виборців. У роботі [52] доводиться позитивна кореляція між проциклічністю та рівнем корупції: більш корумповані країни продемонструвати більш проциклічну фіскальну політику. Крім того, кореляція між корупцією і проциклічністю переважно присутня в демократичних країнах, де корумповані уряди підзвітні виборцями через демократичні інститути. З іншого боку, в країнах, що

розвиваються, проциклічність фіскальної політики частіше обумовлена викривленою політичною реакцією на буми, а не на спади.

Зростаюча волатильність, за думкою [53], внаслідок проциклічної фіскальної політики формує передумови стримування зростання у довгостроковій перспективі.

Розглянемо особливості контрциклічної політики регулювання волатильності податкових надходжень. Можливості контрциклічної податкової політики зазвичай формуються на базі автоматичних стабілізаторів, імпульси яких доволі слабкі. Використання скорочень податків як основної складової контрциклічної податкової політики, хоча швидко та легко реалізується, може виявитися неефективним. За оцінками науковців [54] окремі країни, які поклалися на скорочення податків як основну складову своєї контрциклічної податкової політики, стикаються з низкою труднощів, пов'язаних, переважно, з високим рівнем неформальності ринку праці. Оскільки автоматичні стабілізаційні імпульси слабкі, дуже важливо, щоб ефект був швидким як для скорочення кризи, так і для уникнення проциклічних наслідків фіскальної політики.

Однією з проблем контрциклічної політики є нерозвиненість податкового простору. У довгостроковій перспективі увага повинна бути спрямована на зменшення залежності від податків на прибуток та доходи фізичних осіб, запровадження більш широкого використання податків на споживання. Вплив контрциклічної податкової політики може бути приглушений через структуру економіки, особливо у випадку відкритої економіки з низьким рівнем внутрішнього споживання.

Таким чином, можна визначити заходи, які країни можуть здійснити для покращення впливу контрциклічної податкової політики для попередження майбутніх економічних криз:

впровадження автоматичних стабілізуючих імпульсів;

збільшення податкових надходжень, отриманих від податків на споживання;

збереження фіскальної стійкості;
збалансування зростання шляхом зміцнення слабких секторів економіки;
скорочення видатків на субсидії;
забезпечення плавного та ефективного виконання бюджету [54].

Стабілізація податкових надходжень є найважливішим завданням у період спаду, як з точки зору здатності фінансування видатків на соціальні послуги, так і забезпечення фіскальної стійкості у країні.

Враховуючи наведені пояснення щодо трактування типу та доцільності податкового регулювання, відзначимо, що для довгострокової податкової політики на фазі спаду, депресії та поживлення регулювання волатильності має носити проциклічний характер, а на фазі зростання – контрциклічний. Наслідки цих політик відносно регулювання обсягу податкових надходжень мають полягати у ациклічному характері на фазах зростання та спаду, та проциклічного – на фазі поживлення та депресії (рис. 1.2).

Таким чином, можливо виокремити два основних цільових напрями регулювання волатильності: стабілізація та стимуляція економічного розвитку.

Політика стабілізації, що має застосовуватися у фазах спаду та економічного зростання, базується на тому факті, що коригування є неминучим і спрямовується на пом'якшення деструктивних змін (існуючих або потенційних). Політика стимулювання, з іншого боку, спрямована на активізацію чинників економічного розвитку через створення зростаючої дохідної бази та має застосовуватися у фазах депресії та поживлення.

Підсумовуючи викладене, зазначимо наступне.

Тип регулювання волатильності податкових надходжень залежить від стану економіки. Контрциклічне регулювання волатильності надходжень (ациклічне для обсягу) має бути на стадіях економічного зростання, що забезпечить превентивні заходи для наступного етапу спаду, та безпосередньо спаду, коли податкові надходження вже будуть стабілізовані

через низьку волатильність. У фазі депресії та поживлення економічного розвитку має застосовуватися проциклічне регулювання, яке дозволяє збільшити фінансову основу програм розвитку, забезпечити більш високий рівень реалізації соціальних потреб, в цілому підвищити добробут у країні.

Рис. 1.2. Наукові засади застосування типів податкової політики в залежності від фази економічного розвитку країни (розроблено автором)

На відміну від переважної практики застосування проциклічної податкової політики протягом всього циклу економічного розвитку, в особливості в період піку зростання, що дозволяє отримати максимальні податкові надходження, авторська позиція схиляється до знаходження компромісу із ризиком подальших, більш значних втрат та складностей відновлення стану бюджету та економіки в цілому в період кризи та рецесії.

Отже, недоотримані державні кошти в період зменшення волатильності у фазі зростання цілком компенсуються зменшенням втрат під час макроекономічної нестабільності.

Синтез різних типів регулювання в межах податкової політики дозволить обмежити бюджетний дефіцит, скоротити або стабілізувати рівень державного боргу через довгострокову стійкість бюджетних надходжень. При цьому бачиться більш ймовірним скорочення тривалості кризи та рецесії з одночасним збільшенням тривалості фаз пожвавлення та росту. Слід констатувати, що криза та рецесія в країнах, що розвиваються, набагато значніша як за наслідками, так і за тривалістю, і застосування контрциклічних заходів регулювання в них має бути жорсткішим. В той час, коли в промислово розвинених країнах контрциклічне регулювання має менше значення, проте бачиться також доцільним.

Таким чином, пропоновані засади податкової політики орієнтовані на довгострокову стабілізацію національної економіки.

Отже, волатильність податкових надходжень - складний і корисний інструмент регулювання стану економіки. Ретельне вивчення відносної нестабільності і зростання окремих видів податків в залежності від факторів макросередовища допоможе державам приймати обґрунтовані рішення щодо реформування податкових систем та фіскальних механізмів сприяння економічному розвитку.

Подальші дослідження мають бути присвячені формуванню засад регулювання рівня волатильності податкових надходжень, виявленню чинників, що впливають на зниження або зростання волатильності.

1.2 Теоретичні засади регулювання рівня волатильності податкових надходжень за фазами економічного циклу

Протягом останніх десятиліть у світовому просторі відбувається зростання фіскального тиску на економіки країн. Разом з тим, спостерігаються скептичні настрої щодо зростання частки податкових доходів у фінансуванні державного бюджету на фоні потреби збільшення видатків на охорону здоров'я та освіти. Означене призводить до виникнення структурного дефіциту бюджету, що, в свою чергу, викликає фіскальні кризи. Зокрема, за оцінками експертів [55], державна фіскальна криза початку 2000-х років, яка почалася з рецесії 2001 року, яскраво демонструє переважаючі та серйозні фіскальні проблеми. Вважається, що фіскальні труднощі, які виникли під час рецесії та наступних за нею років, були набагато серйознішими через проблеми з забезпеченням податкових надходжень, які не зникли навіть за набуття стабільного економічного розвитку.

Вітчизняні вчені підкреслюють необхідність адаптації податкової системи України до потреб соціально-економічного розвитку: «відмінною рисою податкової системи періоду ринкової трансформації економічних відносин в Україні є її тісний взаємозв'язок з економікою та її структурою, цільовою орієнтацією. Відповідність податкової системи держави прийнятим у суспільстві соціально-економічним пріоритетам вкрай важлива при формуванні сприятливого середовища для розвитку країни. В умовах динамічних змін, нестабільності економічної ситуації та низького рівня податкової дисципліни в Україні особливого значення набуває створення такої системи адміністрування податків, яка б відповідала потребам соціально-економічного розвитку держави, забезпечила зниження податкового навантаження, ініціювала поживлення ділової активності суб'єктів підприємництва, стимулювала інвестиційно-інноваційну діяльність

та заохочувала платників до своєчасної сплати податків в повній мірі» [56, с. 19-20]. При цьому процесу забезпечення належного рівня податкових надходжень з врахуванням макроекономічних індикаторів має приділятися особлива увага: «в умовах економічних перетворень важливим є формування прогнозних показників податкових надходжень на коротко- і середньострокову перспективу, виходячи з принципів макроекономічної стабільності, достатнього рівня науково-економічної обґрунтованості та узгодженості з бюджетною стратегією держави. Від якісного рівня обґрунтованості планування і прогнозування податкових надходжень значною мірою залежить результативність фінансової політики держави у сфері формування доходів бюджету, що в свою чергу впливає на структуру та обсяги бюджетних видатків, дефіциту бюджету і пріоритети соціально-економічного розвитку країни в цілому» [57, с. 18].

Таким чином, дослідження волатильності податкових надходжень не втрачає актуальності через необхідність встановлення джерел потужного приросту податкових надходжень з одночасним збереженням помірною фіскального тягаря. Тобто перед наукою стоїть завдання формування податкової системи, яка характеризується наявністю компенсаторів значних негативних флуктуацій податкових надходжень за умов макроекономічної нестабільності. Поглиблений аналіз цих причинних зв'язків, зосереджених на нестабільності доходів, є особливо актуальним та своєчасним, враховуючи той факт, що державна податкова сфера стає все більш нестабільною і непередбачуваною.

Перед вітчизняною наукою постає завдання систематизації наукових засад регулювання волатильності податкових надходжень через дослідження теорії та методології даного питання.

Впорядковуючи наукові думки у хронологічній послідовності, відзначимо тенденцію до обґрунтування волатильності податкових надходжень в переважній залежності від мінливості податкової бази, яка, в свою чергу, є залежною від макроекономічних умов.

H. M. Groves, C. H. Kahn [11] одними з найперших присвятили свою працю виявленню нестабільності податкових надходжень. Автори наголошують, що податкові системи повинні бути стабільними у своєму складі та структурі, для того, щоб забезпечити постійні реальні надходження протягом певного періоду часу. На підставі норми стабільності за допомогою регресії вони оцінюють, наскільки життєво важливими у державних та місцевих податкових надходженнях є часові зміни складу та структури податкової системи.

Заслуговує на увагу дослідження, спрямовані на доведення доцільності диверсифікації податкових надходжень з використанням сучасної теорії портфеля Марковіца. *Fr. C. White* [12] розробляє міру загальної нестабільності у всій податковій системі, використовуючи дисперсію кожного податку та коваріацію між податками. Використовуючи дані про сім основних податків (зокрема, на особистий дохід, корпоративний податок, податок на продаж, алкогольні напої, автотранспорт, тютюн та моторне паливо) у періоді 1970-1981 рр., він розглядає нестабільність кожного податку та всю податкову структуру. На підставі проведеного аналізу він зазначає, що податок на особисті доходи, податки від корпорацій та податок з продажів демонструють найвищі темпи зростання серед семи основних податків, в той же час прибутковий податок корпорацій, на алкогольні напої та податок на доходи фізичних осіб є найбільш нестабільними, що дозволяє припустити, що податки з більш високим рівнем зростання є менш стабільними. Автором пропонується набір реальних структур податків, здатних мінімізувати загальну нестабільність податкових надходжень для будь-якого заданого темпу зростання.

W. E. Fox, Ch. Campbell [13] стверджують, що стабільність податкових надходжень - це концепція з короткостроковими коливаннями надходжень протягом ділового циклу. Отже оцінка стабільності надходжень, розроблена *H. M. Groves, C. H. Kahn* [11] на основі довгострокових заходів, не є доцільною для пояснення короткострокової динаміки надходжень. Автори

визначають стабільний податок як такий, який менш чутливий до економічних коливань. *W. E. Fox, Ch. Campbell* [13] аналізують надходження за допомогою моделі їх еластичності в залежності від економічних умов (позиції в бізнес-циклі, процентної ставка та рівня інфляції) як детермінанти граничної схильності людей до споживання. На підставі аналізу вони вважають, що податок на продаж товарів тривалого користування є високоциклічним, що зменшує стійкість податку, тоді як податок на товари та послуги поточного споживання є відносно контрциклічним, що пом'якшує його нестабільність. Відзначаючи, що не лише політично важко, але й економічно небажано зменшувати нестабільність, просто змінюючи фокус податкового тягаря від довготривалого до поточного товару, вони роблять висновок, що нестабільність може бути полегшена шляхом розширення оподаткування послуг.

R. Dye, Th. McGuire [14], оцінюючи втрати податкових доходів за класом податків, відзначають, що податкова структура має важливий вплив на нестабільність надходжень. Автори підкреслюють, що податки з продажів є менш дохідними та більш циклічно стабільними, ніж податки на прибуток, які є надто широкими та загальними. Вони стверджують, що чутливість та характеристики стабільності можуть залежати від специфічних структурних характеристик податків - від того, які компоненти мають відповідні податкові бази. Вони оцінюють трендові темпи зростання та циклічну мінливість кількох компонентів основних загальних податкових надходжень та податку на прибуток підприємств (загальні витрати на особисте споживання, репрезентативна широка / вузька база, продукти харчування для домашнього споживання, автотранспортне паливо, побутові комунальні послуги, телефонні послуги, особисті побутові послуги, послуги особистого бізнесу та послуги відпочинку) за допомогою національних сукупних даних часової серії. З цього аналізу автори виявляють, що для деяких податкових баз темпи зростання та мінливість є негативно пов'язаними. На підставі цих висновків вони стверджують, що загальноприйняті компромісні відносини між цими

поведінковими властивостями не завжди є вірними, виходячи з того, що податкові системи можуть бути краще оптимізовані з точки зору зростання та стабільності шляхом правильного формування податкових структур.

R. Holcombe, R. Sobel [15] розглядали еластичність основних державних податків та зробили спроби розрізнити короткострокові та довгострокові ефекти їх запровадження. Автори дають важливі методологічні напрями вдосконалення для оцінки нестабільності податкових надходжень. Вони розробляють моделі оцінки короткострокової та довгострокової еластичності доходу від окремих податкових баз (наприклад, від індивідуального доходу корпоративного доходу, роздрібною торгівлі та використання моторного палива). Отримані результати показують, що довгострокова та короткострокова еластичність становить:

1,215 та 1,164 для податку на доходи фізичних осіб;

0,670 та 3,369 для податку на прибуток підприємств;

0,660 і 1,229 для роздрібного продажу;

0,701 та 1,612 для роздрібного продажу непродовольчих товарів;

0,996 та 0,729 для використання моторного палива.

У цьому аналізі, автори виявляють, що податки на прибуток підприємств є найбільш нестабільними протягом ділового циклу, тоді як податки на моторне паливо є найбільш стабільними. Іншим важливим висновком цього дослідження є те, що корпоративні податкові бази та роздрібний продаж мають майже однаковий потенціал зростання в довгостроковій перспективі, але останній набагато стабільніший, що свідчить про суттєву різноманітність зростання доходів та нестабільності компонентів податкової бази.

Y. Otsuka, Br. M. Braun [16] переглянули роботу *W. E. Fox, Ch. Campbell* [13] за допомогою моделі випадкових коефіцієнтів як альтернативи моделі з фіксованими коефіцієнтами. У цьому аналізі автори підтверджують висновок попередників, що продаж товарів тривалого користування, таких як автомобілі, як правило, змінюються протягом бізнес-циклу, тоді як обсяг

послуг, таких як комунальні та житлові послуги, є ациклічним. Виходячи з цього, вони роблять висновок, що з урахуванням інформації про зростання та мінливість баз оподаткування оптимальність податкового портфеля може бути скоригована через склад податкових баз.

Закордонні вчені *B. G. Knight, A. L. Kusko, L. Rubin* [17] вважають, що у відповідь на фіскальні кризи, незважаючи на збільшення податків, уряди країн застосовували скорочення видатків навіть у таких програмах, як охорона здоров'я та освіта, щоб подолати бюджетні прогалини у 2001-2003 роках. Автори роблять висновок, що поточний дефіцит є здебільшого структурним і, таким чином, навряд чи може бути усуненим в умовах відсутності суттєвих рішень уряду у бюджетній сфері.

Інші дослідники [18, 19] стверджують, що збільшення або зменшення податків без серйозного розгляду довгострокових фіскальних наслідків відповідних рішень може призвести до кризових явищ у майбутньому.

У більш пізніх працях *R. Dye* [20] підкреслює, що еластичність доходів може відрізнятися в різних країнах.

G. A. Wagner [21] також аналізує склад доходів держави та довгострокову та короткочасну еластичність різних джерел доходу. Виходячи з оцінок, він робить висновок, що більша залежність від податку на доходи фізичних осіб збільшить потенціал залучення державних ресурсів у довгостроковій перспективі, але може призвести до циклічної мінливості доходів держави, а зменшення частки прибуткового податку підприємств та збільшення податків на моторне паливо підвищить як довгострокову, так і короткострокову стабільність. Наголошуючи на тому, що у відповідь на економічні кризи, політики часто приймають проциклічні фіскальні заходи (тобто зменшення витрат та збільшення податків) у спробі задовольнити вимогу щодо збалансованого бюджету, *G. A. Wagner* [21] обговорює роль монетарної політики та заощаджень у зміні надходжень.

D. Bruce, W. F. Fox, M. Tuttle [22] досліджують еластичність довгострокових доходів з податкової бази продажів та податку на доходи

фізичних осіб. У цьому аналізі вони вважають, що державні та приватні пенсійні збори негативно впливають на еластичність довготермінових надходжень від податку на доходи фізичних осіб. Щодо податку з продажів, однак, не було встановлено, що будь-які основні незалежні змінні мали очікувані наслідки.

Th. A. Garrett [23] розглядає податкові надходження, використовуючи модель нестабільності на основі теорії портфеля Марковіца, яка оцінює належний податковий портфель держави, структурований з точки зору варіативності податків шляхом порівняння фактичної податкової структури з структурою, де загальна дисперсія мінімізується.

Y. Hou, J. S. Seligman [24] визнають тенденцію місцевих урядів, що віддаляється від податку на майно до податку з продажів при розробці своїх податкових портфелів, і піднімають питання щодо впливу таких змін на зростання надходжень і волатильність. У емпіричному аналізі, який використовує значний пакет даних, вони вважають, що прийняття означеної політики збільшує короткострокову нестабільність загальних доходів. Їхні висновки свідчать, що податок з продажів, як правило, є більш нестабільним джерелом податкових надходжень, ніж податок на майно.

Будуючи за основу методи оцінки *R. Holcombe, R. Sobel* [15], *R. A. Felix* [25] розглядає характеристики зростання та стабільності джерел податкових надходжень - загальних продажів, доходів фізичних осіб, корпоративного доходу, вибіркового продажів та звільнення від оподаткування за період 1967-2007 рр. Його емпіричні результати загалом співпадають з результатами попередніх досліджень. Оцінка еластичності показує темпи росту податку на доходи фізичних осіб, тоді як податки на прибуток підприємств зростали відносно повільно та коливались значно впродовж ділового циклу, а податкові збори з продажів були найбільш стійкими джерелами доходу.

G. C. Cornia, R. D. Nelson [26] доводять, що стабільна та адаптивна податкова система повинна бути диференційованою за складом податків. При цьому, слід зважати на те, що всі податки є нестабільними у певній мірі.

Автори підкреслюють важливість розгляду економічних умов та структури податкових портфелів при визначенні темпів зростання та нестабільності податкових надходжень. Вони проводять різноманітні порівняльні аналізи довгострокових темпів зростання та короткострокової нестабільності у відсотках до змін стану державної економіки та податкових надходжень, структури податкових портфелів. У аналітичних дослідженнях вони доводять, що існує компроміс між зростанням доходів та нестабільністю. Їхнє дослідження наводить на думку, що в короткостроковій перспективі держави не можуть змінити основну структуру економіки, але можуть зменшити наслідки бізнес-циклу для фіскальних умов шляхом внесення змін до своїх податкових портфелів.

W. Yan [27] також досліджує вплив диверсифікації податкових надходжень та економічної стабільності на стабільність надходжень, використовуючи дані за період 1986-2004 рр. Автор визначає волатильність надходжень як короткострокову мінливість податкового портфеля навколо його очікуваного темпу зростання та вимірює його за стандартним відхиленням портфеля. Результати показують, що, хоча при диверсифікації доходів підвищується стабільність доходів, ефект залежить від економічної стабільності.

N. Seegert [28] робить висновок, що найбільшу частку зростання державної податкової нестабільності в 2000-х роках можна приписати «дисбалансам» в податкових структурах, що означає значну залежність від продажів або бази оподаткування. *R. Matoon, L. McGranahan* [29] та *Y. Kodrzycki* [30] також знаходять збільшення циклічності державних надходжень у 2000-х роках. *R. Matoon, L. McGranahan* [29] пояснюють це збільшення на 70 відсотків за рахунок зменшення податкової бази (більшої мінливості доходу від капіталу) та на 30 відсотків меншою зміною ставки податку, яка компенсує зміну податкової бази, ніж у 1990-х. *Y. Kodrzycki* [30] вважає, що державні податкові надходження були більш нестабільними, ніж економіка у період 2000-2012 років, і що головне джерело підвищеної

волатильності полягало у збільшенні нестабільності надходжень податку на доходи фізичних осіб. Таким чином, як і *R. Matoon, L. McGranahan* [29], *Y. Kodrzycki* [30] вважає, що головним джерелом збільшення податкової нестабільності було переважне збільшення нестабільності податкової бази.

Дослідження вітчизняної наукової думки з приводу волатильності податкових надходжень є обмеженими. Колектив авторів [58] вказує на те, що обсяг та динаміка податкових надходжень визначаються впливом:

«а) змін, що відбуваються в податковій базі та у системі податкових пільг;

б) масштабів та структури економічного зростання, динаміки основних макроекономічних показників (фінансового результату підприємств, частки експорту у ВВП, сальдо експортно-імпортних операцій, політики курсоутворення та інших);

в) рівнем податкового адміністрування;

г) масштабами ухилення та уникнення від сплати податків;

д) рівнем податкової заборгованості платників перед бюджетом та податкової заборгованості з відшкодування ПДВ» [58, с. 248, 292].

М. Степура [59] пов'язує обсяг податкових надходжень з невизначеністю та нечіткістю впливу конфліктних дій суб'єктів податкових відносин, об'єктивних і суб'єктивних процесів політико-економічної конкуренції, обмеженістю і недостовірністю інформаційних потоків й іншими податковими ризиками.

Ю. Бойко вказує, «що інтенсивним фактором виступає податкове навантаження на одного платника, екстенсивним – зростання кількості платників податків, бази оподаткування» [2].

Проведений огляд наукових джерел дозволив встановити, що погляди вчених на волатильність податкових надходжень зосереджені переважно на двох методологічних підходах:

перший [13, 15, 16, 18, 19, 26, 27] - зосереджується на оцінці циклічної нестабільності (або еластичності короткострокових доходів) окремих

компонентів податкових баз (тобто потенційно оподатковуваних доходів і продажів);

другий [12, 14, 21, 24] – базується на впливі структури податкового портфеля на загальну циклічну нестабільність податкових надходжень.

Перший підхід сприяє розумінню циклічних моделей окремих податкових баз, в той час як другий - є корисним для оцінки та розробки оптимальної структури податкового портфеля з точки зору зростання та стабільності податкових надходжень.

На наше переконання, розглядати волатильність податкових надходжень потрібно через податкову політику та структуру оподаткування у комплексі, що уможливить виявити їх значення для циклічної нестабільності надходжень, а саме – визначити, як структурні особливості окремих податків залежать від різних політик, стану економіки і як вони впливають на циклічну нестабільність податкових надходжень. Ці питання особливо важливі для формування податкової політики в умовах макроекономічної нестабільності, стані депресії або рецесії, оскільки податкові надходження переважним чином визначають доходи бюджетів різних рівнів, створюючи можливості фінансування розвитку економічного середовища, подолання існуючих у деструктивному стані проблем.

Тому розглядати наведені підходи за групами є недоцільним, адже вони тісно взаємопов'язані між собою. Це означає, що податки, навіть якщо вони однакового роду, можуть мати різний ступінь циклічної мінливості залежно від того, в якому економічному середовищі вони працюють. Виходячи з наведеного, на основі синтезу підходів у науковій літературі до волатильності податкових надходжень та власних міркувань можливо сформулювати положення наукового підходу до даного аспекту:

на волатильність податкових надходжень впливає як стабільність податкової бази, так і податкова структура;

стабільність податкової бази має бути орієнтована на довгостроковий ефект та оптимізована за критеріями «зростання-стабільність»;

в структурі податків мають переважати податки на споживання (в більшості акцизів на тютюн, алкоголь, і моторне паливо), надходження з яких є більш стабільними, ніж з податків на особистий дохід та корпоративних податків. Оптимізація структури податків має реалізовуватися за критерієм стабільності у певних економічних умовах.

Наведені дослідження представлено на рис. 1.3.

Розглянемо чинники впливу на податкову базу та структуру на основі дослідження праць вітчизняних вчених та визначимо, що саме буде сприяти зниженню рівня волатильності (потреба на стадіях зростання та спаду) та її підвищенню (потреба на стадіях депресії та пожвавлення).

П. Проноза на основі узагальнення підходів учених до регулювання результативності планування податкових надходжень виділяє п'ять основних чинників, а саме:

«1) наявність і якість методичного та інформаційного забезпечення процесу планування податкових надходжень;

2) стабільність податкового законодавства;

3) політичні та соціально-економічні зміни в країні;

4) залежність планового обсягу податкових надходжень від запланованого обсягу витрат бюджету;

5) урахування податкових можливостей регіонів» [60, с. 273].

М. Дем'янчук, Н. Маслій робить узагальнення, «що між ВВП, державним боргом, сальдо експорту й імпорту товарів, обсягом золотовалютних резервів та загальним обсягом податкових надходжень існує сильний кореляційний зв'язок. Зазначена частка ВВП, що формує податкові надходження зведеного бюджету і є результатом розподілу вартості ВВП між суб'єктами економіки, мобілізується до зведеного бюджету майже в незмінний спосіб – в розглянутому часовому інтервалі має місце її поліноміальна екстраполяція... Доходи бюджету моделюються в залежності від: динаміки макроекономічних показників; зміни ставок оподаткування; зміни пільг по сплаті певного податку через зміну податкового

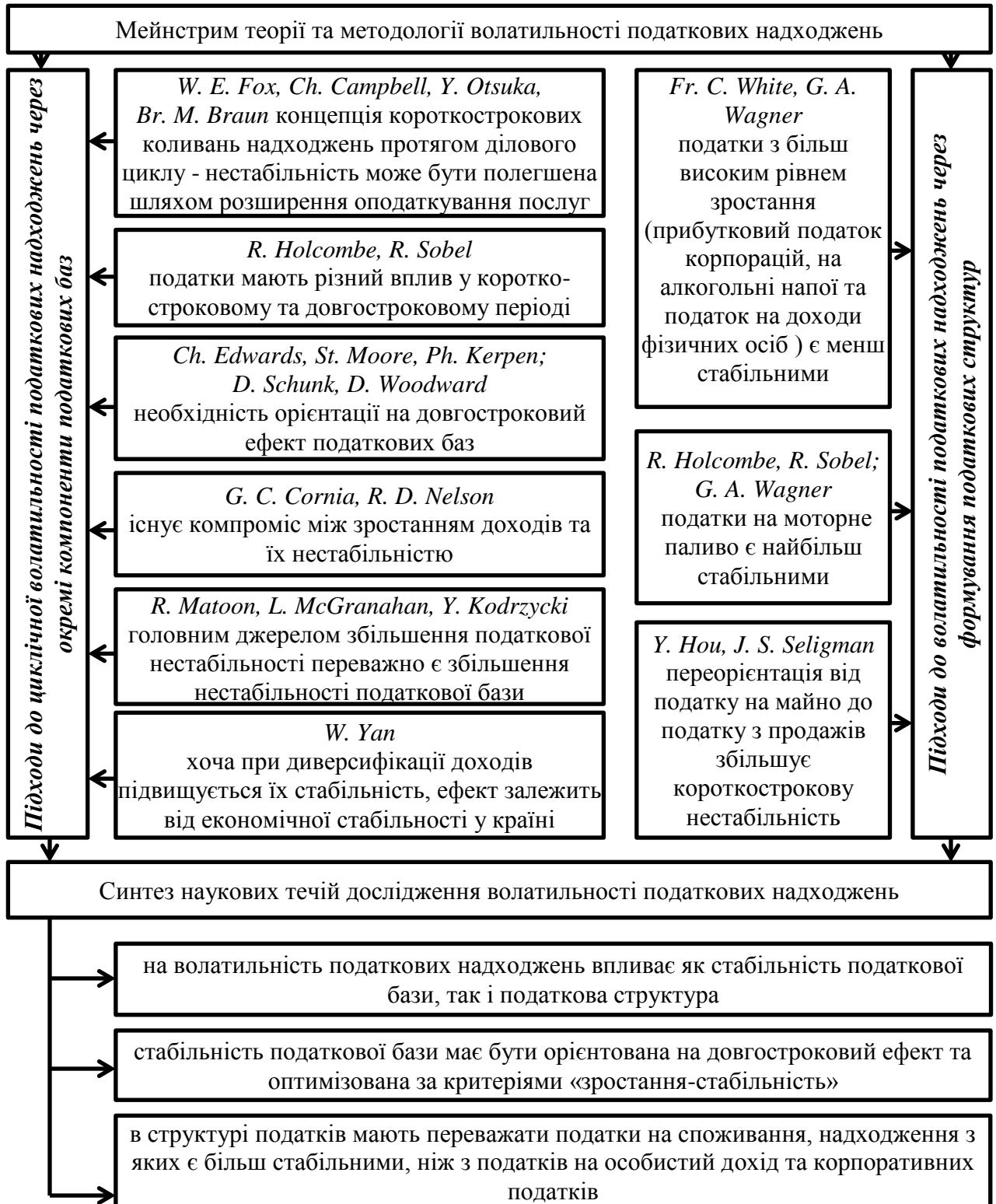

Рис. 1.3. Положення наукового підходу до формування рівня волатильності податкових надходжень (розвинуто автором на основі [11-30])

законодавства; якості податкового адміністрування. Ступінь дезагрегації податкових надходжень залежить від наявності відповідних даних, відокремленості відповідних податкових баз та їх структури для виділення основних категорій податків» [56, с. 24-25].

О. Дацко, досліджуючи трансформацію податкової системи України та тенденції податкових надходжень, визначає пріоритетні напрями реалізації принципів, закладених у Податковому кодексі України, а також удосконалення податкової системи:

«← розроблення ефективних механізмів упровадження податкових реформ, оцінка можливого негативного й позитивного впливу тієї чи іншої податкової інновації на динаміку податкових надходжень і базис оподаткування;

– спрощення системи оподаткування, насамперед за рахунок скорочення кількості податків;

– децентралізація багатьох податкових надходжень та переспрямування їх у місцеві бюджети, що стимулюватиме місцеву владу заохочувати розвиток бізнесу;

– зосередження зусиль не на посиленні податкового тягаря на окремих суб'єктів господарювання та фізичних осіб, а на розширенні бази оподаткування шляхом фіскального стимулювання підприємницької активності, підвищення рівня зайнятості;

– забезпечення прозорості й простоти механізмів сплати податкових платежів;

– подальша трансформація податкових органів із контролюючих у дорадчі;

– активна інформаційна, консультативна підтримка поліпшення співробітництва між органами податкової служби та представниками бізнесу» [61, с. 148].

О. Гірська та Г. Цегелик вказують, в що «пошуках шляхів виходу з економічної кризи, назріла необхідність податково-бюджетного регулювання

в Україні замість проведення суто фіскальної податкової політики. Крім цього, сьогодні на державному рівні визнано актуальність проблеми оподаткування, пов'язаної з надмірністю податкового тягаря. Останній і є однією з причин фінансової нестабільності підприємств, зменшення сукупного попиту й економічної кризи» [3, с. 354].

I. Цимбалюк основними напрямками подальшого вдосконалення оподаткування визначає:

«- забезпечення стабільності податкового законодавства та узгодженості усіх елементів в межах єдиного податково-правового простору;

- встановлення оптимального рівня податкового навантаження, що дасть можливість в повній мірі реалізувати як регулюючу функцію податків, зокрема ресурсних платежів та забезпечить достатні надходження фінансових ресурсів до бюджету, а з іншого боку створить сприятливі податкові умови функціонування і розвитку бізнесу в країні, стимулювання вкладення коштів у інвестиційні програми;

- розширення податкової бази завдяки скасуванню непрозорих податкових пільг, розширенню кола платників податків і оподатковуваних доходів ;

- розв'язання ряду проблем, пов'язаних зі стягненням податків і контролем за дотриманням податкового законодавства;

- ефективно структурувати систему оподаткування на користь прямого оподаткування майна, капіталу, землі» [62].

К. Ілляшенко, Г. Левченко наводять чинники впливу на основні та найбільш суттєві види податків (табл. 1.1)

На наш погляд, такий підхід є найбільш ґрунтовним, докладним, але є потребує доповнення.

Виходячи з попередніх іноземних досліджень та наведених досліджень вітчизняних вчених, в цілому за часів макроекономічної нестабільності держави, які мають більшу залежність від податку на прибуток та ПДФЛ,

будуть зазнавати більшої нестабільності податкових надходжень через реальне зниження податкової бази.

Таблиця 1.1

Чинники впливу на основні та найбільш суттєві види податків [5, с. 237-238]

Вид податку	Чинники впливу
Податок на додану вартість	Обсяг внутрішнього валового продукту; показники кінцевих споживчих витрат; динаміка роздрібного товарообороту підприємств; обсяг реалізації послуг населенню; валове нагромадження основного капіталу; зміни кон'юнктури валової доданої вартості за видами економічної діяльності; рівень інфляції
Податок на доходи фізичних осіб	Темпи росту номінального ВВП; витрати на оплату праці; рівень легалізації виплати заробітної плати; рівень мінімальної заробітної плати; рівень прожиткового мінімуму на одну працездатну особу; рівень податкового навантаження; масштаби ухилення від оподаткування; рівень тінізації доходів
Податок на прибуток підприємств	Обсяг продукції промисловості; індекс цін виробників; рівень інфляції
Акцизний податок	Платоспроможність населення; обсяги імпорту та експорту; обсяги виробництва аналогічних вітчизняних товарів
Ввізне мито	Обсяги імпорту товарів; темпи зростання виробництва в окремих галузях економіки; рівень інфляції; курс гривні до долара США та євро

У відповідності до Ст. 23.1. Податкового Кодексу України, «базою оподаткування визнаються конкретні вартісні, фізичні або інші характеристики певного об'єкта оподаткування. База оподаткування - це фізичний, вартісний чи інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання» .

В той же час база оподаткування споживання менш еластична, ніж база прибуткового податку. Споживче оподаткування, яке представлено в Україні, в основному стосується накладання акцизів на моторне паливо, тютюнові та алкогольні вироби. При цьому, за оцінками фахівців, акцизне оподаткування моторного палива є найменш еластичним, тобто найбільш стабільним за рахунок більш стабільної податкової бази. В той же час стабільність податкових надходжень еластичної податкової бази може бути врегульована через зміну ставки податку.

Отже, забезпечуючи довгострокову стабільність податкових надходжень у фазах депресії та поживлення акцент має бути зміщений на оподаткування доходів фізичних осіб та корпорацій, а у фазах підйому та спаду – перенесення тягаря на споживче оподаткування.

У роботі пропонується теоретичний підхід, який пояснює регулювання волатильності податкових надходжень як функцію економічного розвитку з акцентом на склад податкової бази та структуру податків, які впливають на циклічну стабільність податкових надходжень. При цьому вважаємо за необхідне підтримувати незмінність сукупного податкового тягаря на економіку. Авторський теоретичний підхід регулювання волатильності податкових надходжень за фазами економічного розвитку представлений у табл. 1.2.

Наведені положення ілюструють дилему збільшення податкових надходжень та регулювання їх волатильності для забезпечення економічного росту країни. Отримані положення дозволяють згладити кризові явища в економіці як наслідок вирішення проблеми нестабільності доходів та пов'язаної з нею фіскальної нестабільності, і, таким чином, скорочення бюджетного дефіциту та набуття фінансової консолідації. Крім того, запропонована теоретичний підхід описує трансформацію структури оподаткування, яка гарантує обсяг податкових надходжень, який дозволяє на відносно постійній основі фінансувати соціальні та економічні потреби суспільства.

Теоретичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень за фазами економічного розвитку

Податок	Податкова база	Напрямок регулювання	Наслідки регулювання для волатильності податкових надходжень	Наслідки регулювання для обсягу податкових надходжень
1	2	3	4	5
Податок на додану вартість	Базою оподаткування для доходів, отриманих від провадження господарської або незалежної професійної діяльності, є чистий річний оподатковуваний дохід, який визначається відповідно до пункту 177.2 статті 177 та пункту 178.3 статті 178 Податкового Кодексу	Підвищення ставки у фазі економічного зростання; незмінність або незначне підвищення ставки та бази оподаткування у фазах рецесії, кризи; незмінність або незначне зниження ставки у фазі депресії; зниження ставки у фазі поживлення	Зниження чутливості, мінливості податкових надходжень ПДВ та акцизного податку до негативних змін макроекономічного стану у фазі рецесії та кризи; підготовка до спаду у фазі економічного зростання через попередження потенційних податкових шоків від зростання ставок ПДВ та акцизів	Стабільність обсягу податкових надходжень ПДВ та акцизного податку у фазах спаду, депресії та поживлення; зростання обсягу податкових надходжень ПДВ та акцизного податку у фазі економічного зростання
Акцизний податок на тютюнові та алкогольні вироби, моторне паливо	У разі обчислення податку із застосуванням двалорних ставок базою оподаткування є: вартість реалізованого товару (продукції), виробленого на митній території України, за встановленими виробником максимальними роздрібними цінами з урахуванням податку на додану вартість та акцизного податку; вартість товарів (продукції), що ввозяться на митну територію України, за встановленими імпортером максимальними роздрібними цінами на товари (продукцію), які він імпортує, з урахуванням податку на додану вартість та акцизного податку; вартість (з податком на додану вартість та без урахування акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів) підакцизних товарів, що реалізовані відповідно до підпункту 213.1.9 пункту 213.1 статті 213 Податкового Кодексу.			

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4	5
Податок на доходи фізичних осіб	Згідно ст. 164.1 Податкового Кодексу базою оподаткування є загальний оподатковуваний дохід. Загальний оподатковуваний дохід - будь-який дохід, який підлягає оподаткуванню, нарахований (виплачений, наданий) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду.	Підвищення ставки або введення умов її прогресивності у фазі пожвавлення; незмінність або незначне підвищення ставки у фазі депресії; зниження ставки та надання податкових пільг у фазах рецесії, кризи та економічного зростання	Зростання чутливості, мінливості податкових надходжень ПДФО та податку на прибуток підприємств до позитивних змін макроекономічного стану у фазі пожвавлення та підготовка до неї у фазі депресії	Зростання обсягу податкових надходжень ПДФО та податку на прибуток підприємств у фазах депресії та пожвавлення; стабільність податкових надходжень ПДФО та податку на прибуток підприємств у фазі економічного зростання
Податок на прибуток підприємств	Базою оподаткування є грошове вираження прибутку підприємств, визначеного згідно із статтею 134 Податкового Кодексу			

Отже, уряд та органи державної влади повинні сприяти трансформації системи оподаткування країни, формуючи передумови збільшення або стабільності податкових надходжень для фінансування державних послуг на постійній основі без скорочення державних програм розвитку. Уряд має збалансувати необхідність забезпечити стабільну податкову систему з необхідністю отримання стабільних податкових надходжень, адже вони є основним джерелом державного доходу, який може обумовити потенційне більш стрімке зростання економіки. Рішення цієї дилеми полягає в :

формуванні диверсифікованої податкової політики (регулювання лише одного податку може позначитися на вразливості до економічних змін);

формуванні резервів та превентивній підготовці до спаду у період економічного зростання;

збереженні стабільного рівня сукупного податкового тягаря;

максимальне забезпечення прозорості та достовірності оцінки прогнозів макроекономічного стану, зміни фази економічного циклу, доходів і видатків бюджету на середньострокову перспективу.

Методологічним підґрунтям пропонованого теоретичного підходу регулювання волатильності податкових надходжень за фазами економічного розвитку, зокрема в період макроекономічної нестабільності, має стати сукупність концепцій та наукових підходів, принципів, за якими розвивається економіка країни та її податкова система.

1.3 Концептуальні положення регулювання волатильності податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності

Дослідження впливу податкових надходжень на економічне зростання посідає одне з визначальних місць у теоріях наукової економічної думки. Час вказав на неефективність зростання прибуткового оподаткування як населення, так і корпорацій, оскільки саме ця форма податкової політики застосовувалася більшістю країн у подоланні економічної кризи. Було емпірично доведено, що зниження корпоративних податків може зменшити схильність до приховування доходів, стимулювати інвестиції, підтримати формування нового бізнесу та збільшити обсяги продажів і, як наслідок, вплине на зростання ВВП. В свою чергу, зниження оподаткування фізичних осіб формує платоспроможний попит, що також має позитивний вплив на споживання та зростання ВВП. Високі податкові ставки, включаючи високі темпи росту прибуткових податків, не мають впливу або лише незначно впливають на економічний розвиток. Зниження цих ставок корелює зі зростанням продуктивності, інвестиціями та накопиченням. З огляду на отриманий досвід, гострої актуальності набуває стабілізація податкових надходжень, як основного джерела бюджетних доходів, задля уникнення значного дефіциту бюджету та інфляції у період макроекономічної нестабільності.

На підґрунті проведеного дослідження теоретичні погляди на регулювання волатильності податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності доцільно розглядати в межах концепцій розвитку кризових явищ в економіці, теорій економічних циклів та концепцій податкового менеджменту, синтез яких надасть можливість сформулювати методологію вирішення наукового завдання.

В межах першої групи концепцій можливо виокремити теорію економічних циклів Й. Шумпетера, кейнсіанські і некейнсіанські теорії, монетарні теорії.

В дев'ятнадцятому столітті багато класичних економістів провели дослідження економічних циклів. Вони пов'язують економічну діяльність із законом, який стверджує, що пропозиція створює власний попит. Вони вважали, що стабільність економіки залежить від ринкових сил. Після цього багато інших економістів надали рамки для розуміння бізнес-циклів.

К. Маркс заклав засади методології виникнення економічних криз як відхилень від стану рівноваги. Причину порушення такої рівноваги він бачив у загостренні протиріч між суспільним характером виробництва і приватним присвоєнням його результатів через суперечності «між працею і капіталом, виробництвом і споживанням, між організацією виробництва на окремому підприємстві і в суспільстві в цілому» [39].

У монетарній теорії враховується грошово-кредитна систему економіки для аналізу економічних циклів. Монетарна теорія стверджує, що економічний цикл є результатом змін у монетарних та кредитних ринкових умовах. Р. Хоутрі [63], головний прихильник цієї теорії, висловився за те, що економічні цикли є безперервними фазами інфляції та дефляції. За його словами, зміни в економіці відбуваються через зміни в потоці грошей. Наприклад, коли спостерігається збільшення грошової маси, спостерігається зростання цін, прибутку та загального обсягу виробництва. Це призводить до зростання економіки. З іншого боку, падіння грошової маси призведе до зниження цін, прибутку та загального обсягу виробництва, що призведе до зниження економіки.

Крім того, Р. Хоутрі [63] також висловився за те, що головним чинником, який впливає на потік грошей, є кредитний механізм. У економіці банківська система відіграє важливу роль у збільшенні грошового потоку шляхом надання кредитів. Економіка демонструє зростання, коли збільшується обсяг банківського кредитування. Це збільшення темпів

зростання продовжується до збільшення обсягу банківського кредиту. Легка доступність коштів від банків допомагає організаціям здійснювати різноманітну комерційну діяльність. Це призводить до збільшення різних інвестиційних можливостей, що також призводить до поглиблення та розширення капіталу. Коли організація збільшує виробництво, постачання своєї продукції також збільшується до певної межі. Після цього темпи зростання попиту на продукцію на ринку перевищують темпи зростання пропозиції. Отже, ціни на продукти зростають. Тому кредитна експансія сприяє розширенню економіки. Навпаки, економічний стан зворотний, коли банк починає скорочувати кредити або припиняє видачу грошей. Коли банки припиняють надавати кредити, це зменшує інвестиції, що призводить до зменшення попиту на споживчі та капітальні товари, ціни та споживання. Це означає симптоми рецесії. Контраргументи монетарної теорії полягають у наступному:

крім грошових факторів, існує низка немонетарних чинників, таких як нові інвестиційні потреби, структура витрат та очікування підприємців, які також можуть спричинити зміни в економічній діяльності;

монетарна теорія описує лише фази пожвавлення та рецесії та не дозволяє пояснити проміжні етапи економічних циклів.

Теорія інвестицій зосереджується головним чином на дисбалансі між фактичними та бажаними інвестиціями. Згідно з цією теорією, фактичне інвестування набагато вище, ніж бажана інвестиція. Ця теорія була дана Ф. Хаєком [64]. Для стабілізації рівноваги добровільні заощадження повинні бути рівними реальним інвестиціям в економіку. У економіці, як правило, сумарні інвестиції розподіляються між галузями таким чином, що кожна галузь виробляє продукцію до межі, у якій попит та пропозиція рівні. Це означає, що інвестиції на кожному рівні та на кожний товар у всій економіці рівні. Як наслідок, не буде розширення та скорочення, а економіка завжди буде рівноважною. Згідно з цією теорією, зміни в економічних умовах

відбудуться лише тоді, коли співвідношення грошової маси та інвестиційно-ощадних відносин свідчать про коливання.

Інвестиційні можливості збільшуються через кілька причин, таких як: низькі процентні ставки, збільшення граничної ефективності капіталу та збільшення очікувань підприємців.

Отже, приріст прибутку зростає завдяки збільшенню інвестиційних можливостей, що також призводить до збільшення попиту на різні товари та послуги. Попит на продукти та послуги перевищує пропозицію товарів та послуг. Це призводить до інфляції в економіці, що знижує купівельну спроможність фізичних осіб. Тому, зі зменшенням купівельної спроможності фізичних осіб, реальний попит на продукцію не збільшується з тією ж швидкістю, на якій зростають інвестиції. Баланс між інвестиційним та споживчим попитом порушується. У результаті важко підтримувати поточний рівень інвестицій. Попит на споживчі товари буде залежати від доходів фізичних осіб.

Контраргументи теорії інвестицій є такими:

вона припускає, що коли ринкова ставка відсотка нижча, ніж ставка процентної ставки на природному ринку, банківський кредит переходить у галузь промисловості. Це застосовується лише в умовах повної зайнятості. Однак, ділові цикли є частиною економіки і можуть мати місце при неналежному використанні ресурсів;

процентна ставка вважається найважливішим чинником, що впливає на інвестиції. Проте існує кілька факторів, таких як вартість капітальних товарів та очікування бізнесменів, які можуть впливати на інвестиції.

Інший погляд на виникнення криз в економіці пояснюється низкою авторів через теорії динаміки довгих хвиль. Основоположник теорії Й. Шумпетер [34] додержувався думки, що економічна динаміка пояснюється інноваціями. Теорія інновацій Й. Шумпетера висловлює думку про те, що бізнес-інновації відповідають за швидкі зміни в інвестиціях та коливаннях бізнесу. За словами Шумпетера, інновація відноситься до

застосування нової техніки виробництва або нової техніки або нової концепції для зменшення витрат та збільшення прибутку. Крім того, він заявляв, що нововведення несуть відповідальність за виникнення ділових циклів. Він також розробив модель, що має два етапи, а саме: перше наближення та друге наближення. Два етапи моделі обговорюються наступним чином:

перше наближення визначає вплив новаторських ідей на економіку на початку. Перше наближення є початковим етапом інновацій, в якому економіка знаходиться в рівновазі. Це означає, коли маржинальна вартість (MC) дорівнює маржинальному доходу (MR), а середня вартість (AC) дорівнює ціні. Крім того, на даному етапі немає примусового безробіття. У рівновазі організації не мають вільних фондів або надлишкових коштів для інвестування. У такому випадку банки є єдиним джерелом коштів для новаторів. Коли новатори отримують бажаний фонд у банках, вони купують матеріали для виробництва за більш високою ціною, щоб ці матеріали були доступні лише для інноваційних цілей. Збільшення цін на ресурси призводить до зростання цін. Згодом конкуренти також починають копіювати інновації та отримувати кошти від банку. Як наслідок, виробництво та прибуток організацій починають зростати. Проте після певного періоду часу прибуток демонструє зниження із зменшенням вихідних цін. Одночасно боржникам потрібно погасити свої борги в банку. Це призводить до зменшення потоку грошей, що, нарешті, призводить до спаду;

друге наближення пов'язано з спекуляцією майбутніх економічних умов. У першому наближенні інвестори вважають, що фаза розширення не буде впливана в майбутньому, особливо в галузях капітальних товарів. На підставі цієї переконаності, інвестори беруть великі гроші з банків. Крім того, на даному етапі, клієнти сприймають збільшення товарів тривалого користування в майбутньому і тому починають закуповувати товари в даний час за рахунок запозичення коштів. Коли ціни починають падати, боржники

опиняться в гіршому становищі, тому що вони не можуть погасити кредит і задовольнити свої основні потреби. Це призводить до депресії в економіці.

Теорія Дж. Кейнса була розроблена в 1930-х роках, коли весь світ переживав велику депресію. У своїй теорії економічних циклів Дж. Кейнс [65] висловився за те, що загальний попит допомагає у визначенні різних економічних чинників, таких як дохід, зайнятість та виробництво. Загальний попит відноситься до попиту споживачів та капітальних товарів. У такому випадку загальний обсяг інвестицій та витрат на продукти та послуги більше, рівень виробництва збільшується. Коли рівень виробництва збільшується, це призводить до збільшення можливостей зайнятості та рівня доходів. Однак, якщо загальний попит буде низьким, рівень виробництва також буде меншим. Отже, прибуток, виробництво та інвестиції також будуть низькими. Тому зміни у рівні доходу та випуску пояснюються за рахунок змін загального попиту. Загальний попит додатково впливає зміни в попиті на інвестиції, що залежить від процентної ставки та очікуваної норми прибутку.

Дж. Кейнс назвав очікувану норму прибутку як граничну ефективність капіталу. Очікувана ставка прибутку - це різниця між очікуваним доходом від використаного капіталу та витратами, понесеними для використання цього капіталу. У випадку, якщо очікувана норма прибутку є більшою, ніж поточна ставка відсотка, тоді інвестори будуть інвестувати більше. З іншого боку, гранична ефективність капіталу визначається очікуваною віддачою капітальних товарів та витратами, пов'язаними із заміною капітальних товарів. Маржинальна ефективність капіталу зростає завдяки новим винаходам або інноваціям в економічних факторах, таких як продукція, технологія виробництва, інвестиційні варіанти, припускаючи, що ціни зростатимуть у майбутньому. З іншого боку, це зменшується з різних причин, таких як зниження цін, збільшення витрат та неефективність виробничого процесу.

Згідно з теорією Кейнса, на етапі розширення бізнес-циклу інвестори позитивно оцінюють економічні умови, таким чином, вони переоцінюють

норму прибутку від інвестицій. Швидкість повернення зростає доти, доки не досягне повної зайнятості. Коли економіка перебуває на шляху досягнення повної зайнятості, цей етап називають фазою буму. На етапі буму інвестори не в змозі діагностувати падіння граничної ефективності капіталу та навіть не враховують ставку відсотка. В результаті прибуток від інвестицій починається викликати збільшення вартості інвестицій та виробництва товарів та послуг. Така ситуація призводить до скорочення або спаду в економіці. Це пояснюється тим, що швидкість зменшення граничної ефективності капіталу перевищує рівень поточної ставки відсотка. Крім того, в цій ситуації інвестиційні можливості зменшуються. Банки також не можуть забезпечити кредит через брак коштів. Поточна ставка відсотка вища, що спонукає людей заощаджувати, а не інвестувати. Як наслідок, попит на споживчі та капітальні товари зменшується. Крім того, рівень доходів та зайнятості зменшується, а економіка досягає фази депресії.

Кейнс запропонував три типи схильностей розуміти бізнес-цикли. Це схильність до збереження, схильність до споживання та схильність до граничної ефективності капіталу. Він також розробив концепцію мультиплікатора, що відображає зміни рівня доходів, що виникають внаслідок змін у інвестиціях.

Кейнс також висловився за те, що розширення економічного циклу відбувається за рахунок збільшення граничної ефективності капіталу. Це заохочує інвесторів (у тому числі приватних осіб та організацій) інвестувати. Організації замінюють свої основні засоби та починають виробництво. У результаті збільшується дохід фізичних осіб, що ще більше підвищує темпи споживання. Це збільшує прибуток організацій, що врешті-решт призводить до збільшення загального рівня доходів та інвестицій в економіці. Це знаменує етап відновлення економіки.

Неокейнсіанська концепція П. Самуельсона [66] підкреслила необхідність як концепції мультиплікатора, так і прискорювача для пояснення економічних циклів. Модель мультиплікаторної взаємодії

прискорювача П. Самуельсона була першою моделлю, яка відображала взаємодію між цими двома поняттями. Вона пояснює те, як мультиплікатор і прискорювач взаємодіють один з одним для отримання доходу та збільшення споживання та попиту на інвестиції. Автор також описує, як ці два фактори відповідають за створення економічних коливань.

П. Самуельсон використовував дві концепції, а саме: автономне та похідне інвестування, щоб пояснити модель. Автономні інвестиції означають інвестиції через зовнішні фактори, такі як: новий продукт, технологія виробництва та ринок. З іншого боку, отримані інвестиції означають збільшення інвестицій вироблених виробничих фондів через збільшення попиту на споживчі товари. Коли в економіці відбувається автономне інвестування, рівень доходів також збільшується. Це призвело до уваги ролі мультиплікатора. Рівень доходів допомагає визначити граничну схильність до споживання. Якщо рівень доходів збільшується, то попит на товари споживання також зростає. Постачання споживчих товарів повинно задовольняти попит на споживчі товари. Це можливо, коли технологія виробництва здатна виробляти велику кількість продуктів і послуг. Це спонукає організації інвестувати більше, щоб розвивати передові технології виробництва та збільшити виробництво для задоволення споживчого попиту. Тому споживання впливає на попит на інвестиції. Це означає початок процесу прискорення, що призводить до подальшого збільшення рівня доходу. Зростання рівня доходів збільшить попит на споживчі товари. Таким чином, мультиплікатор і прискорювач взаємодіють один з одним і збільшують прибуток набагато вище, ніж очікувалося.

Автономні інвестиції призводять до мультиплікативного ефекту, який призводить до виведених інвестицій. Це називається прискорення інвестицій. Вихідні інвестиції змусять акселератор вступити в дію. Це називається мультиплікатор-прискорення взаємодії.

Самуельсон зробив певні припущення для пояснення економічних циклів. Деякі припущення полягають у тому, що виробнича потужність

обмежена, і споживання відбувається після проміжку одного року. Інше його припущення полягає в тому, що між збільшенням споживання та збільшенням попиту на інвестиції буде один рік.

Деякі недоліки моделі Самуельсона такі:

автор представляє просту модель, яка не здатна повністю пояснити економічні цикли;

ігнорує інші чинники, що впливають на економічні цикли, такі як: очікування підприємців та смак і переваги клієнтів;

припускає, що співвідношення капіталу та виробництва залишається постійним, що не відповідає дійсності.

Дж. Хікс [67] пов'язував економічні цикли з теорією зростання Харрода-Домара. За його словами, ділові цикли відбуваються одночасно з економічним зростанням; отже, економічні цикли слід пояснити у зв'язку з теорією росту. У своїй теорії він спирається на положення:

концепції Кейнса;

концепції прискорення, надана Кларком;

понятті мультиплікатор-прискорення, що даються Самуельсоном;

моделі зростання Харрода-Домара.

Важливими припущеннями теорії Хікса є:

збільшення автономних інвестицій є постійним і дорівнює збільшенню добровільних заощаджень;

відставання часу у споживанні відбувається через розрив між доходом та витратами та розривом між валовим національним продуктом (ВНП) та доходами. Розрив між ВНП та доходом виникає тоді, коли коливання ВНП відбуваються частіше, ніж коливання неоподаткованого доходу. Функція збереження стає функцією доходу минулого року;

автономні інвестиції є функцією виробництва в даний час. Крім того, автономні інвестиції використовуються для заміни капітальних товарів. Проте індуковані інвестиції розглядаються як функція змін у виробництві. Зміна випуску обумовлює індуковані інвестиції, що означає початок процесу

прискорення. Процес прискорення співвідноситься з мультиплікативним ефектом від доходу та споживання.

Дж. Хікс пояснює економічні цикли, вважаючи, що економіка досягла точки рівноваги, і автономні інвестиції є результатом інновацій. Автономні інвестиції призводять до збільшення обсягів виробництва. Після певного періоду часу автономні інвестиції приносять зростання мультиплікатору, що ще більше збільшує випуск і зайнятість. Збільшення обсягу виробництва призводить до індукованих інвестицій для виробництва, що додатково призводить до прискореного його процесу. Взаємодія мультиплікатора та прискорювача призводить до зростання економіки. Отже, економіка вступає в фазу експансії. Звідси випливає, що розширення економіки регулюється лише індукованими інвестиціями. Коли економіка досягне певного рівня, збільшення індукованих інвестицій стає стабільним, і зростання економіки починає скорочуватися. У результаті індукована інвестиція зупиняється. Зниження економіки може бути відкладено, якщо час відставання виробництва та інвестицій становить від трьох до чотирьох років. Однак зниження обсягів виробництва не може бути припинено. Темпи спаду в економіці дуже повільні, оскільки знецінення інвестицій залежить від темпів амортизації. Зменшення обсягу виробництва призводить до зниження темпів амортизації. Виробництво знову починає зростати зі збільшенням автономних інвестицій. Збільшення обсягу виробництва призводить до того, що прискорювач знову працює. Цей етап називається фазою відновлення.

Існують певні обмеження теорії Дж. Хікса, які є такими:

неможливо пояснити причини лінійного споживання та постійного мультиплікатору. Коли економіка переживає різні етапи економічних циклів, доходи перерозподіляються, що впливає на граничну схильність до споживання, що також впливає на процес мультиплікації;

враховує абстрактну теорію, яка не може бути застосована в реальному світі.

Враховуючи наведені концептуальні погляди, узагальнюючою характеристикою кейнсіанських та неокейнсіанських поглядів є зосередження уваги на важелях бюджетної та податкової політик, які сприяють розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності, обумовлюють рівень платоспроможності населення (попит) та розвиток виробництва. Монетарні концепції пов'язані із важелями грошово-кредитної політики – грошовою масою, відсотковими ставками на банківському ринку.

Розглядаючи фазу макроекономічної нестабільності (спаду та рецесії) в межах кейнсіанських та неокейнсіанських теорій доцільним є стимулювання ділової активності через зниження ставок податків, надання податкових пільг на здійснення нових інвестицій та інновацій. Разом з тим, в періоди спаду кейнсіанство вбачає доцільним зростання державних витрат, які є стимулятором накопичень. В цьому випадку ймовірним є збільшення рівня дефіциту бюджету, адже на фоні спаду бюджетних доходів значно зростають видатки. Час розриву між зростанням виробництва (і потенційним відновленням обсягу податкових надходжень) та нестачею бюджетних коштів вимагає залучення позикових джерел, яке призведе до зростання державного боргу. Такі заходи в кейнсіанській моделі обумовлюють зростання рівня цін, тобто є проінфляційними. Тому, ґрунтуючись на попередніх дослідженнях, вважаємо за доцільне підкреслити необхідність стабілізації податкових надходжень через зміну їх структури – а саме – перекладання навантаження на непрямі податки, споживача з одночасним скороченням ставок за оподаткуванням корпорацій та доходів фізичних осіб. Пропоноване збереження стабільного рівня податкового навантаження перетинається із дослідженнями А. Лаффера [68], який показав вплив зміни ставки податку на загальну величину податкових надходжень до державного бюджету. Автором вказується на оптимальну ставку податку, при якій досягаються максимальні податкові надходження. Під час зростання ставки податку рівень ділової активності знижується, а податкові надходження скорочуються, оскільки зменшується податкова база. Натомість зниження

ставки податку має антиінфляційний характер та супроводжується зниженням рівня цін. Супний податковий тягар у період спаду має бути стабільним або зменшуватися, в той час коли в період економічного зростання збільшення податків є не тільки превентивною стадією підготовки до кризи, але й захищає економіку від «перегріву», дозволяє створити резерви державних коштів.

Зниження оподаткування прибутку корпорацій та доходів фізичних осіб у період кризи підсилює дію вбудованих стабілізаторів на економіку. В цьому випадку під час макроекономічної нестабільності прямі вилучення мінімальні, що впливає на зменшення величини мультиплікатора та підсилює стабілізаційний ефект впливу на економіку. Таким чином, проциклічне регулювання ставки та волатильності податків на прибуток корпорацій та доходи фізичних осіб забезпечує відновлення економічного циклу.

На противагу кейнсіанській теорії, у період макроекономічної кризи пропоновано підвищувати споживчі податки (податок на додану вартість та акцизи), які забезпечуватимуть стабільність обсягу податкових надходжень та створюватимуть фінансову базу для подолання бюджетного дефіциту. Під час рецесії обсяг продажів скорочується, а оскільки ПДВ є непрямим податком, частиною ціни товару, то при падінні обсягу продажів податкові надходження скорочуватимуться за умови незмінної ставки. Теорії податкового менеджменту та волатильності податкових надходжень, розглянуті у пп. 1.2, вказують на те, що таке зменшення менш еластичне, чутливе до падіння економіки. Тому в умовах кризи доцільним є незначне підвищення ставок непрямих податків. Структура оподаткування в цьому випадку зміниться у бік нарощення їх питомої ваги, а контрциклічне регулювання волатильності споживчих податків дозволить стабілізувати економіку.

Відносно адміністрування ПДВ є певні проблеми, які стоять шахрайства з відшкодуванням цього податку (в тому числі транскордонного). Такі проблеми існують не тільки в Україні та країнах СНД, а також у

Європейському Союзу. З іншого боку, пошук гіпотетичних можливостей, оцінка загроз, пов'язаних з впровадженням такого податку, розглядаються США, які замислюються про те, чи слід вводити податок на додану вартість і чи буде він економічно виправданим і чи не приведе до надмірного ухилення від сплати податків. Натомість, у Латинській Америці спостерігається інша ситуація з ПДВ. В Аргентині, Чилі, Бразилії, Мексиці, ПДВ - це ефективний інструмент збільшення податкових надходжень. При цьому він не має надмірного негативного впливу на економічний оборот. Навпаки, прибуткові податки в цих же країнах є непродуктивними і не підвищують ефективність доходів.

Теоретичне підґрунтя наведених позицій можна зобразити за допомогою схеми кругообігу продукту, витрат і доходів (або моделі кругових потоків). Так, домогосподарства купують товари і послуги, які виробляють і постачають на ринок корпорації. Корпорації, продаючи свою продукцію домогосподарствам, отримують виручку від продажів, з якої виплачують домогосподарствам заробітну плату (за працю), ренту (за землю), відсоток (за капітал) і прибуток (за підприємницькі здібності), сума яких становить національний дохід.

Домогосподарства витрачають на споживання не весь свій дохід. Частина доходу вони накопичують. Корпорації ж через потребу в додаткових коштах для забезпечення і розширення виробництва залучають заощадження домогосподарств в формі інвестиційних ресурсів. Інвестиції представляють собою ін'єкції в економіку, а заощадження - вилучення з економіки. Зростання інвестицій забезпечує додаткові доходи виробникам, служить стимулом для збільшення національного продукту (випуску). Зростання заощаджень скорочує сукупні витрати і може привести до скорочення виробництва. У рівноважній економіці ін'єкції рівні вилученням.

Отримані доходи домогосподарства знов витрачають на покупку товарів і послуг. Таким чином, дохід кожного економічного агента витрачається, створюючи дохід іншому економічному агенту, що, в свою

чергу, є основою для його витрат. Збільшення витрат веде до зростання доходу, а зростання доходу є передумовою для подальшого збільшення витрат.

Роль держави у цьому процесі пов'язана з необхідністю утримання державного сектора економіки, забезпечення виробництва суспільних благ, які збільшують сукупний попит на національний продукт, тобто сукупні витрати. З іншого боку, держава збирає податки та виплачує трансферти фізичним особам (в формі різного роду соціальних виплат, такі як пенсії, стипендії, допомоги по безробіттю, допомоги по непрацездатності, допомоги по бідності і ін.) та направляє кошти на підтримку економіки у реальний сектор, інвестує у цінні папери та ін. (рис. 1.4).

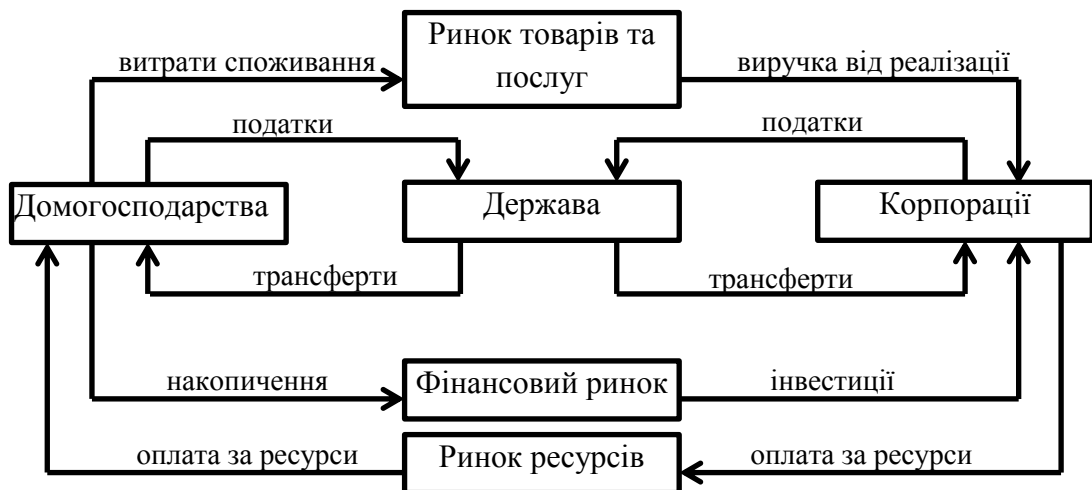

Рис. 1.4. Схема кругообігу продукту, витратів і доходів

Виходячи з наведеної схеми, чим стабільнішими є податкові надходження, тим скоріше відбуватимуться позитивні зміни у період кризи.

Таким чином, регулювання волатильності податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності має ґрунтуватися на положеннях кейнсіанства та некейнсіанства, неокласичної концепції А. Лаффера, концепцій волатильності податкових надходжень та стабілізації їх обсягу (рис. 1.5). Метод реалізації: визначення оптимальної структури податків для забезпечення стабільності податкових надходжень.

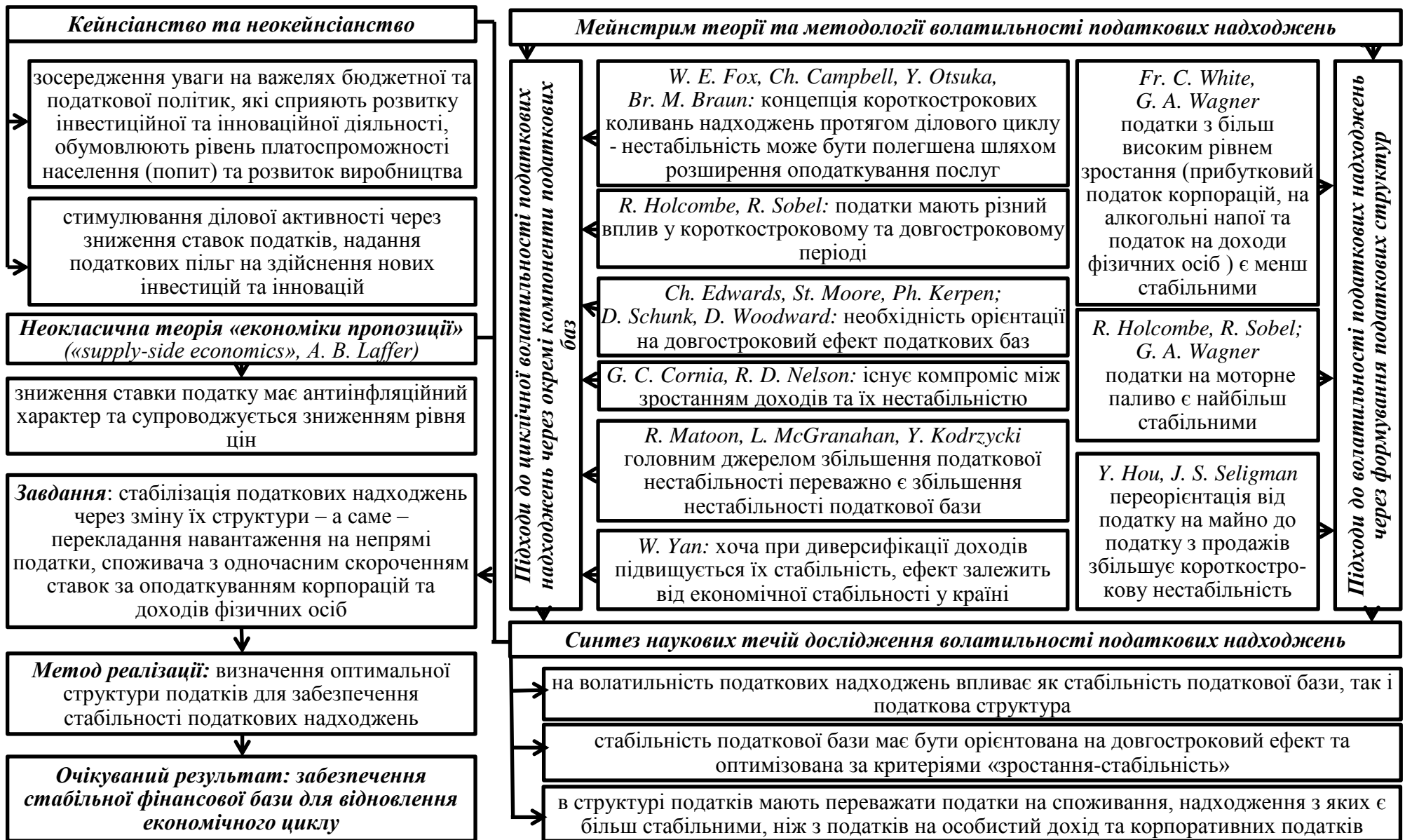

Рис. 1.5. Концептуальні положення регулювання волатильності податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності (розроблено автором)

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що податкова структура може бути як поштовхом до виходу з кризи, так і загрозою для її поглиблення. Зниження волатильності податкових надходжень у період макроекономічної нестабільності є фактором, що забезпечує стабільну фінансову базу держави. Проциклічне регулювання ставок податків на прибуток корпорацій та доходи фізичних осіб та контрциклічне регулювання ставок споживчих податків створюватимуть передумови для результативного фінансування державних послуг та трансфертів, оскільки вони є стимуляторами економічних процесів в рамках ефективно діючої державної інституційної системи.

Тому можна сказати, що волатильність податкових надходжень може впливати на економічне зростання, а її оптимальне формування уможливіть фінансування інвестицій та інновацій, нових робочих місць та програм розвитку промисловості, що призводитиме до економічного зростання.

Висновки до розділу 1.

1. Розвиток наукових засад застосування типів податкової політики в залежності від фази економічного розвитку країни дозволив встановити необхідність контрциклічного регулювання волатильності податкових надходжень (ациклічне для їх обсягу) на стадії економічного зростання, що забезпечить превентивні заходи для наступного етапу спаду, та безпосередньо стадії спаду, коли податкові надходження вже будуть стабілізовані через низьку волатильність. У фазі депресії та поживлення економічного розвитку пропонувано застосовувати проциклічне регулювання, яке дозволяє збільшити фінансову основу програм розвитку, забезпечити більш високий рівень реалізації соціальних потреб, в цілому підвищити добробут у країні. Синтез різних типів регулювання в межах податкової політики дозволить обмежити бюджетний дефіцит, скоротити або

стабілізувати рівень державного боргу через довгострокову стійкість бюджетних надходжень. При цьому бачиться більш ймовірним скорочення тривалості кризи та рецесії з одночасним збільшенням тривалості фаз пожвавлення та росту.

2. Удосконалений теоретичний підхід до регулювання рівня волатильності податкових надходжень за фазами економічного циклу дозволяє визначити, як структурні особливості окремих податків залежать від різних типів податкової політики, стану економіки і як вони впливають на циклічну нестабільність податкових надходжень. Ці питання особливо важливі для формування податкової політики в умовах макроекономічної нестабільності, стані депресії або рецесії, оскільки податкові надходження, переважним чином, визначають доходи бюджетів різних рівнів, створюючи можливості фінансування розвитку економічного середовища, подолання існуючих у деструктивному стані проблем. Доведена необхідність забезпечення стабільних податкових надходжень, адже вони є основним джерелом державного доходу, який може обумовити потенційне більш стрімке зростання економіки. Рішення цієї дилеми полягає в:

формуванні диверсифікованої податкової політики (регулювання лише одного податку може позначитися на вразливості до економічних змін);

формуванні резервів та превентивній підготовці до спаду у період економічного зростання;

збереженні стабільного рівня сукупного податкового тягара;

максимальному забезпеченні прозорості та достовірності оцінки прогнозів макроекономічного стану, зміни фази економічного циклу, доходів і видатків бюджету на середньострокову перспективу.

3. Синтез наукових течій дослідження волатильності податкових надходжень дозволив встановити, що податкова структура може бути як поштовхом до виходу з кризи, так і загрозою для її поглиблення. Зниження волатильності податкових надходжень у період макроекономічної нестабільності є фактором, що забезпечує стабільну фінансову базу держави.

Проциклічне регулювання ставок податків на прибуток корпорацій та доходи фізичних осіб та контрциклічне регулювання ставок споживчих податків створюватимуть передумови для результативного фінансування державних послуг та трансфертів, оскільки вони є стимуляторами економічних процесів в рамках ефективно діючої державної інституційної системи.

За результатами досліджень у розділі опубліковано праці [69-71].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ВОЛАТИЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз податкових надходжень України

Дослідження динаміки та структури податкових надходжень України в умовах макроекономічної нестабільності є основою формування напрямів вдосконалення податкової політики з врахуванням економічних циклів. Оцінка змін у обсягах та структурі податкових надходжень має враховувати їх вплив на економічне зростання, динаміку макроекономічних показників. В свою чергу, перед дослідженням також має бути поставлене завдання виявлення зворотного впливу – впливу макроекономічних індикаторів на темпи податкових надходжень та їх стабільність.

Проблема макроекономічної консолідації через податкове розглядається в працях багатьох українських учених. І. Твердохліб [72] застосовує інструментарій Лаффера для оцінювання ефективності фіскальної політики України; М. Виклюк, Ю. Мостіпан [73] приділяють увагу діагностиці сучасного стану індикаторів розвитку податкової системи України. Г. Тельнова, досліджуючи вплив податкової політики на економічне зростання країни, вказує на те, що «структура податкового навантаження має змінюватися, еволюціонувати, набуваючи форм, що сприяють максимізації темпів економічного зростання. Країни, які здатні мобілізувати податкові надходження через адаптивні умови та цілям розвитку певної країни податкові структури і інструменти разом з підвищенням ефективності адміністрування податків, матимуть більший вплив на довгострокові, стійкі темпи зростання» [74, с. 26]. В іншому своєму дослідженні автор проводить аналіз корпоративного оподаткування та оподаткування доходів фізичних осіб у країнах Європи та доходить висновку щодо необхідності формування

вектору «податкової політики в аспекті помірною оподаткування фізичних осіб та потреби в низькому оподаткуванні прибутку корпорацій» [75, с. 54]. В. Корчева визначає, «що податкові надходження залежать від циклічних коливань із лагом у 12–15 місяців...Аналіз точок Лаффера для України дав змогу охарактеризувати фіскальну систему України як таку, що підлягала постійним трансформаціям та змінам, а бюджет – як такий, що недоотримав значну долю надходжень. Усе це є причиною тенденції до погіршення фіскального клімату в Україні та загострення суперечностей між інтересами економічних суб'єктів» [76, с. 46-47].

При цьому, подальшого дослідження потребує взаємозв'язок між регулюванням податкової політики та економічними циклами.

Проаналізуємо динаміку податкових надходжень зведеного бюджету України (табл. 2.1, 2.2).

Як свідчать дані, наведені у таблиці 2.1, обсяг податкових надходжень зведеного бюджету України має тенденцію до зростання (рис. 2.1). Зниження їх обсягу спостерігається лише у 2009 р. (на 10,99%) та у 2013 р. (на 1,96%). При цьому найвищий темп приросту спостерігається у 2005 р. (56,73%) та у 2015 р. (42,82%).

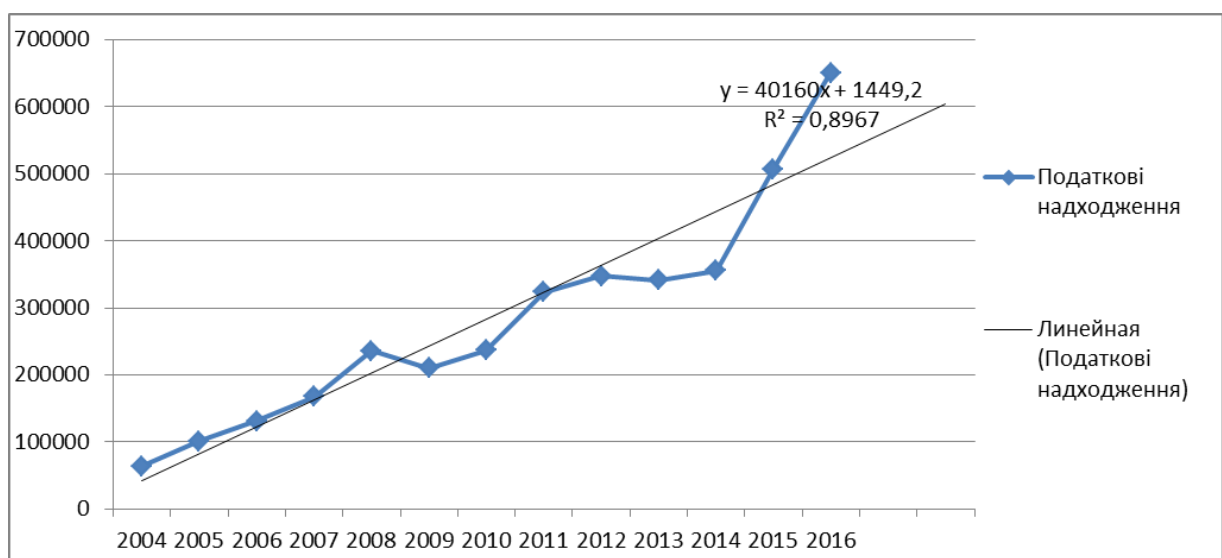

Рис. 2.1. Динаміка податкових надходжень зведеного бюджету України, млн. грн.

Таблиця 2.1

Динаміка податкових надходжень зведеного бюджету України, млн. грн.

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Податкові надходження, всього	64280	100748	131106	167949	235680	209789	236901	323991	347986	341165	355428	507636	650782
в т.ч.: ПДВ	28701	47110	65438	78252	126491	119134	126988	172873	184786	181717	189241	246858	329911
Податок на доходи фізичних осіб	13213	17325	22791	34782	45896	44485	51029	60225	68092	72151	75203	99983	138782
Акцизний податок	6704	7945	8608	10568	12783	21624	28316	33919	38429	36668	45100	70795	101751
Податок на прибуток підприємств	16162	23464	26172	34407	47857	33048	40359	55097	55793	54994	40201	39053	60223
Місцеві податки і збори	555	598	642	730	820	809	819	2550	5457	7314	8056	27041	42261
Плата за користування надрами	274	388	556	591	1190	1335	1481	2684	3272	14225	19620	38008	40781
Ввізне мито	4015	6007	6973	9589	11933	6329	8556	10463	12986	13265	12389	39881	20001
Відшкодування ПДВ	-13894	-13306	-15041	-18869	-34409	-34537	-40672	-42779	-45959	-53448	-50216	-68405	-94405
Інше	8549	11217	14966	17899	23119	17562	20024	28960	25130	14279	15835	14421	11476

Складено та розраховано за даними Державної казначейської служби України [77]

Таблиця 2.2

Темп приросту податкових надходжень зведеного бюджету України, %

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Податкові надходження, всього	56,73%	30,13%	28,10%	40,33%	-10,99%	12,92%	36,76%	7,41%	-1,96%	4,18%	42,82%	28,20%
в т.ч.: ПДВ	64,14%	38,90%	19,58%	61,65%	-5,82%	6,59%	36,13%	6,89%	-1,66%	4,14%	30,45%	33,64%
Податок на доходи фізичних осіб	31,12%	31,55%	52,61%	31,95%	-3,07%	14,71%	18,02%	13,06%	5,96%	4,23%	32,95%	38,81%
Акцизний податок	18,51%	8,34%	22,77%	20,96%	69,16%	30,95%	19,79%	13,30%	-4,58%	23,00%	56,97%	43,73%
Податок на прибуток підприємств	45,18%	11,54%	31,46%	39,09%	-30,94%	22,12%	36,52%	1,26%	-1,43%	-26,90%	-2,86%	54,21%
Місцеві податки і збори	7,75%	7,36%	13,71%	12,33%	-1,34%	1,24%	211,36%	114,00%	34,03%	10,14%	235,66%	56,28%
Плата за користування надрами	41,61%	43,30%	6,29%	101,35%	12,18%	10,94%	81,23%	21,91%	334,75%	37,93%	93,72%	7,30%
Ввізне мито	49,61%	16,08%	37,52%	24,44%	-46,96%	35,19%	22,29%	24,11%	2,15%	-6,60%	221,91%	-49,85%
Відшкодування ПДВ	-4,23%	13,04%	25,45%	82,36%	0,37%	17,76%	5,18%	7,43%	16,29%	-6,05%	36,22%	38,01%
Інше	31,21%	33,42%	19,60%	29,16%	-24,04%	14,02%	44,63%	-13,23%	-43,18%	10,90%	-8,93%	-20,42%

Складено та розраховано за даними Державної казначейської служби України [77]

Слід вказати на те, що наслідки кризи 2008-2009 р. найбільшим чином позначилися на оподаткуванні прибутку підприємств (зниження надходжень на 30,94%) та ввізному миті (зниження надходжень на 46,96%). В цей же період зростання надходжень акцизного податку на 69,16% не дозволило значно знизити обсяг сукупних податкових надходжень (рис. 2.2).

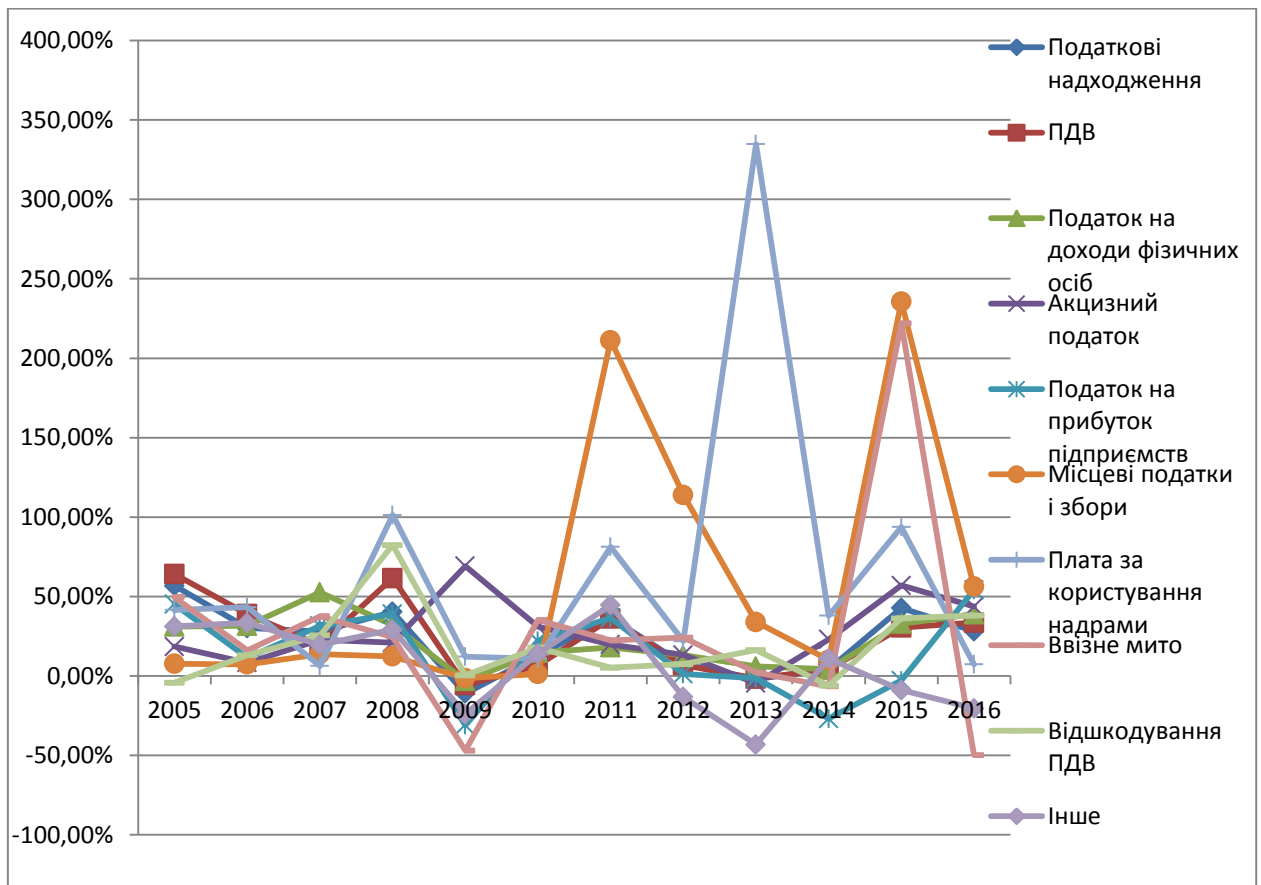

Рис. 2.2. Темпи приросту податкових надходжень України, %

Таке зростання обумовлене збільшенням ціни підакцизних товарів. За даними Державної служби статистики України [78], індекс споживчих цін на алкогольні напої, тютюнові вироби у 2009 р. склав 136%, а на паливо – 125,5%. Окрім того, у період 2008–2010 рр. відбулося підвищення і ставок акцизного податку на спирт етиловий неденатурований у гривневому еквіваленті, що уможливило захист обсягу надходжень акцизного податку від впливу інфляційних процесів.

Чутливий до макроекономічної нестабільності податок на доходи фізичних осіб у кризовий 2009 р. не зазнав значного зниження (лише на 3,07%), що обумовлене підвищенням у цей рік мінімальної заробітної плати на 22,98% (з 605 грн. на 01.01.2009 р. до 744 грн. на 31.12.2009 р.). Не синхронність динаміки надходжень ПДФО та мінімальної заробітної плати обумовлена змінами у величині ставки податку. У 2004 р. відбулось реформування оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, внаслідок якого «прогресивна шкала ставок прибуткового податку з громадян змінилась на пропорційні ставки податку з доходів фізичних осіб, які, порівняно з попереднім періодом, значно зменшились» [79]. З 2011 р. основна ставка ПДФО складала 15% для доходів, які не перевищують десятикратний розмір мінімальної заробітної плати та 17% у разі такого перевищення. З 1.01.2016 р. ставка складає 18%. При цьому, наведені на рис. 2.3. дані щодо динаміки мінімальної, середньої номінальної та реальної заробітної плати дозволяють проілюструвати доволі тісний зв'язок між надходженням ПДФО та номінальною середньою заробітною платою.

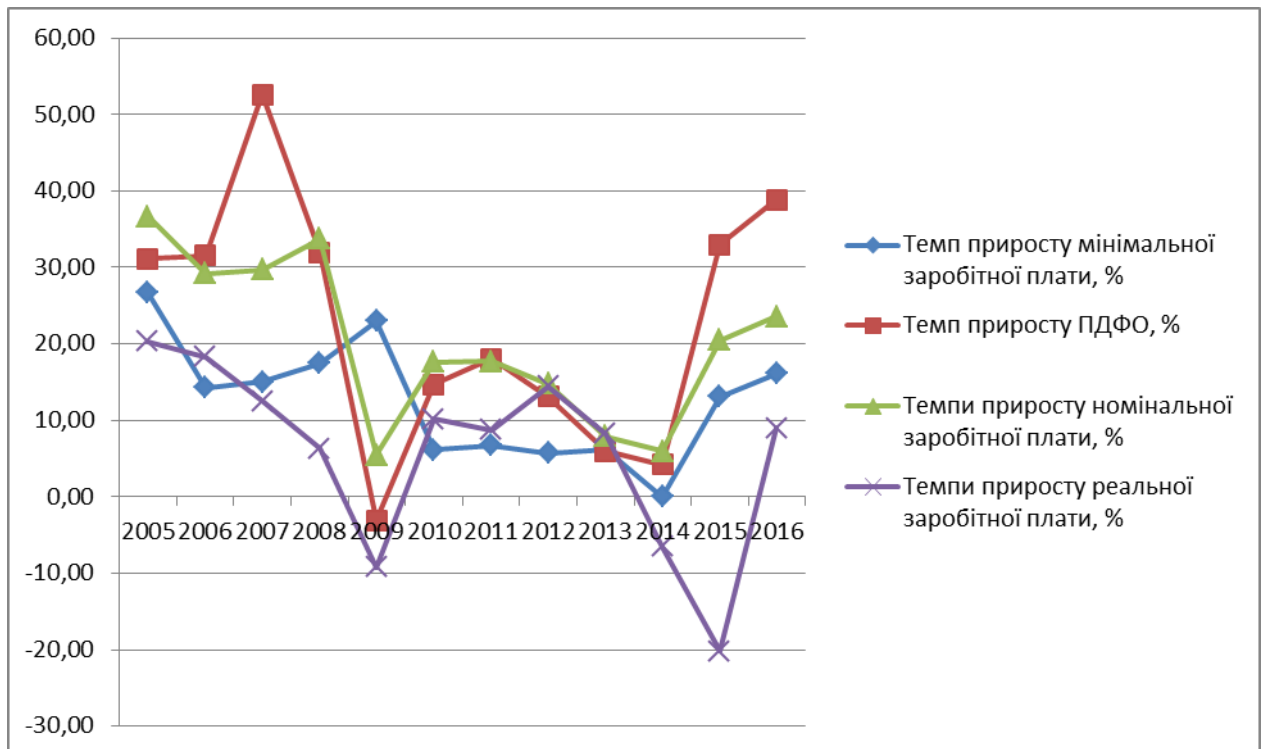

Рис. 2.3. Динаміка заробітної плати та ПДФО, %

Стабільність податкового законодавства щодо оподаткування доходів фізичних осіб протягом 2011-2014 рр. обумовила майже рівні темпи зростання середньої номінальної заробітної плати та ПДФО, а підвищення ставки податку на доходи фізичних осіб у 2016 р. дозволило податковим надходженням випередити темп зростання заробітної плати.

Розглянемо динаміку податку на прибуток підприємств протягом аналізованого періоду.

Наведені на рис. 2.4 статистичні дані щодо динаміки надходжень від податку на прибуток та фінансових результатів суб'єктів підприємництва свідчать про синхронну динаміку показників протягом 2004-2007 рр. В кризові 2008-2009 рр. та 2013-2016 рр. відбулося перевищення надходжень податку над фінансовим результатом. А на протязі 2010-2012 рр. відбувалося реформування системи оподаткування прибутку через пониження ставки податку.

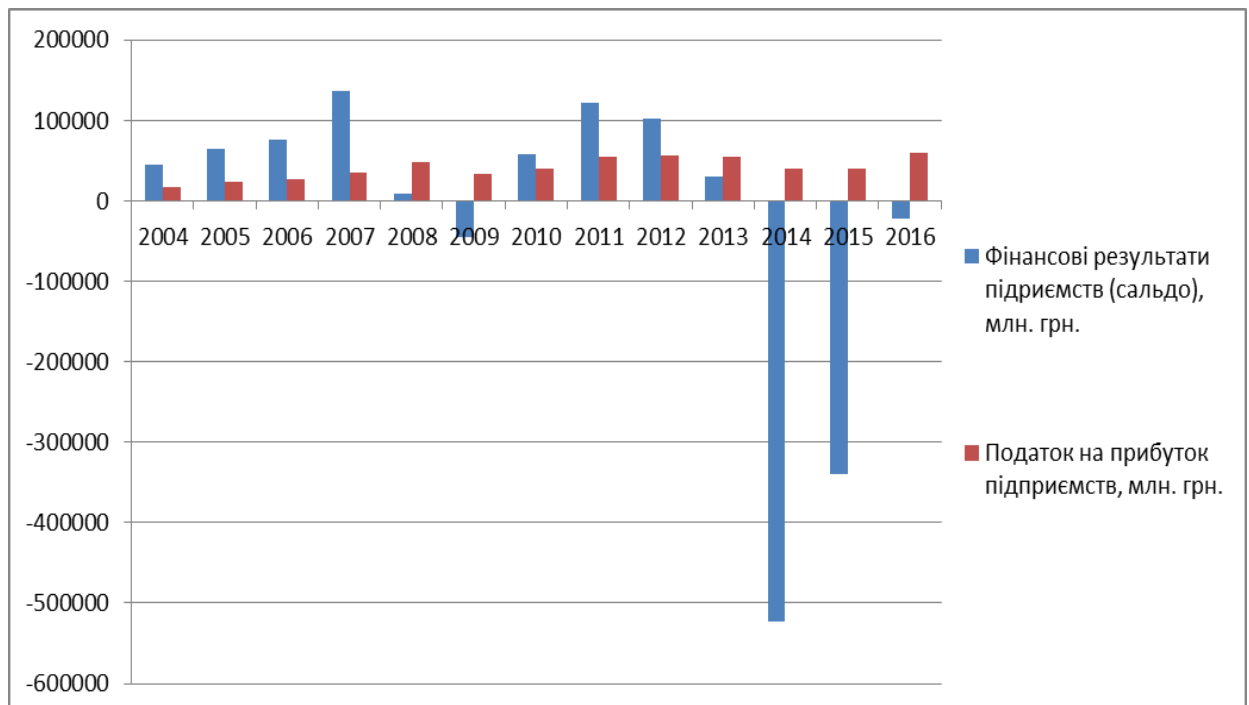

Рис. 2.4. Динаміка надходжень від податку на прибуток та фінансових результатів суб'єктів підприємництва, млн. грн.

Згідно редакції Податкового кодексу України [80] 2010 р. передбачалося поступове зменшення податку на прибуток: 23% до 31 грудня 2011 року, 21% до 31 грудня 2012 року, 19% до 31 грудня 2013 року, 16% – з 1 січня 2014 року. Проте політичні події 2013-2014 рр. внесли корективи: з 2014 р. ставка податку на прибуток стабільна та складає 18%.

Розглядаючи етапи реформування оподаткування прибутку, автори [81] виокремлюють наступні етапи:

кінець 2004–2010 рр. – «більшість змін, внесених у 2005 р., були спрямовані на зменшення пільг. У цей період було оновлено форму декларації з податку на прибуток підприємств. Суттєвою особливістю етапу є щорічна зміна законодавчих норм щодо оподаткування прибутку Законами України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та «Про Державний бюджет України на 2006 рік» [81]. Ставка оподаткування становила 25%;

2011–2014 рр. – «характеризується прийняттям Податкового кодексу, яким запроваджено «податкові канікули» для новоутворених юридичних осіб, 5 методів нарахування амортизації по 16 групам основних засобів. Особливістю етапу було подовження дії норм, спрямованих на стимулювання підприємств до здійснення енергозберігаючих заходів. Також було запроваджено розрахунок оподаткованого прибутку шляхом зменшення суми доходу на собівартість продукції та інші витрати» [81]. Ставки оподаткування знижуються;

з 2015 р. – «було запроваджено визначення оподаткованого прибутку шляхом коригування фінансового результату, визначеного за даними бухгалтерського обліку на суму податкових різниць. Також було скасовано більшість пільг, встановлено єдиний термін подання річної податкової декларації – до 1 червня. Особливістю етапу стало максимальне наближення податкового та фінансового обліку податку на прибуток. Об'єкт оподаткування – бухгалтерський фінансовий результат (за П(С)БО чи МСФЗ), відкоригований на різниці. Базова (основна) ставка оподаткування становила 18%» [81].

Наведені дані щодо динаміки податку на прибуток у 2011-2013 рр. виявили зростання надходжень, не дивлячись на зниження ставки оподаткування. Оцінюючи результати цього періоду, фахівці вказували на те, що «позитивними наслідками запровадження податкової реформи в Україні, що вплинули на збільшення надходжень з податку на прибуток стали: наближення бухгалтерського та податкового обліку, що створило сприятливий фіскальний простір для бізнесу та інвестицій» [82]. Окрім того, знижена ставка корпоративного оподаткування сприяла детінізації економіки, підвищенню ділової активності та інвестиційно-інноваційної діяльності. Продовження означених позитивних тенденцій очікується і від дії норми Податкового кодексу щодо ставки 0 відсотків для платників податку на прибуток, у яких розмір доходів кожного звітного податкового періоду наростаючим підсумком з початку року не перевищує трьох мільйонів гривень та нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) працівників, які перебувають з платником податку у трудових відносинах, є не меншим, ніж дві мінімальні заробітні плати, розмір якої встановлено Податковим кодексом України [80]. Разом з тим, від'ємні фінансові результати підприємств мають бути підвищеними і через зниження ставки корпоративного оподаткування. Г. Тельнова на основі проведення кластерного аналізу корпоративного оподаткування та податку на доходи фізичних осіб в країнах Європи обґрунтовує детермінанти успішного економічного розвитку, «які полягають у формуванні вектору податкової політики в аспекті помірною оподаткування фізичних осіб і потреби в низькому оподаткування прибутку корпорацій» [75, с. 54]. Таким чином, вважаємо, що дотримання положень Податкового кодексу 2010 р. щодо зниження ставки податку на прибуток підприємств до 16% уможливили б більш стрімке зростання податкових надходжень та стимулювали б економічну діяльність підприємств.

Аналізуючи податок на додану вартість, фахівці вказують: «ПДВ через його перекладання на кінцевого споживача зовсім не стимулює виробництво,

а сприяє розвитку торгівельної галузі. У зв'язку з цим варто зазначити, що ПДВ зумовлює часткове зростання цін на продукцію, яку продає платник цього податку, а отже, спільно з іншими факторами може спричиняти інфляційні процеси» [83].

Суперечності в науці ведуться і з приводу регулювання ставки ПДВ. Так, фахівці вказують на те, що необхідним є зниження ставки податку на прибуток, адже це «повинно призвести до зменшення цін на товари та послуги, сприятиме збільшенню обсягів реалізації, прискоренню кругообігу фінансових ресурсів, що вкрай важливо для ефективного функціонування фінансової системи...За рахунок зниження ставок безпосередньо у виробничих сферах економіки, відбудеться скорочення сфери посередництва, що, в свою чергу, зменшить ціни, а відтак і податкове навантаження на кінцевих споживачів» [84]. Разом з тим, враховуючи фіскальний характер ПДВ та обраний вектор європейського розвитку України, його справляння є необхідним. Ставка ПДВ в Україні складає 20%, що у порівнянні з країнами ЄС, не є одним з найнижчих показників. Найвищі ставки ПДВ на сьогодні діють в Угорщині, Данії, Швеції – 25%, найнижчі – на Кіпрі, в Люксембурзі – 15%, в Іспанії і на Мальті – 18% [85].

Цілком закономірним є зв'язок динаміки ПДВ з темпами приросту обсягів реалізації продукції (товарів та послуг), наведеним на рис. 2.5.

Проте, у науковій літературі ведуться дискусії щодо визначення факторів впливу на цей податок. Ф.Ф. Ханафєєв наводить класифікацію з чотирьох груп факторів впливу на фіскальний потенціал податку на додану вартість: економічні, податкового адміністрування, правові, соціальні [86].

А.В. Аронов та В.А. Кашин [87] до факторів впливу на фіскальний потенціал ПДВ відносять: соціально-економічні, політичні, виробничо-комерційні, фінансові та кадрові.

Б.Х. Алієв та Х.М. Мусаєва [88] виділяють зовнішні та внутрішні фактори.

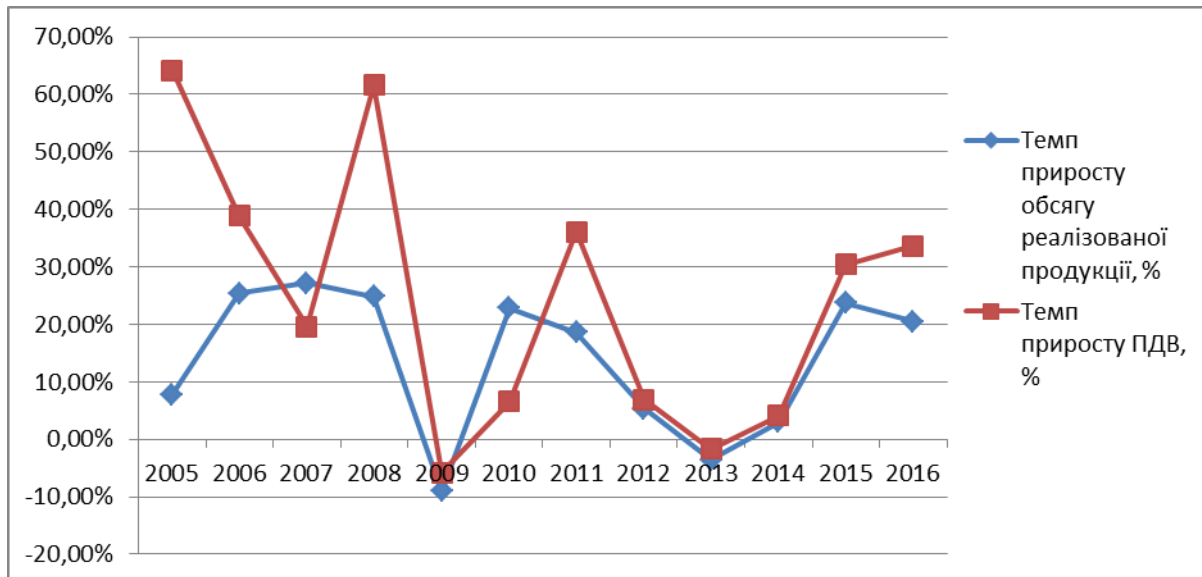

Рис. 2.5. Динаміка темпів приросту ПДВ та обсягів реалізації продукції (товарів та послуг), %

П. Л. Кулик, аналізуючи та доповнюючи існуючі фактори, виокремлює наступні:

- «- законодавча база державних бюджетних доходів;
- економічна спеціалізація територій та їх забезпеченість оподаткованими ресурсами;
- стан і перспективи розвитку державної податкової політики;
- податкова культура суб'єктів підприємницької діяльності;
- особливості територіальної організації та податкової системи країни;
- розвиненість ринкової, виробничо-транспортної, соціальної інфраструктури;
- дохідно-витратна збалансованість місцевих бюджетів;
- геополітичне положення територій та ін. Значну роль у формуванні фіскального потенціалу ПДВ відіграє геополітичне положення суб'єктів господарювання на певній території, що відображає їх статус в державі, а саме:
  - участь підприємств у створенні валового продукту країни;
  - частку підприємств у податкових платежах до зведеного бюджету;

- участь галузей країни у міжнародному поділі праці та рівень формування експортного сектора;
- кількість і потужність центрів зростання та їх місце в економічній системі;
- вплив продуктивних регіонів на сусідні території, зокрема, стійкість виробничих зв'язків, трудові відносини, соціально-культурні зв'язки» [89].

Відзначаючи недоліки справляння ПДВ у вітчизняній практиці дослідниками вказується на «відшкодування ПДВ з бюджету, значну кількість податкових пільг, чинний порядок виписування податкових накладних, а також те, що податок на додану вартість стимулює розвиток не виробництва, а торгівлі, зумовлює інфляційні процеси, стимулює використання цього податку та його платників у схемах податкових оптимізацій...основними напрямками вдосконалення порядку нарахування і сплати податку на додану вартість в Україні повинні бути розширення повноважень податкових органів щодо перевірок достовірності сум ПДВ, заявлених до відшкодування та підвищення відповідальності працівників податкової служби за їх результати, посилення відповідальності платників та їх посадових осіб за незаконне декларування від'ємного значення об'єкта оподаткування з ПДВ, розробка і запровадження понижуючих коефіцієнтів до сум задекларованого бюджетного відшкодування за результатами операцій з експорту сировини та низькотехнологічної продукції, посилення відповідальності громадян за реєстрацію фіктивних фірм, чіткіша координація дій податкової та митної служб України з метою запобігання фіктивного експорту, а також імпорту товарів за заниженими цінами, скорочення пільг з ПДВ, відміна чинного порядку виписування податкових накладних та передбачення обов'язкового нарахування сум ПДВ і їх фіксації в первинних документах на реалізацію товарів та виконання робіт і послуг» [83].

Підкреслюючи роль ПДВ у формуванні податкових надходжень та доходів бюджету, слід вказати на необхідність вдосконалення механізму його

адміністрування з урахуванням досвіду європейських країн та гармонізації такого адміністрування з податковою системою країн ЄС.

Проаналізуємо питому вагу податкових надходжень у доходах зведеного бюджету України та у ВВП (табл. 2.3).

За даними табл. 2.3 можна зробити висновок щодо підвищення впливу податкових надходжень на обсяг доходів зведеного бюджету. У 2016 р. питома вага податкових надходжень склала 83,14% доходів бюджету, в той час коли в 2013-2015 рр. вони склали близько 77%. Найнижче значення спостерігається у 2004 р. – 72,8%, що означає, що у цей період активно використовувалися інші джерела надходжень. Тенденція питомої ваги податкових надходжень у доходах бюджету мала мінливий характер – зростання протягом 2004-2008 рр., подальше падіння до 2010 р., значне зростання у 2011 р. з наступною відносною стабільністю до 2016 р.

Динаміку податкових надходжень та їх частки у структурі доходів зведеного бюджету проілюстровано на рис. 2.6.

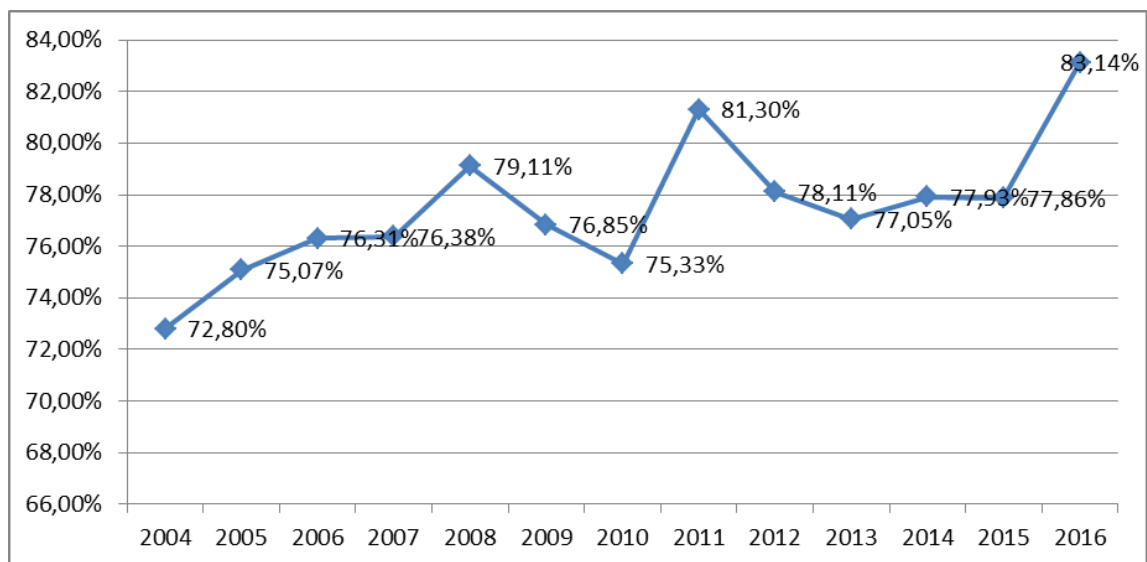

Рис. 2.6. Питома вага податкових надходжень у доходах зведеного бюджету, %

Наведені дані доводять підвищення ролі податкових надходжень у формуванні доходів бюджету України.

Таблиця 2.3

Питома вага податкових надходжень зведеного бюджету у доходах зведеного бюджету та ВВП України

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Податкові надходження зведеного бюджету (млрд грн.)	64,28	100,748	131,106	167,949	235,68	209,789	236,901	323,991	347,986	341,165	355,428	507,636	650,782
Доходи зведеного бюджету (млрд грн.)	88,3	134,2	171,8	219,9	297,9	273	314,5	398,5	445,5	442,8	456,1	652	782,8
Питома вага податкових надходжень в доходах зведеного бюджету (%)	72,80%	75,07%	76,31%	76,38%	79,11%	76,85%	75,33%	81,30%	78,11%	77,05%	77,93%	77,86%	83,14%
ВВП (млрд грн.)	345,1	441,4	544,1	751,1	948	913,3	1082,6	1302,1	1411,2	1454,9	1566,7	1979,4	2383,1
Питома вага податкових надходжень в ВВП (%)	18,63%	22,82%	24,10%	22,36%	24,86%	22,97%	21,88%	24,88%	24,66%	23,45%	22,69%	25,65%	27,31%

Складено та розраховано за даними Державної казначейської служби України [77]

Аналогічну динаміку демонструє і питома вага податкових надходжень у ВВП (податкове навантаження на економіку) - найнижчий рівень показника отримано у 2007 р. (18,63%), а найвищий – у 2016 р. (27,31%). Маючи загальний тренд до зростання, податкове навантаження знижувалося у 2007 р., 2009-2010 рр., 2013-2014 рр. Останній період 2015-2016 рр. характеризується зростанням показника (рис. 2.7).

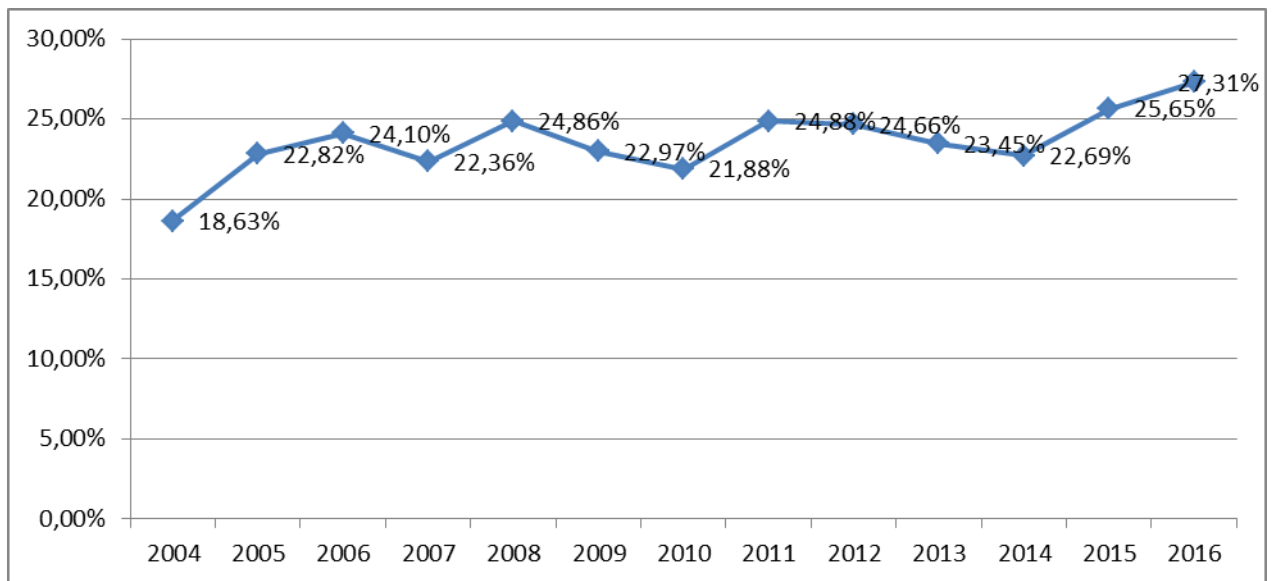

Рис. 2.7. Питома вага податкових надходжень у ВВП, %

Проаналізуємо структуру податкових надходжень зведеного бюджету (табл. 2.4).

Питома вага ПДВ у структурі податкових надходжень зросла у період 2008-2009 рр. (53,67% та 56,79% відповідно) з наступною стабілізацією протягом 2010-2014 рр. на рівні 53%. 2015-2016 рр. характеризуються незначним зменшенням ПДВ у структурі податкових надходжень (рис. 2.8). При цьому питома вага відшкодування ПДВ зменшилася з 21,61% у 2004 р. до 14,51% у 2016 р.

Питома вага ПДФО доволі стабільна протягом всього періоду, що аналізується – вона складала 17-21%.

Таблиця 2.4

Структура податкових надходжень зведеного бюджету України, %

Податкові надходження	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Податкові надходження, всього	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
в т.ч.: ПДВ	44,65%	46,76%	49,91%	46,59%	53,67%	56,79%	53,60%	53,36%	53,10%	53,26%	53,24%	48,63%	50,69%
Податок на доходи фізичних осіб	20,56%	17,20%	17,38%	20,71%	19,47%	21,20%	21,54%	18,59%	19,57%	21,15%	21,16%	19,70%	21,33%
Акцизний податок	10,43%	7,89%	6,57%	6,29%	5,42%	10,31%	11,95%	10,47%	11,04%	10,75%	12,69%	13,95%	15,64%
Податок на прибуток підприємств	25,14%	23,29%	19,96%	20,49%	20,31%	15,75%	17,04%	17,01%	16,03%	16,12%	11,31%	7,69%	9,25%
Місцеві податки і збори	0,86%	0,59%	0,49%	0,43%	0,35%	0,39%	0,35%	0,79%	1,57%	2,14%	2,27%	5,33%	6,49%
Плата за користування надрами	0,43%	0,39%	0,42%	0,35%	0,50%	0,64%	0,63%	0,83%	0,94%	4,17%	5,52%	7,49%	6,27%
Ввізне мито	6,25%	5,96%	5,32%	5,71%	5,06%	3,02%	3,61%	3,23%	3,73%	3,89%	3,49%	7,86%	3,07%
Відшкодування ПДВ	-21,61%	-13,21%	-11,47%	-11,23%	-14,60%	-16,46%	-17,17%	-13,20%	-13,21%	-15,67%	-14,13%	-13,48%	-14,51%
Інше	13,30%	11,13%	11,42%	10,66%	9,81%	8,37%	8,45%	8,94%	7,22%	4,19%	4,46%	2,84%	1,76%

Розраховано за даними Державної казначейської служби України [77]

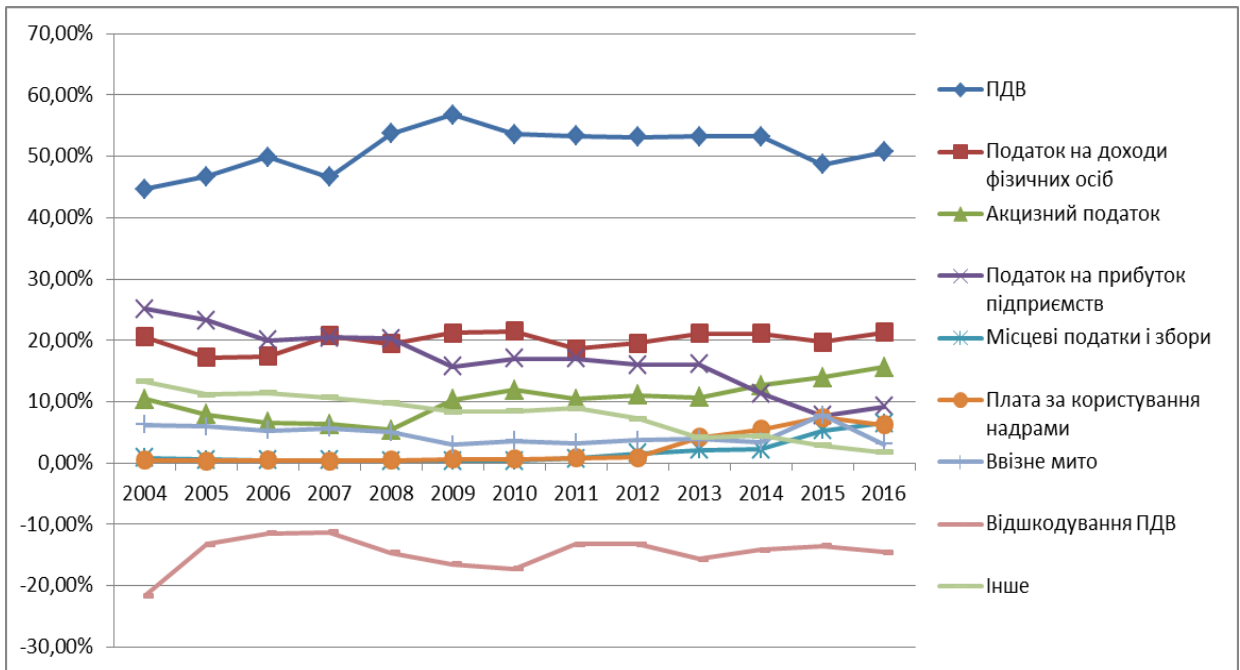

Рис. 2.8. Питома вага податків у структурі податкових надходжень України, %

Акцизний податок набуває більшої ролі у формуванні податкових надходжень з 2009 р. (його питома вага збільшилася з 10% до 15,64% у 2016 р.).

Суттєвих змін зазнала фіскальна функція податку на прибуток підприємств (питома вага цього податку знизилася з 25,14% у 2004 р. до 9,25% у 2016 р.) та ввізного мита (питома вага цього податку знизилася з 6,25% у 2004 р. до 3,07% у 2016 р.). Натомість місцеві податки і збори та плата за користування надрами значно зросли у структурі податкових надходжень.

Наведені у підрозділі дослідження дозволили сформулювати характерні особливості регулювання податкових надходжень України за етапами:

2008-2009 рр. - підвищення надходжень від податків на споживання (ПДВ та акцизів) з одночасним збереженням незмінного рівня податкового навантаження. Означені дії уряду практично відповідають наведеним у Розділі 1 роботи теоретичним положенням стабілізації податкових надходжень у період макроекономічної нестабільності. Проте, відсутність

фактичного зниження ставки податку на прибуток та ПДФО не дозволила в повній мірі здійснити швидке відновлення ділової активності суб'єктів підприємництва;

2010–2011 рр. – поживлення макроекономічного розвитку у країні, яке супроводжувалося природним зростанням обсягу податкових надходжень. В цей же період набуває чинності Податковий кодекс, який передбачає зниження ставок податку на прибуток та ПДВ. На наше переконання, цей вектор регулювання ставки податку на прибуток був впроваджений з запізненням через необхідність стримування інфляційних процесів;

2012-2014 рр. характеризуються сповільненням темпів економічного росту у промисловому виробництві, що позначилося на динаміці обсягу податкових надходжень. У 2014 р. відтерміновано зниження ставки ПДВ з 20% до 17%, а передбачене зниження ставки податку на прибуток до 16% реформовано у змінах до Податкового кодексу до 18%. За авторською думкою, період початку розвитку кризових явищ мав би супроводжуватися зниженням волатильності податкових надходжень та дієвим зниженням оподаткування виробництва та доходів населення з одночасним зміщенням акцентів та оподаткування споживання. Відсутність дій з означених напрямів призвело до передумов поглиблення кризи;

2015-2016 рр. – підвищення податкового тиску на економіку, зростання ролі податкових надходжень у формуванні доходів бюджету.

Виявлені тенденції потребують подальшого дослідження волатильності податкових надходжень та виявлення впливу факторів та стабілізацію їх обсягу у період макроекономічної нестабільності.

2.2 Оцінка волатильності податкових надходжень України

Для аналізу волатильності податкових надходжень застосовується два типи статистичних заходів.

Перший набір показників орієнтований на загальну суму нестабільності доходу та включає розрахунок середнього значення відсоткові зміни для кожного податкового джерела, а також наступні характеристики:

розмах варіації, як різниця між максимумом та мінімумом темпів приросту;

середнє лінійне відхилення:

$$a = \frac{\sum_{i=1}^n |x_i - \bar{x}|}{n}, \quad (2.1)$$

де a – середнє лінійне відхилення;

x – темп приросту податкових надходжень в окремий період;

$\bar{x}$ – середнє значення темпу приросту податкових надходжень,

n – кількість спостережень;

дисперсія, яка характеризує міру відхилення значень навколо середнього. Під час аналізу даних до 30 спостережень рекомендується використовувати незміщену виборчу дисперсію:

$$s^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n - 1}, \quad (2.2)$$

де s^2 – виборча незміщена дисперсія, розрахована по даним спостережень;

середньоквадратичне відхилення:

$$s = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n-1}} \quad (2.3)$$

де s – незміщене середньоквадратичне відхилення.

Чим більше стандартне відхилення, тим більш нестабільним є надходження податку. Більш значущий спосіб вимірювання волатильності полягає в тому, щоб виділити будь-яку тенденцію в серії та досліджувати волатильність відсотків відхилень навколо тренду. Задля цього у роботі застосовуємо показники річних відсоткових зміни (стохастичні тенденції) податкових надходжень;

коефіцієнт варіації, тобто середньоквадратичне відхилення, поділене на середнє арифметичне темпу приросту:

$$v = \frac{s}{x} * 100\%. \quad (2.4)$$

Вважається, що у разі $v \leq 30\%$, то варіація слабка, сукупність спостережень стабільна;

коефіцієнт осциляції, який характеризує міру відхилення середнього значення від максимального та мінімального значень (розмаху варіації).

Другий напрям аналізу волатильності полягає у визначенні еластичності, тобто показника, який характеризує наскільки чутливим є податкові надходження до змін в макроекономічних показників під час ділового циклу. Цей статистичний показник вирішує два пов'язаних питання: щодо наявності співвідношення між надходженнями від податків та зміною макроекономічних індикаторів та щодо зміни темпів приросту податків у порівнянні з економічним циклом.

Аналіз податкових надходжень пропонувано проводити в розрізі чотирьох найсуттєвіших податків: податку на прибуток, ПДВ, ПДФО та акцизного податку.

Як свідчать наведені дані, податкові надходження України протягом 2005-2016 рр. характеризуються значною волатильністю – середньоквадратичне відхилення темпів приросту у цей період складає 20,45%, а коефіцієнт їх варіації – 89,36 п.п.

Таблиця 2.5

Аналіз волатильності темпів приросту податкових надходжень

Показник	Податкові надходження
Середнє	22,89%
Розмах варіації	67,72%
Середнє лінійне відхилення	17,15%
Дисперсія	418%
Середньоквадратичне відхилення	20,45%
Коефіцієнт варіації	89,36%
Коефіцієнт осциляції	295,88%

Коефіцієнт осциляції також доволі значний та складає 295,88 п.п. (рис. 2.9).

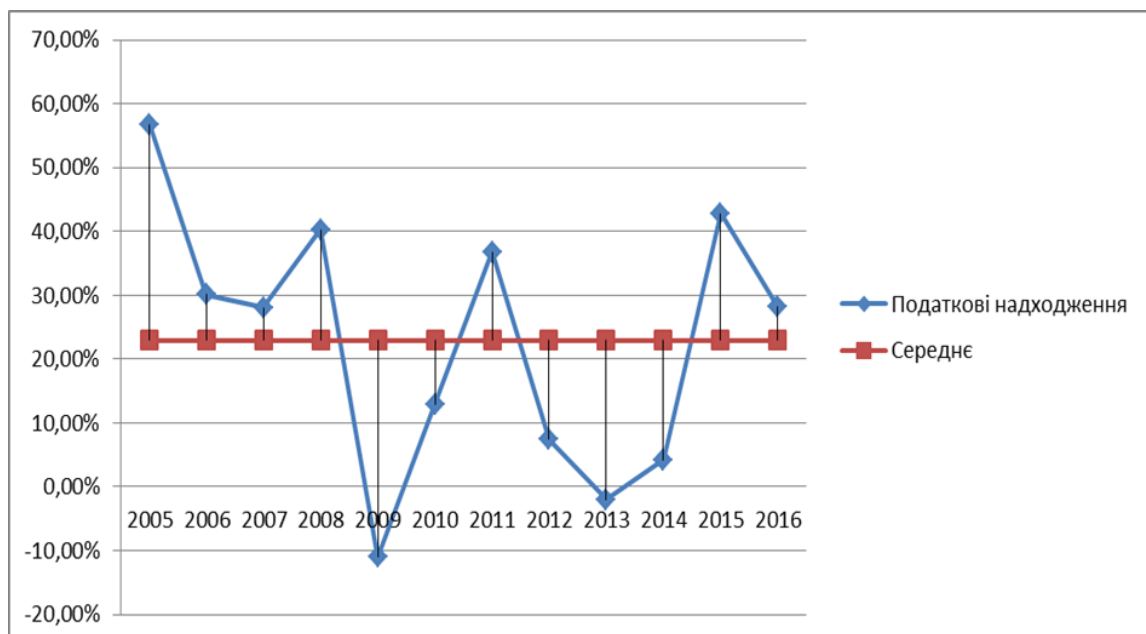

Рис. 2.9. Відхилення динаміки податкових надходжень від середнього темпу їх приросту

Проаналізуємо темпи приросту надходжень окремих видів податків та зведемо дані у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Аналіз волатильності темпів приросту надходжень окремих видів податків

Показник	ПДВ	ПДФО	Акцизний податок	Податок на прибуток
Середнє	24,55%	22,66%	26,91%	14,94%
Розмах варіації	69,96%	55,69%	73,74%	85,15%
Середнє лінійне відхилення	19,60%	13,84%	15,53%	23,16%
Дисперсія	553%	269%	427%	770%
Середньоквадратичне відхилення	23,52%	16,40%	20,67%	27,75%
Коефіцієнт варіації	95,80%	72,38%	76,81%	185,75%
Коефіцієнт осциляції	284,91%	245,77%	274,07%	570,04%

Порівнюючи середнє значення річного приросту за податками, слід констатувати, що ПДВ та акцизний податок перевищують середні темпи зростання сукупних податкових надходжень (табл. 2.5), в той час коли середні темпи приросту ПДФО та податку на прибуток є нижчими.

При цьому найбільша волатильність властива ПДВ та податку на прибуток – середньоквадратичне відхилення складає 23,52% та 27,75% відповідно. Це призвело до високого значення коефіцієнту варіації за цими податками – 95,8 п.п. та 185,75 п.п. Високою є і осциляція вищезначених податків - 284,91 п.п. та 570,04 п.п. відповідно.

Найнижча волатильність спостерігається за ПДФО.

Що стосується окремих джерел, то податок на прибуток корпорації показує найвищу волатильність.

Найбільш негативне відхилення від середньорічного темпу приросту податок на прибуток продемонстрував у 2009 р. та у 2014 р. (рис. 2.10), а найвище позитивне – у 2016 р. При цьому позитивне відхилення у 2016 р. не відображає підвищення ролі надходжень – їх фізичний обсяг, набуваючи

найвищого значення за досліджуваний період, складає лише 9,25% у податкових надходженнях у порівнянні із 25,14 % у 2004 р.

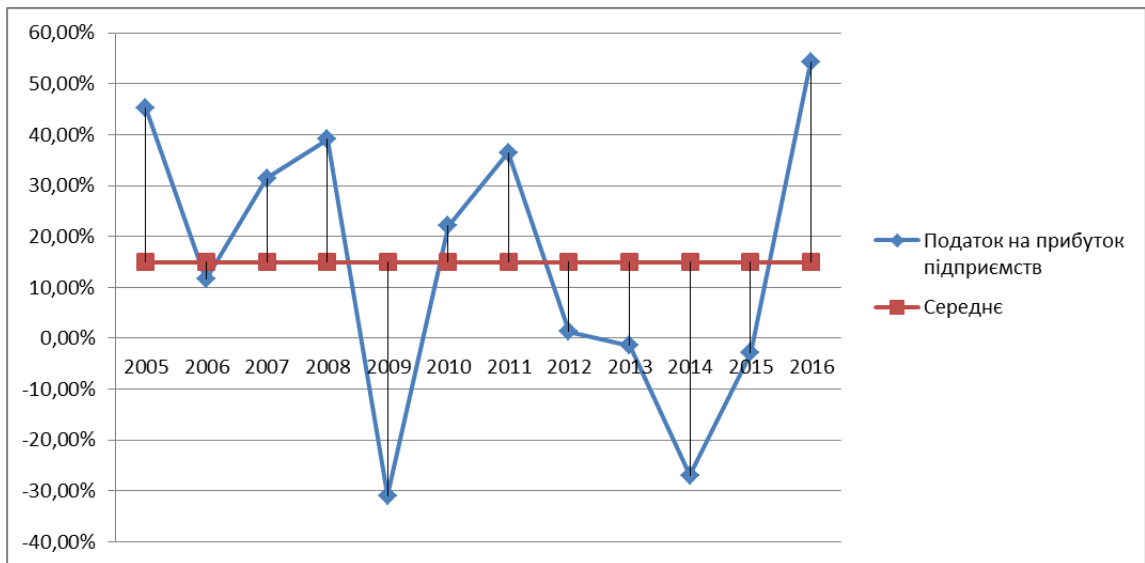

Рис. 2.10. Відхилення динаміки податку на прибуток від середнього темпу його приросту

Зниження темпів приросту податку на прибуток протягом 2012-2013 рр. обумовилося також впливом реформування податкового законодавства. У цей період щорічно відбувалося зниження ставки податку.

Нами було проведено коригування надходжень податку на прибуток з врахуванням ставки (переведення її до 18%, яка є чинною на сьогодні). Отримані дані з волатильності податку на прибуток показали її зменшення протягом 2012-2013 рр. (рис. 2.11).

Таким чином, слід констатувати, що найменшою волатильністю податок на прибуток характеризувався у 2006 р., 2010 р., 2012-2013 рр. Найбільш позитивно нами оцінюється податкова політика 2010-2011 рр., коли анонсовані урядом зміни зниження ставки податку сприяли збільшенню податкових надходжень у 2011 р. Звісно, така тенденція також пов'язана із намаганням суб'єктів підприємництва показати більший фінансовий результат у 2011 р., фіктивно занижуючи його у 2010 р.

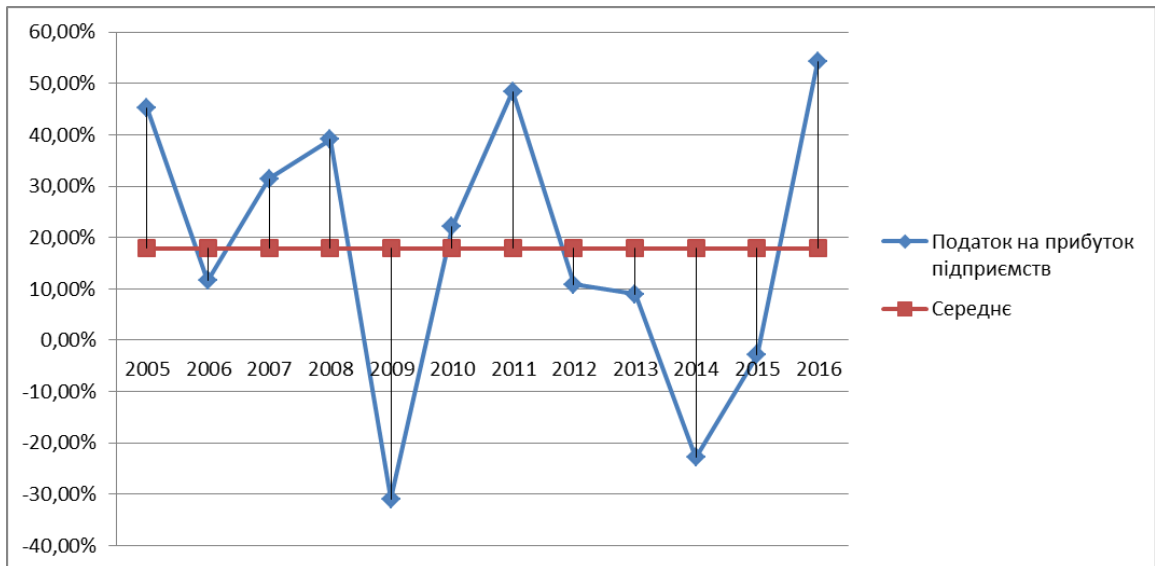

Рис. 2.11. Відхилення динаміки відкоригованого податку на прибуток від середнього темпу його приросту

Податок на доходи фізичних осіб, який має найнижчу волатильність, характеризується її зростанням у 2007 р., коли базову ставку ПДФО було збільшено до 15% з 13%, та у 2009 р. на фоні загальної кризи. При цьому, слід зазначити, що протягом 2009-2014 рр. відхилення від середнього темпу приросту податку було від'ємним (рис. 2.12).

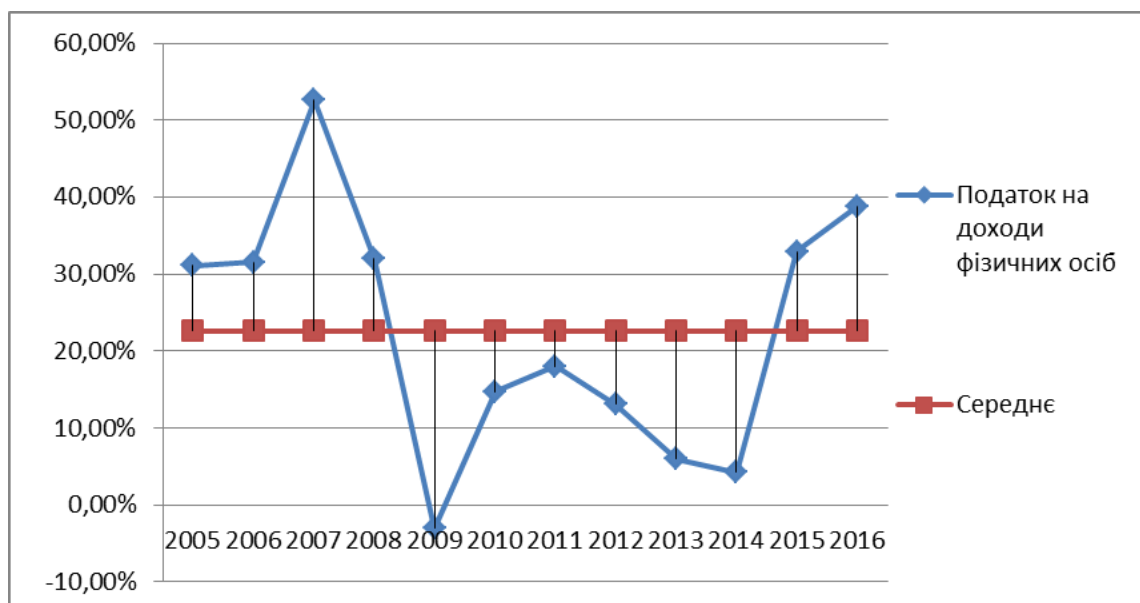

Рис. 2.12. Відхилення динаміки ПДФО від середнього темпу його приросту

Позитивне зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб спостерігається протягом 2015-2016 рр. та відбувається внаслідок підвищення номінальних доходів та ставки ПДФО.

Виключення впливу ставки податку на надходження податку на доходи фізичних осіб (рис. 2.13) вказує на стабільні темпи зростання надходжень протягом 2005-2008 р., позитивне зменшення волатильності податку у 2011 р. та у 2016 р.

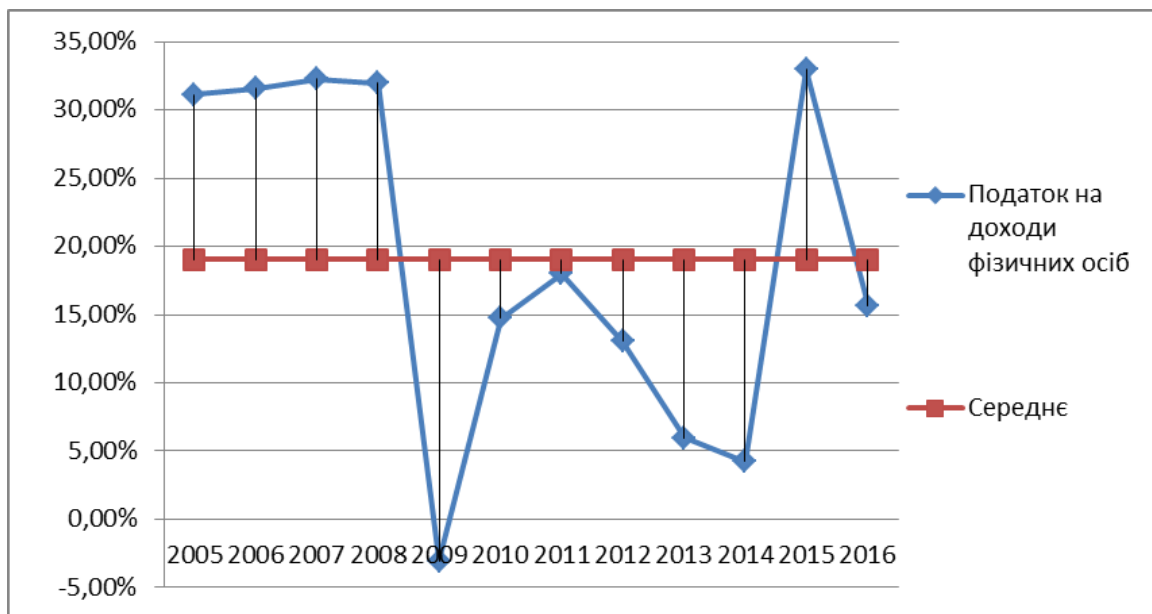

Рис. 2.13. Відхилення динаміки відкоригованого ПДФО від середнього темпу його приросту

Найбільш суттєвим за своєю питомою вагою у надходженнях до бюджету є податок на додану вартість. Середні темпи його зростання є вищими ніж сукупних податкових надходжень, тому саме це джерело, разом із акцизним податком, забезпечує компенсацію втрати надходжень від податку на прибуток та ПДФО під час макроекономічної нестабільності.

Найвища волатильність ПДВ спостерігається у 2005 р., 2008 р. (позитивне відхилення від середнього рівня приросту) та у 2009 р., 2013 р. (негативне відхилення від середнього рівня приросту).

Найменшою волатильністю податок характеризувався протягом 2007 р. та 2015 рр. (рис. 2.14).

2011 р., коли в економіці України спостерігався підйом ділової активності, не позначився значним чином на зростанні податку на додану вартість. На наш погляд, це було певним упущенням уряду того часу, яке не дозволило стабілізувати подальше збільшення податку протягом 2012-2013 рр.

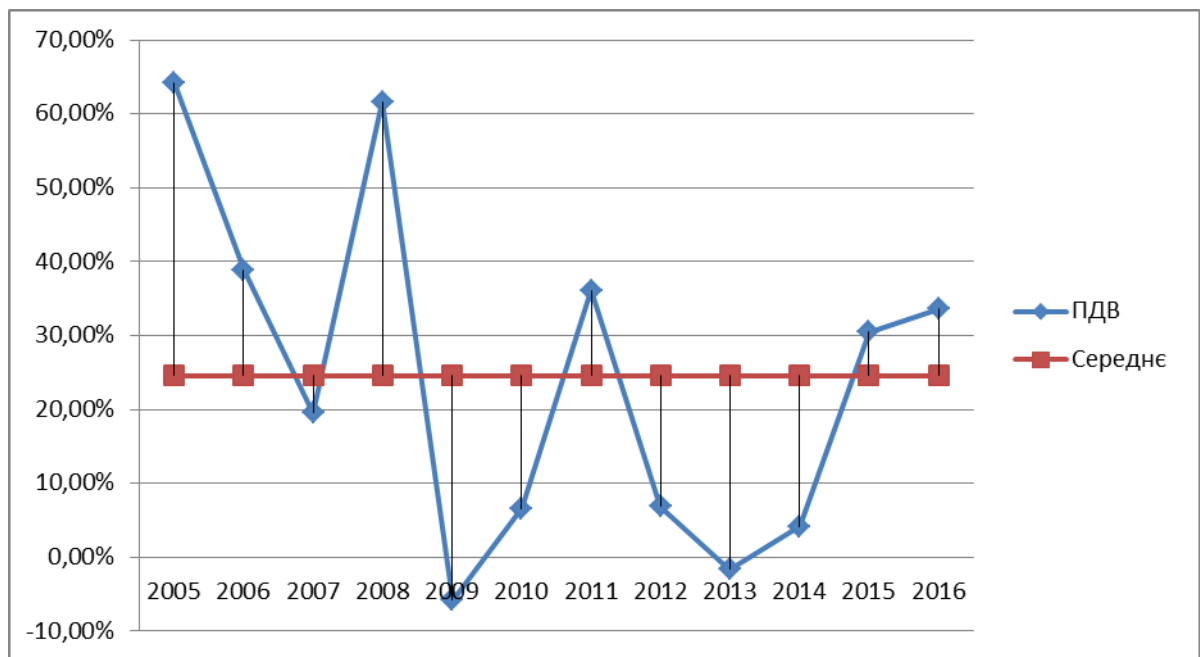

Рис. 2.14. Відхилення динаміки ПДВ від середнього темпу його приросту

Акцизне оподаткування, яке не дозволило поглибити кризу у 2009 р. через зниження інших податків, продовжує і останнім часом набувати стабілізуючої ролі.

«Піки» волатильності акцизний податок зазнав у 2009 р. та у 2015 р., коли відбулося суттєве реформування (підвищення) ставок оподаткування та ціни підакцизних товарів (рис. 2.15).

Політика регулювання податку протягом 2010-2011 рр. мала цілком обґрунтований характер – вона була спрямована на зменшення його волатильності, проте зниження ставок податку на окремі види товарів у

кризовому 2013 р. (наприклад, ставок на тютюнові вироби) негативно позначилося на подальших надходженнях до бюджету. Подальші дії уряду мали стабілізувати обсяг надходжень від акцизного оподаткування, що тим самим дозволило відновити поповнення Державного бюджету.

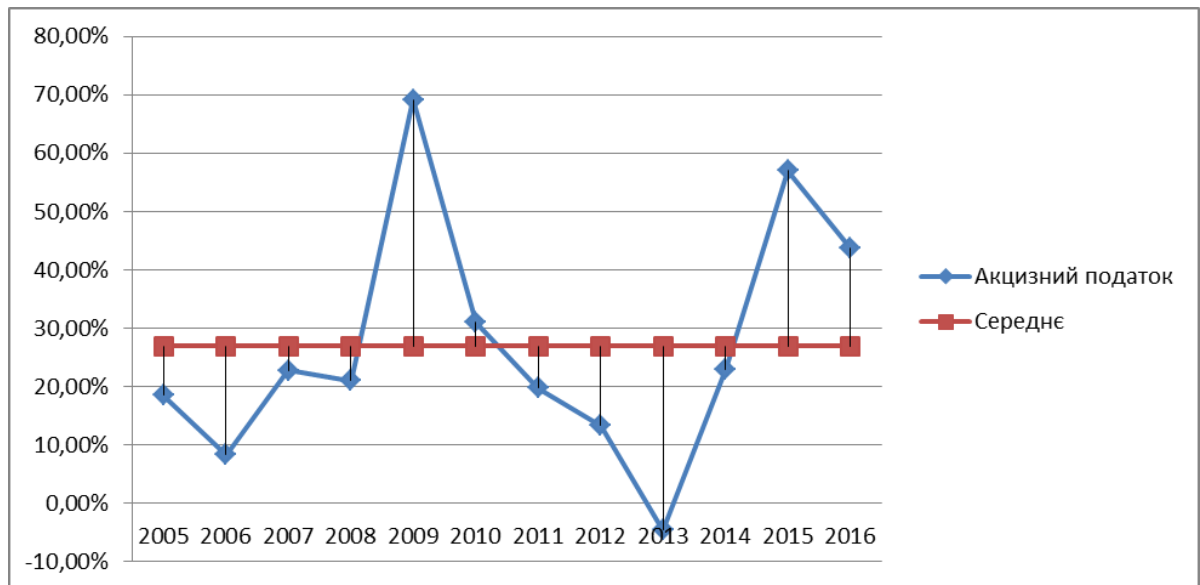

Рис. 2.15. Відхилення динаміки акцизного податку від середнього темпу його приросту

Проаналізуємо податкові надходження в розрізі їх еластичності, яка відображає відносну зміну їх обсягу щодо процентної зміни ВВП. «...Коефіцієнт еластичності (*tax elasticity*) показує, на скільки відсотків збільшаться / зменшаться податкові надходження (група податків чи окремий податок) при зміні визначального економічного фактора (ВВП, доходів населення тощо) на 1 %. Податкова система вважається еластичною, якщо відповідний коефіцієнт більший від одиниці. Це свідчить про зростання податкових надходжень швидшими темпами, ніж бази оподаткування (без запровадження нових податків), за яку зазвичай приймають ВВП, тобто оподаткування має значний потенціал автоматичного регулятора. Така ситуація може спостерігатися в разі зниження обсягів ухилення від оподаткування, рівня податкового боргу, підвищення ефективності роботи

контролюючих органів тощо. Якщо коефіцієнт менший від одиниці, податкова система є нееластичною та чинить неістотний стабілізуючий вплив» [91, с. 48].

У таблиці 2.7 наведено розрахунок еластичності фактичних податкових надходжень до зміни номінального ВВП.

Таблиця 2.7

Розрахунок еластичності фактичних податкових надходжень до зміни номінального ВВП

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Темпи приросту, %												
Приріст ВВП	27,90	23,27	38,04	26,21	-3,66	18,54	20,28	8,38	3,10	7,68	26,34	20,40
Приріст податкових надходжень	56,73	30,13	28,10	40,33	-10,99	12,92	36,76	7,41	-1,96	4,18	42,82	28,20
Приріст ПДВ	64,14	38,90	19,58	61,65	-5,82	6,59	36,13	6,89	-1,66	4,14	30,45	33,64
Приріст податку на доходи фізичних осіб	31,12	31,55	52,61	31,95	-3,07	14,71	18,02	13,06	5,96	4,23	32,95	38,81
Приріст акцизного податку	18,51	8,34	22,77	20,96	69,16	30,95	19,79	13,30	-4,58	23,00	56,97	43,73
Приріст податку на прибуток підприємств	45,18	11,54	31,46	39,09	-30,94	22,12	36,52	1,26	-1,43	-26,90	-2,86	54,21
Коефіцієнти еластичності податкових надходжень												
Податкові надходження	2,03	1,30	0,74	1,54	3,00	0,70	1,81	0,88	-0,63	0,54	1,63	1,38
ПДВ	2,30	1,67	0,51	2,35	1,59	0,36	1,78	0,82	-0,54	0,54	1,16	1,65
Податок на доходи фізичних осіб	1,12	1,36	1,38	1,22	0,84	0,79	0,89	1,56	1,92	0,55	1,25	1,90
Акцизний податок	0,66	0,36	0,60	0,80	-18,90	1,67	0,98	1,59	-1,48	2,99	2,16	2,14
Податок на прибуток підприємств	1,62	0,50	0,83	1,49	8,45	1,19	1,80	0,15	-0,46	-3,50	-0,11	2,66

Розрахунки свідчать, що в Україні коефіцієнт еластичності податків змінюється протягом 2005-2016 рр.

Нееластичними податкові надходження були у 2007 р. (0,74), у 2010 р. (0,70), у 2012-2014 рр., що було зумовлене реформуванням податкових ставок та пільг (зменшення ставки податку на прибуток підприємств, зміна пільгового оподаткування за ПДВ та ін.). Якщо у 2007 р. найнижчою еластичністю обумовлювалися ПДВ, акцизний податок та податок на прибуток підприємств, у 2010 р. – ПДВ та ПДФО, то у 2012-2014 рр. зниження еластичності відбулося внаслідок недостатніх надходжень ПДВ та податку на прибуток підприємств, які не відповідали зростаючому номінальному ВВП.

Значне підвищення коефіцієнта еластичності (до 3) відбулося у 2009 р., яке було спричинене значним падінням економіки та перевищуючим його падінням надходжень податків – ПДВ та податку на прибуток підприємств, в той же час підвищення акцизного оподаткування не дозволило значно знизити податкові надходження (рис.2.16).

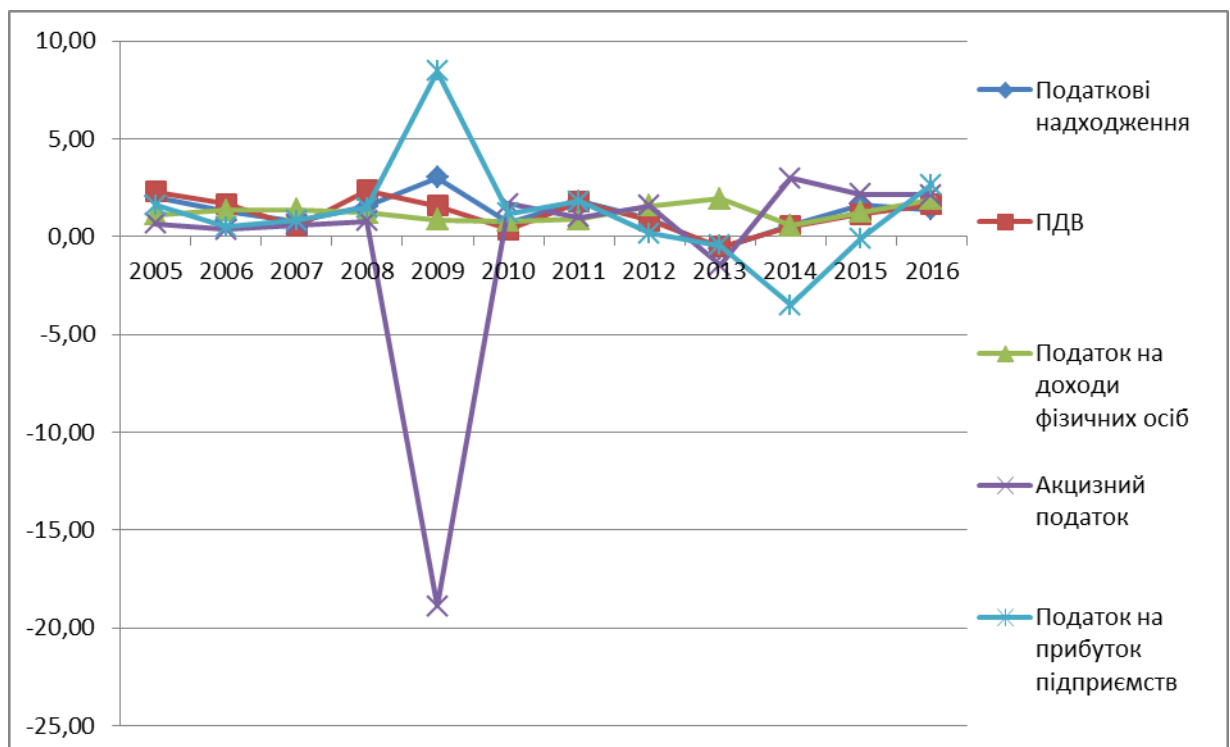

Рис. 2.16. Динаміка еластичності податкових надходжень України

Підвищення коефіцієнту еластичності податкових надходжень у 2011 р., натомість, викликано зростанням ПДВ та податку на прибуток, що свідчить про відновлення виробництва та ділової активності у цей рік.

Подальші роки (2012-2014 рр.) характеризуються низькою еластичністю податкових надходжень, причому у 2013 р. при зростанні ВВП спостерігалось падіння обсягу надходжень всіх податків, окрім податку на доходи фізичних осіб. Зростання еластичності податкових надходжень протягом 2015-2016 рр. відбувалося переважно через зростання акцизного оподаткування.

Проаналізуємо еластичність окремих податкових надходжень до факторів, що визначають їх обсяг.

Податковою базою ПДВ є обсяг реалізації продукції (товарів та послуг). Врахування аспектів відшкодування ПДВ визначає базою додану вартість в економіці, яка являє собою різницю між випуском продукції та її споживанням. Розрахуємо еластичність ПДВ з врахуванням відшкодування до темпів приросту доданої вартості та порівняємо даний показник з чутливістю до змін ВВП (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Коефіцієнт еластичності ПДВ до валової доданої вартості та ВВП

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Темп приросту валової доданої вартості, %	24,15	22,00	33,87	29,84	-3,36	20,27	17,43	8,44	4,42	6,99	23,32	20,25
Темп приросту ПДВ з врахуванням відшкодування, %	128,3	49,09	17,83	55,06	-8,13	2,03	50,72	6,71	-7,61	8,39	28,36	31,97
Коефіцієнт еластичності ПДВ до валової доданої вартості	5,31	2,23	0,53	1,85	2,42	0,10	2,91	0,80	-1,72	1,20	1,22	1,58
Коефіцієнт еластичності ВВП до валової доданої вартості	1,16	1,06	1,12	0,88	1,09	0,91	1,16	0,99	0,70	1,10	1,13	1,01
Коефіцієнт еластичності ПДВ до ВВП	4,60	2,11	0,47	2,10	2,22	0,11	2,50	0,80	-2,46	1,09	1,08	1,57

Як бачимо з рис. 2.17, еластичність ПДВ до валової доданої вартості та ВВП корелюють між собою. Наявність незначних розбіжностей у показниках викликана наявністю податкових пільг з ПДВ. Зважаючи на пряму пропорційну залежність зростання валової доданої вартості та ВВП, можемо вважати, що зменшення волатильності ПДВ може бути досягнуте через регулювання ставки оподаткування у бік зростання та ліквідації пільгового нарахування податку, а базою для прогнозування ПДВ можна обрати валову додану вартість.

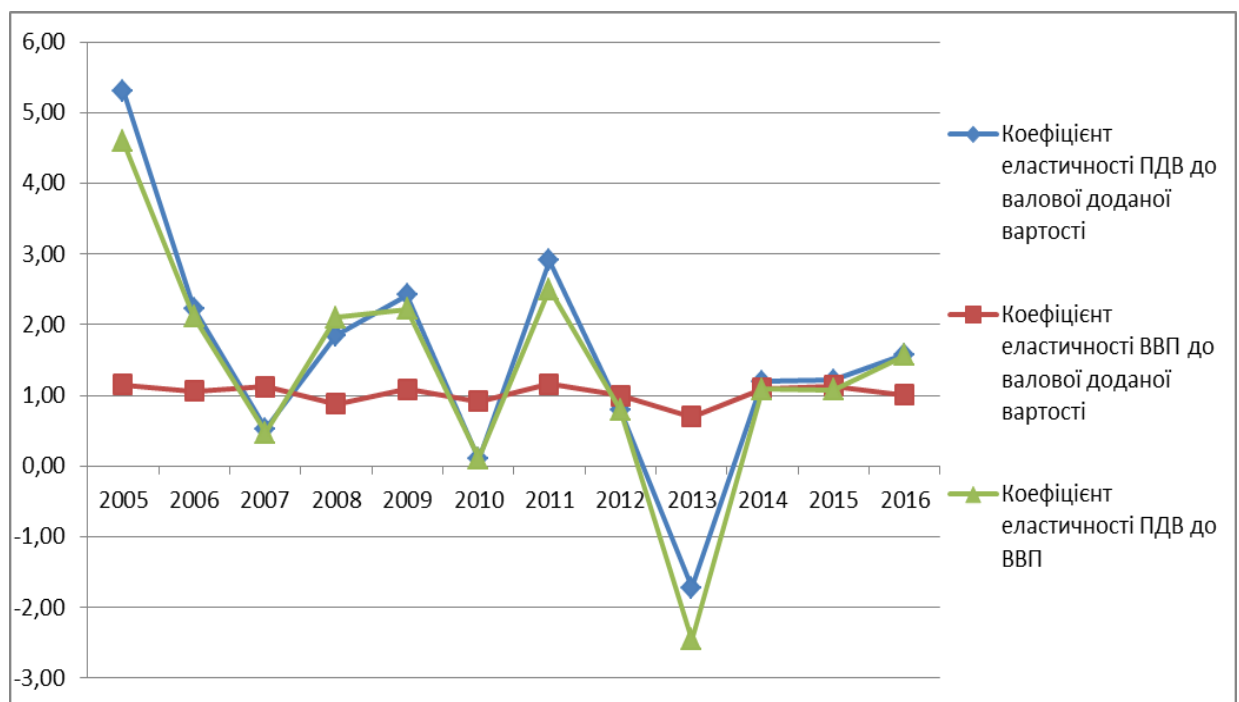

Рис. 2.17. Коефіцієнт еластичності ПДВ до валової доданої вартості та ВВП

Проаналізуємо еластичність податку на прибуток у відповідності до фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання (табл. 2.9). До розрахунку прийнято темпи приросту податку на прибуток, що виключають вплив зміни ставки відсотка, тобто відображають більшою мірою автоматичне регулювання надходжень впродовж періоду, що розглядається.

Таблиця 2.9

Коефіцієнт еластичності скоригованого податку на прибуток до фінансових результатів до оподаткування підприємств, що одержали прибуток, та ВВП

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Приріст скоригованого податку на прибуток підприємств, %	45,18	11,54	31,46	39,09	-30,94	22,12	48,39	10,91	8,94	-22,84	-2,86	54,21
Приріст фінансових результатів до оподаткування підприємств, що одержали прибуток, %	20,99	24,09	65,38	5,83%	-25,80	47,53	28,64	1,91	-15,62	42,64	42,09	10,27
Коефіцієнт еластичності податку на прибуток до фінансового результату до оподаткування	2,15	0,48	0,48	6,70	1,20	-0,47	1,69	5,71	-0,57	-0,54	0,07	-5,28
Коефіцієнт еластичності податку на прибуток до ВВП	1,62	0,50	0,83	1,49	8,45	1,19	2,39	1,30	2,89	-2,97	-0,11	2,66
Коефіцієнт еластичності ВВП до фінансових результатів до оподаткування	1,33	0,97	0,58	4,49	0,14	0,39	0,71	4,38	-0,20	0,18	0,63	1,99

Як свідчать розрахунки, скоригований податок на прибуток підприємств дуже чутливий до змін ВВП. Кореляція спостерігається і за динамікою чутливості скоригованого податку на прибуток до фінансових результатів до оподаткування підприємств, що одержали прибуток, та еластичністю ВВП до фінансових результатів. Таким чином, можна зробити

висновок, що нестабільною є податкова база нарахування податку, що викликає значні зміни податкових надходжень (рис. 2.18).

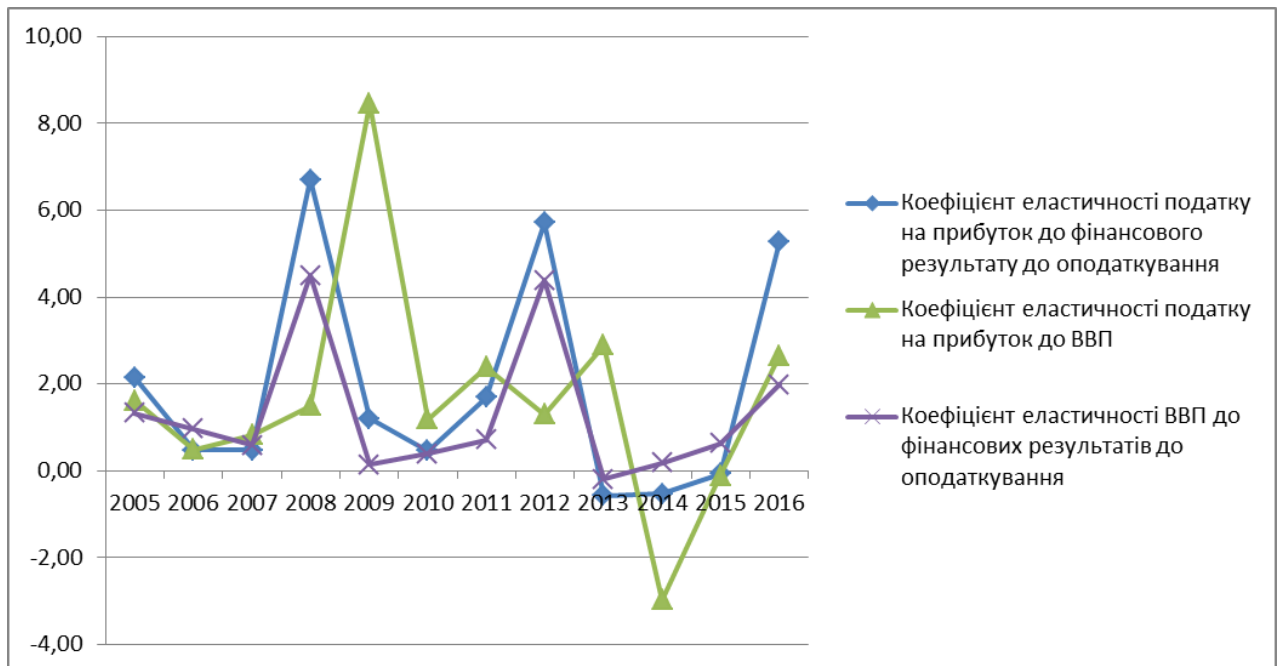

Рис. 2.18. Коефіцієнти еластичності скоригованого податку на прибуток до фінансових результатів до оподаткування підприємств, що одержали прибуток, та ВВП

Отже, наведене підтверджує висновки щодо необхідності обмеження ролі оподаткування прибутку підприємств в умовах макроекономічної нестабільності та регулювання податкової бази для забезпечення економічного зростання.

Проаналізуємо еластичність ПДФО у зв'язку із зміною мінімальної та номінальної заробітної плати. При цьому обсяги надходжень податку також скоригуємо для виключення впливу зміни ставки податку на доходи фізичних осіб (табл. 2.10).

Проведений аналіз дозволив встановити тісний зв'язок між еластичністю ПДФО до мінімальної заробітної плати та еластичністю номінальної заробітної плати до мінімальної (рис. 2.19).

Таблиця 2.10

**Коефіцієнт еластичності скоригованого ПДФО до заробітної плати
та ВВП**

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Темп приросту мінімальної заробітної плати, %	26,72	14,29	15,00	17,48	22,98	6,10	6,70	5,68	6,19	0,00	13,14	16,11
Темпи приросту номінальної заробітної плати, %	36,7	29,2	29,7	33,7	5,5	17,6	17,7	14,8	7,9	6	20,5	23,6
Темп приросту ПДФО, %	31,12	31,55	32,26	31,95	-3,07	14,71	18,02	13,06	5,96	4,23	32,95	15,67
Коефіцієнт еластичності ПДФО до мінімальної заробітної плати	1,16	2,21	2,15	1,83	-0,13	2,41	2,69	2,30	0,96	0,00	2,51	0,97
Коефіцієнт еластичності ПДФО до номінальної заробітної плати	0,85	1,08	1,09	0,95	-0,56	0,84	1,02	0,88	0,75	0,71	1,61	0,66
Коефіцієнт еластичності номінальної заробітної плати до мінімальної	1,37	2,04	1,98	1,93	0,24	2,89	2,64	2,60	1,28	0,00	1,56	1,46
Коефіцієнт еластичності мінімальної заробітної плати до ВВП	0,96	0,61	0,39	0,67	-6,28	0,33	0,33	0,68	2,00	0,00	0,50	0,79
Коефіцієнт еластичності номінальної заробітної плати до ВВП	1,32	1,26	0,78	1,29	-1,50	0,95	0,87	1,77	2,55	0,78	0,78	1,16

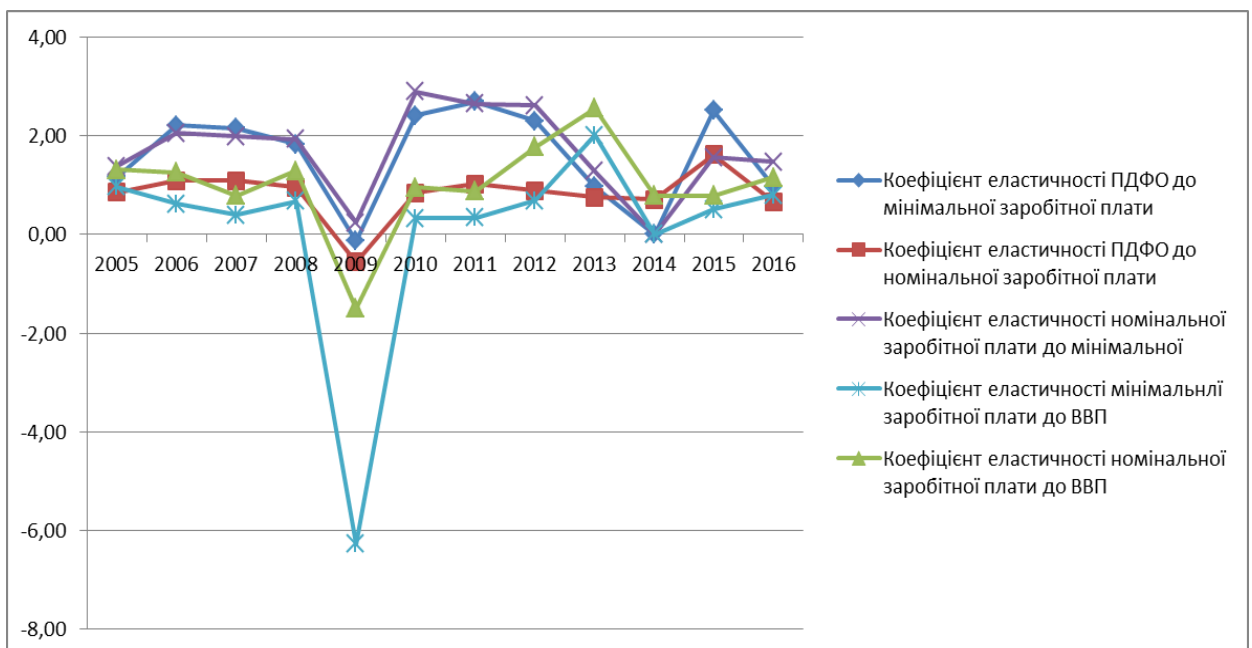

Рис. 2.19. Коефіцієнти еластичності скоригованого еластичності скоригованого ПДФО до заробітної плати та ВВП

Найнижча еластичність (близько одиниці) спостерігається за чутливістю ПДФО до номінальної заробітної плати. Враховуючи еластичність останньої до мінімальної заробітної плати та можливість регулювати через неї надходження ПДФО, вважаємо, що саме вплив на мінімальну заробітну плату з боку уряду дозволяє стабілізувати надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджету.

Проаналізуємо надходження від акцизного оподаткування та їх зв'язок із темпами приросту фізичного обсягу основних підакцизних товарів (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Коефіцієнт еластичності акцизного податку до приросту фізичного обсягу основних підакцизних товарів та ВВП

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Темп приросту акцизного податку, %	18,51	8,34	22,77	20,96	69,16	30,95	19,79	13,30	-4,58	23,00	56,97	43,73
Темп приросту фізичного обсягу реалізації бензину моторного, %	-0,70	5,40	15,00	9,50	-1,60	-0,40	-5,50	-2,20	-4,50	-17,80	-23,70	-8,70
Темп приросту фізичного обсягу реалізації дизельного пального (газойль), %	-6,90	4,60	19,90	3,60	-2,80	12,30	0,70	6,70	7,40	-5,80	-22,40	-12,10
Темп приросту фізичного обсягу реалізації напоїв алкогольних, %	18,10	15,00	13,20	14,30	-6,50	-0,10	5,80	2,20	1,90	-5,90	-10,80	-2,90
Темп приросту фізичного обсягу реалізації виробів тютюнових, %	19,00	13,90	17,30	-1,80	-20,90	-8,30	28,80	43,50	-3,30	-4,20	-28,70	-4,90

Продовження табл. 2.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Коефіцієнт еластичності акцизного податку до реалізації бензину моторного	-26,44	1,55	1,52	2,21	-43,23	-77,37	-3,60	-6,04	1,02	-1,29	-2,40	-5,03
Коефіцієнт еластичності акцизного податку до реалізації дизельного пального	-2,68	1,81	1,14	5,82	-24,70	2,52	28,27	1,98	-0,62	-3,96	-2,54	-3,61
Коефіцієнт еластичності акцизного податку до реалізації напоїв алкогольних	1,02	0,56	1,72	1,47	-10,64	-309,47	3,41	6,04	-2,41	-3,90	-5,28	-15,08
Коефіцієнт еластичності акцизного податку до реалізації виробів тютюнових	0,97	0,60	1,32	-11,64	-3,31	-3,73	0,69	0,31	1,39	-5,48	-1,99	-8,92
Коефіцієнт еластичності ВВП до реалізації бензину моторного	-39,86	4,31	2,54	2,76	2,29	-46,34	-3,69	-3,81	-0,69	-0,43	-1,11	-2,34
Коефіцієнт еластичності ВВП до реалізації дизельного пального	-4,04	5,06	1,91	7,28	1,31	1,51	28,96	1,25	0,42	-1,32	-1,18	-1,69
Коефіцієнт еластичності ВВП до реалізації напоїв алкогольних	1,54	1,55	2,88	1,83	0,56	-185,37	3,50	3,81	1,63	-1,30	-2,44	-7,03
Коефіцієнт еластичності ВВП до реалізації виробів тютюнових	1,47	1,67	2,20	-14,56	0,18	-2,23	0,70	0,19	-0,94	-1,83	-0,92	-4,16

Як свідчать наведені розрахунки, податкова база акцизного оподаткування доволі стабільна. Значне зростання ставок акцизів у 2009 р. не вплинули значним чином на зниження обсягів споживання підакцизних товарів (рис. 2.20).

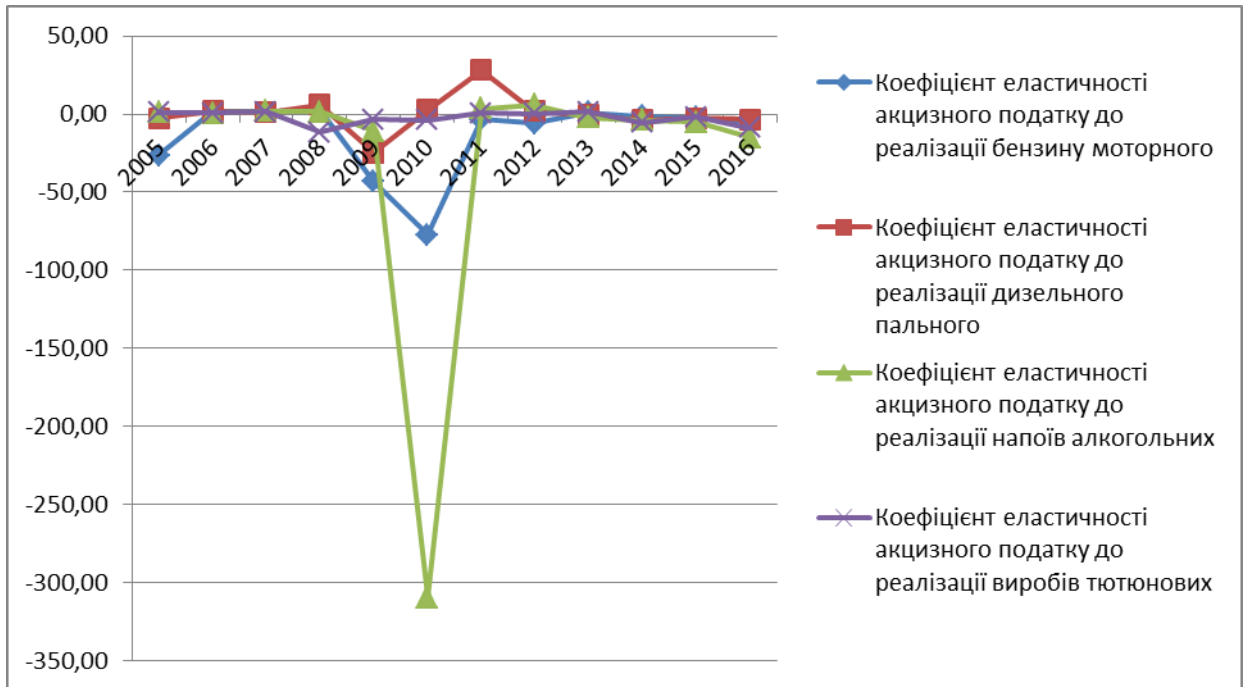

Рис. 2.20. Коефіцієнт еластичності акцизного податку до приросту фізичного обсягу основних підакцизних товарів та ВВП

З рис. 2.21 можливо констатувати, що ВВП є еластичним відносно змін реалізації підакцизних товарів. Зважаючи на те, що с 2010 р. йде майже щорічне скорочення споживання бензину, дизельного пального, алкогольних напоїв, тютюнових виробів темпи ВВП не залежали від такого зниження (рис. 2.21). Компенсація зниження фізичного обсягу досягалася зростанням ціни підакцизних товарів, яка корелює із курсом валюти та іншими зовнішніми факторами.

Таким чином, можна зробити висновок, що підвищення акцизного оподаткування не впливає значним чином на обсяги реалізації підакцизних товарів та ВВП, тому регулювання волатильності податкових надходжень акцизного податку уможлиблюється через зміну ставки.

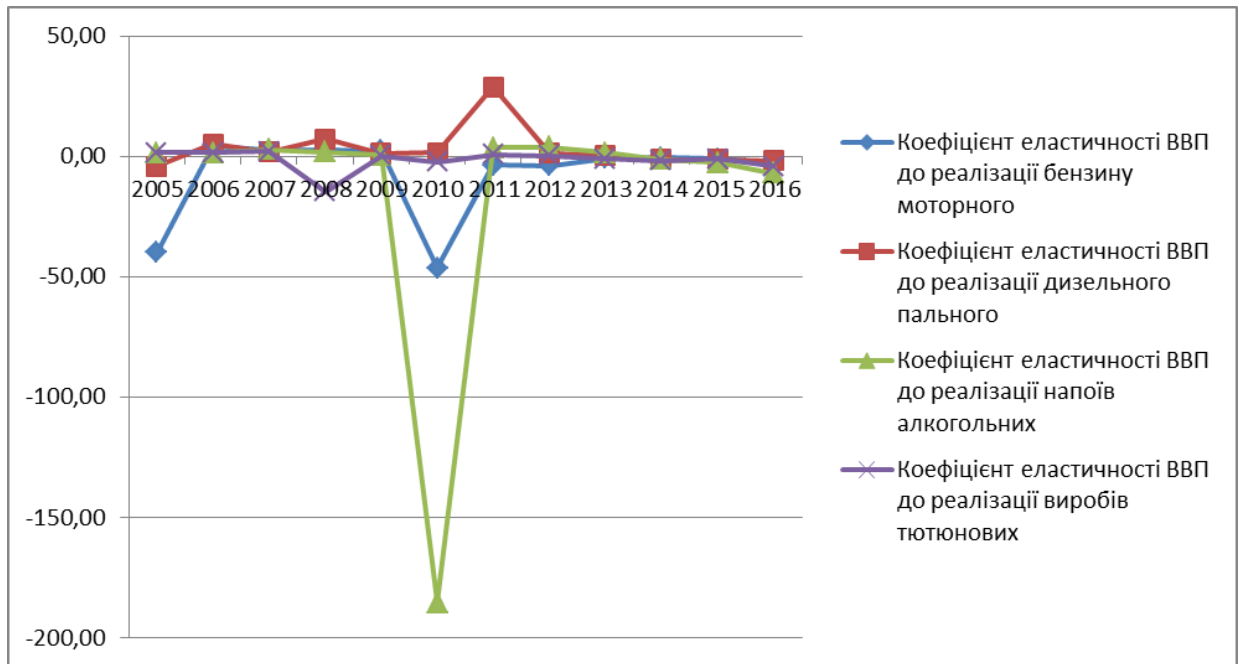

Рис. 2.21. Коефіцієнт еластичності ВВП до приросту фізичного обсягу основних підакцизних товарів

Таким чином, аналіз волатильності податкових надходжень дозволяє констатувати наступні факти:

головне джерело нейтралізації негативних тенденцій у період кризи 2008-2009 рр. та у 2015-2016 рр. було акцизне оподаткування. Проведений аналіз довів доцільність таких дій уряду та емпірично обґрунтував необхідність регулювання волатильності податкових надходжень через зміну ставки акцизного податку;

найзначнішим джерелом податкових надходжень, яке впливає на їх волатильність, є податок на додану вартість. Історичний вплив економічних циклів на основні податкові доходи держави вказують на два основних чинника: зростаюча частка ПДВ у сукупних надходженнях при нестійкій базі оподаткування не регулюється зміною ставки податку; суттєве підвищення волатильності самого податку на додану вартість. Додана вартість, яка є складовою ВВП, одночасно виступає фактичною базою оподаткування даним податком. Відповідно, під час макроекономічної нестабільності відбуваються релевантне зниження доданої вартості. Проте,

таке зниження є менш еластичним у порівнянні із фінансовим результатом до оподаткування та номінальним доходом. Тому, вважаємо доцільним регулювання волатильності податкових надходжень ПДВ також через зміну ставки податку;

податок на прибуток підприємств значно підвищує волатильність податкових надходжень через значну чутливість суб'єктів господарювання до макроекономічних коливань. Проведений аналіз еластичності вказує, що навіть за умов зростання номінального ВВП, обсяги надходжень від корпоративного оподаткування прибутку знижуються. Через це незначні коливання економічного зростання можуть призвести до суттєвих змін траєкторії державних надходжень. Іншою причиною волатильності стала нестабільна політика регулювання ставок податку на прибуток – зменшення волатильності може бути досягнуто через зменшення ставки податку, а збільшення – через підвищення корпоративного оподаткування прибутку, яке не реалізовувалося у податковій політиці України у часи кризи (2009 р. не відбувалося зниження ставки, а у 2011 р. – її підвищення). Вважаємо, що у період зростання слід починати знижувати ставку податку, превентивно стимулюючи ділову активність у часи кризи, формуючи резерв доходів бюджету;

ПДФО є найбільш стабільним податковим джерелом надходжень до бюджету через те, що уряд вчасно регулює соціальні стандарти, зокрема, підвищує мінімальну заробітну плату. Саме такий шлях регулювання (через базу оподаткування за умови стабільної або зниженої ставки податку) бачиться найбільш прийнятним в умовах макроекономічної нестабільності.

Отже, волатильність податків є важливим показником, який дозволяє обґрунтувати методи та інструменти стабілізації податкової політики. Тому подальші дослідження присвятимо формуванню методичного підходу до регулювання волатильності податкових надходжень у період макроекономічної нестабільності.

2.3 Методичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності

Проблема регулювання податкових надходжень у вітчизняній практиці переважно розглядається через завдання їх результативного прогнозування. Відзначаючи значимість цієї проблеми, О. Зварич вказує: «Прогнозування надходжень є вагомим і дієвим інструментом фінансового регулювання, що повинно враховувати вплив циклічності економічного розвитку, зовнішніх соціально-економічних чинників, системи взаємовідносин у сфері розподілу валового внутрішнього продукту через дохідну частину бюджету. Перспективне прогнозування його доходів – важливий та необхідний етап реалізації бюджетної політики, оскільки передбачає наявність бюджетних ресурсів у розпорядженні держави, які вона може використовувати в майбутньому відповідно до пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку з метою виконання покладених на неї функцій і завдань.» [57, с. 147]. Нами бачиться, що саме регулювання волатильності податкових надходжень є більш актуальною в умовах макроекономічної нестабільності, адже дозволяє знизити коливання податків під впливом деструктивних змін.

Звертаючись до розуміння регулювання, як функції управління у державній сфері, відзначається його спрямованість на застосування коригуючих заходів для усунення відхилень від встановленого вектору державної політики [92-106]. Довідникова література надає трактування регулюванню, як впорядковування чого-небудь, керування чимось, підпорядковування його відповідним правилам, певній системі, забезпечення злагодженої взаємодії складових частин [92, с. 1207].

Регулювання волатильності податкових надходжень здійснюється в межах податкового регулювання. Підходи до визначення терміну «податкове регулювання» наведено в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Підходи до визначення податкового регулювання

Автор, джерело	Визначення
Великий тлумачний словник сучасної української мови [92]	заходи непрямого впливу на економіку та соціальні процеси через зміну податків, податкових пільг, відрахувань до бюджету та ін.
Глосарій бюджетних термінів [93]	сукупність заходів непрямого впливу держави на розвиток виробництва шляхом зміни норми вилучення до бюджету за рахунок зниження або підвищення загального рівня оподаткування: ставки індивідуального прибуткового податку, податку на прибуток підприємств і непрямих податків
О. Василик [94]	специфічна форма суспільних відносин, що виникають між платниками податків і державою в процесі перерозподілу національного доходу, метод непрямого впливу держави на економіку, політику, соціальну сферу засобами податкового законодавства, податкового планування, податкової системи
В. Гланц [95]	один із найбільш мобільних елементів податкового менеджменту, основу якого становить система економічних заходів оперативного втручання в процес виконання податкових зобов'язань
Р. Жарко [96]	комплекс дій державних органів, спрямованих на зміну параметрів податкової системи та податкового механізму з метою досягнення певних соціальних й економічних цілей
О. Чумак, О. Стрибуль [97]	впорядкована сукупність тактичних заходів управління податковими відносинами – реалізація податкової політики шляхом обґрунтування застосовуваних механізмів регулювання, розробкою регламентів, коригуванням змісту інструментів забезпечення виконання й контролю податкової системи та узагальнення результатів щодо здійснених регулюючих напрямів з наданням висновків і рекомендацій.
А. Крисоватий [98]	один з наймобільніших елементів податкового механізму та сфери державного податкового менеджменту. Стрижнем податкового регулювання є система економічних засобів оперативного втручання в хід виконання податкових зобов'язань
Н. Крючкова [99]	нормативний метод державного регулювання, який здійснюється органами законодавчої влади або місцевого самоврядування і включає в себе стимуляцію інвестиційної діяльності, заходи, спрямовані на детінізацію економіки, подолання економічних деформацій тощо

Аналіз наведених визначень дозволяє сформулювати бачення регулювання волатильності податкових надходжень в у мовах макроекономічної нестабільності як підсистеми податкового регулювання,

спрямованої на корегування параметрів податкової системи з метою зниження чутливості податкових надходжень до негативного впливу економічного циклу. З цією метою має застосовуватися комплекс коригувальних дій уряду, що базуються на усуненні значних відхилень від середнього значення темпів приросту податкових надходжень (мінімізації середньоквадратичного відхилення) через перегляд ставок податків, системи податкових пільг, розширенні чи звуженні податкової бази окремих податків.

Методика регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності складається з ряду етапів і процедур.

На першому етапі необхідним є визначення прогнозної динаміки податкових надходжень через дію дестабілізуючих факторів у разі відсутності коригувальних заходів. Застосування методів прогнозування, економіко-математичних моделей дозволяє науково обумовити тенденцію зміни податкових надходжень. Разом з тим, М. Дедушева у своїй роботі вказує на неефективність сучасних державних методів прогнозування податкових надходжень: «результати оцінки раціональності прогнозів КМУ та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України свідчать про те, що дані прогнози є зміщеними і неефективними, проте різною мірою... Особливо така асиметрія у сприйнятті втрат від похибки прогнозу очевидна на прикладі прогнозів КМУ, який перманентно завищував прогнози... Оптимістичне зміщення є характерним для урядів з низьким рівнем політичної та фіскальної відповідальності» [107].

Розглядаючи напрацювання закордонних та вітчизняних вчених, відзначимо чисельну кількість досліджень, що спрямовані на формування методичних засад прогнозування податків на перспективу. Можна виділити основні методичні підходи до прогнозування податкових надходжень:

регресійний аналіз, який визначає залежність податкових надходжень від низки детермінант. Прикладами таких моделей є: VAR-моделі, моделі, які запропоновані Байєсом (BVAR-модель), моделі випадкових блукань;

ARIMA-моделі (*Autoregressive Integrated Moving Average*), що будуються на екстраполяції часових рядів.

У загальному вигляді моделі p -го $AR(p)$ ¹² має вигляд [8]:

$$Y_t = m + a_1 Y_{t-1} + a_2 Y_{t-2} + \dots + a_p Y_{t-p} + u_t,$$

де Y_t, Y_{t-1}, Y_{t-p} – потокове та лагові значення досліджуваного показника;

p – кількість лагів у моделі;

m – константа;

$a_1, a_2, \dots, a_p$ – невідомі параметри, значення яких треба оцінити;

u_t – випадкова величина.

Вітчизняні дослідники [3] наводять свої дослідження апроксимації динаміки податкових надходжень (y) та будують моделі для прогнозування податку з доходів фізичних осіб:

$$y = e^{8,8222+0,2123t};$$

податку на прибуток підприємств:

$$y = 32,84t^2 + 4053t + 2076;$$

податку на додану вартість:

$$y = 668,6t^2 + 3553t - 1410.$$

Г. Кучерова [6] пропонує власні дослідження прогнозування податкових надходжень на основі моделей часових рядів, що звелися до побудови функцій:

$$Y = ax^9 + bx^8 + cx^7 + dx^6 + ex^5 + fx^4 + gx^3 + hx^2 + ix + j;$$

$$Y = a + b\ln(x) + c\ln^2(x) + d\ln^3(x) + e\ln^4(x) + f\ln^5(x);$$

$$Y = a + bx^3 + c\ln(x) / x;$$

$$Y = a + bx^2 \ln(x) + cx^{2.5};$$

$$Y = a + bx^2 \ln(x) + cx^3,$$

де Y – оцінювана величина: показники щоквартальних податкових надходжень зведеного бюджету України, грн;

$a, b, c, d, e, f, g, h, i, j$ – коефіцієнти регресії;

x – період, квартал.

У монографічному дослідженні [57] пропонуються методологічні засади прогнозування надходжень від податку на доходи фізичних осіб, податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств.

Автор наводить наступні етапи прогнозування податку на доходи фізичних осіб за галузевою (каскадною) методикою прогнозування:

вибірка фактичних надходжень податку за місяцями за плановий (поточний) рік і три попередніх роки за галузями;

розрахунок помісячних темпів зростання: місяць до попереднього місяця в межах року для кожної галузі;

розрахунок середніх за 4 роки темпів зростання місяць до попереднього місяця для кожної галузі;

розрахунок прогнозу помісячних надходжень за галузями;

розрахунок прогнозу на рік за кожною галуззю;

розрахунок прогнозу на рік по Україні (дорівнює сумі річних прогнозів усіх галузей) [57].

Засади прогнозування надходжень податку на додану вартість запропоновано здійснювати за схемою, наведеною на рис. 2.23. В наведеній методиці враховано фактичні обсяги сум податку на додану вартість, заявлених до відшкодування, і валового регіонального продукту. За думкою автору методики, «запропонована методологія враховує обсяги товарообігу

підприємств, реалізованої промислової продукції, робіт, послуг, що підвищує рівень обґрунтованості бази оподаткування» [57].

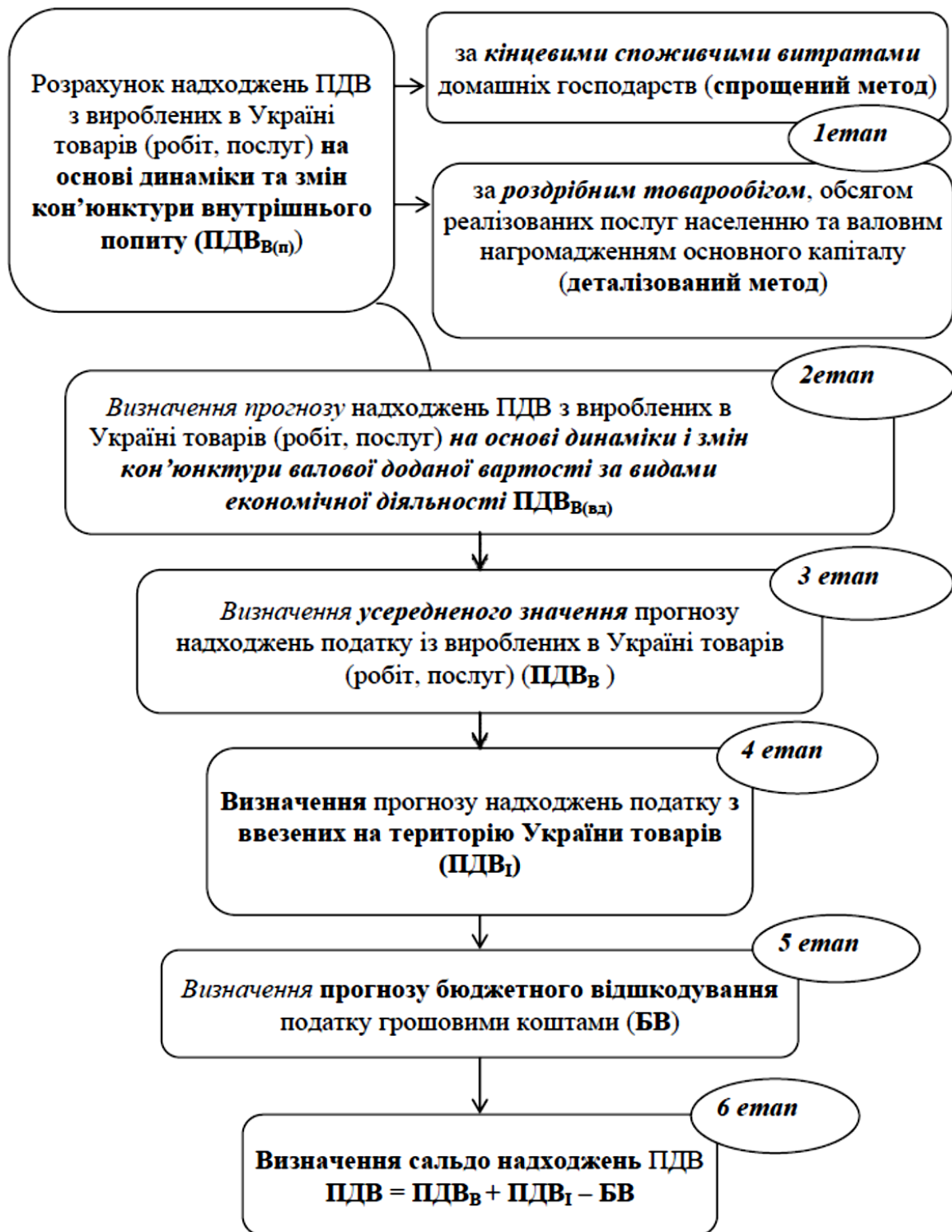

Рис. 2.23. Методика прогнозування податку на додану вартість [57]

Галузеву методику прогнозування податку пропоновано здійснювати за наступними етапами:

вибір із декларації платника податку на прибуток підприємств, зведеної по Україні, фактичних обсягів об'єкта оподаткування за звітні роки перед прогнозним періодом у межах кожної галузі економіки;

розрахунок об'єкту оподаткування, очікуваний для конкретної галузі економіки на плановий період, за макроекономічними показниками розвитку;

розрахунок прогнозу об'єкту оподаткування для конкретної галузі економіки на наступний за плановим рік;

вибір фактичних надходжень податку на прибуток підприємств по кожній галузі за звітні роки перед плановим періодом;

визначення ефективної ставки податку на прибуток, яка дорівнює частці фактично сплаченого податку на прибуток конкретної галузі у сумі об'єкта оподаткування цієї ж галузі за минулі звітні роки перед плановим періодом;

визначення середньої ефективної ставки податку на прибуток за минулі звітні роки перед плановим періодом;

розрахунок темпів зростання/спадання річного обсягу об'єкта оподаткування кожного року до попереднього по конкретній галузі;

визначення очікуваної суми об'єкта оподаткування на плановий рік;

визначення очікуваної суми податку на прибуток на плановий рік і прогноз податку на прибуток на плановий рік для кожної галузі [57].

Свої пропозиції стосовно прогнозування податкових надходжень висувають також інші вітчизняні економісти [109-112]

Аналізуючи наведені методики прогнозування податкових надходжень, відзначимо, що вони підтверджуються авторськими розрахунками ефективності.

У роботі [113] робиться висновок про те, що методи прогнозування часового ряду показують не меншу точність у порівнянні з комплексними, більш складними та спеціалізованими підходами. А автори [114] доводять,

що метод аналізу часових рядів є найбільш точним, а гірші результати демонструє мультіваріативний регресійний аналіз. При цьому трендовий аналіз має найнижчу точність.

Разом з тим, існують дослідження [115-117], що доводять неефективність застосування *ARIMA*-моделювання. Автори вказують на доцільність поєднання методів експертних оцінок і моделей часових рядів.

Разом з тим, передбачення кризових явищ у податковій політиці обумовлюється не тільки часовими змінами, тенденцією. Вони мають базуватися на визначенні:

прогнозої трансформації податкового законодавства;

ретроспективних темпів економічного росту, динаміки основних макроекономічних індикаторів. Так, минулі екстремальні коливання в економіці можуть сприяти коливаємості податкових надходжень в майбутньому, адже приріст капіталу, отримання прибутку у бізнесі відбувається з певним часовим лагом. В результаті, дуже ймовірно, що нестабільність податкових надходжень залишатиметься проблемною, навіть за умов відновлення економічного росту;

масштабами впливу ставок податків на податкову базу, тобто на основі визначення чутливості корпоративного сектора та споживачів до зростання або зниження рівня оподаткування.

В результаті даного етапу має бути побудована автокореляційна модель, що визначає темп приросту/зниження податкових надходжень через низку детермінант – вхідних індикаторів макросередовища. У роботі пропонується поєднати засади *ARIMA*-моделювання та мультіваріативного регресійного аналізу. В результаті модель прогнозування податкових надходжень буде мати вигляд:

$$Y_t = \frac{f(Y_{t-p}) + \sum_{i=1}^n g_i(Di_{t-p})}{i+1}, \quad (2.5)$$

де Y_t , Y_{t-p} – потокове та лагові значення темпу приросту податкових надходжень;

Di_{t-p} - лагове значення індикатору i ;

p – кількість лагів у моделі;

i – кількість індикаторів $[1 \dots n]$.

Находження середнього арифметичного серед знайдених функцій дозволить більш обґрунтовано визначити прогностичний темп приросту податкових надходжень.

Розглядаючи фактори, які можуть впливати на обсяг податкових надходжень з лаговим значенням, відзначимо їх значення для формування податкової бази основних податків. Зведемо сукупність детермінантів податкових надходжень у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Індикатори макросередовища, що мають вплив на податкові надходження України

Податок	Макроекономічні фактори впливу
Податок з доходів фізичних осіб	Наявні доходи населення Заборгованість по заробітній платі Рівень безробіття населення (обернений вплив) Номинальний рівень середньомісячної заробітної плати Мінімальна заробітна плата Внески на соціальне страхування
Податок на прибуток	Фінансові результати прибуткових підприємств Основні засоби % збиткових підприємств Інвестиції в основний капітал
ПДВ	Додана вартість Сальдо експортно-імпортних операцій (обернена залежність) Обмінний курс Індекс споживчих цін Індекс цін промислового виробництва
Акцизний податок	Оборот підакцизних товарів Митна вартість Сальдо експортно-імпортних операцій Курс валют

сформовано на основі [118]

На другому етапі процесу регулювання волатильності податкових надходжень оцінюється величина відхилення податкових надходжень від допустимих норм. Означене полягає в основу обґрунтування доцільності проведення реформування податкової політики. На цьому етапі повинно бути визначено, наскільки прогнозі податкові надходження впливають на динаміку їх дисперсії та середньоквадратичного відхилення. Якщо значення варіації знаходяться в межах норми (40%), то уряд може не починати регулюючої дії.

На третьому етапі необхідною бачиться оцінка крапок Лаффера (фіскальних індикаторів). Підвищення або зниження ставок за окремими податками може математично обґрунтовуватися на основі фіскальних індикаторів Лаффера та їх подальших інтерпретаціях у методологіях Є. Балацького [119, 120]. Апробація даних моделей на показниках вітчизняної податкової системи проводилася Б. А. Карпінським [121]. Можливо прийняти, що ВВП - обсяг випуску продукції (Y), безпосередньо залежить від податкового навантаження (Q). Автором наводиться крапка Лаффера I роду (Q^*), за якої виробнича крива $Y = Y(Q)$ досягає локального максимуму, тобто коли виконані умови:

$$dY(Q^*) / dQ = 0 ; d^2Y(Q^*) / dQ^2 < 0 .$$

Крапка Лаффера II роду (Q^{**}) характеризує фіскальну криву $T = T(Q)$, яка досягає локального максимуму за умов:

$$dT(Q^{**}) / dQ = 0 ; d^2T(Q^{**}) / dQ^2 < 0 .$$

Визначення крапки Лаффера I роду уможливило обґрунтування податкового навантаження, за якого виробнича система не переходить в режим рецесії, а крапки Лаффера II роду показує величину податкового

навантаження, за межами якого збільшення обсягів податкових надходжень стає неможливим [121].

Крапки Лаффера I та II роду у роботі [121] пропоновано визначати за формулами:

$$Q^{*} = -\frac{1}{2} \frac{\beta}{\gamma}, \quad (2.6)$$

$$Q^{**} = -\frac{2}{3} \frac{\beta}{\gamma}. \quad (2.7)$$

Параметри β і γ визначаються наступним чином:

$$\beta = 2Y/Q - \Delta Y / \Delta Q, \quad (2.8)$$

$$\gamma = (\Delta Y / \Delta Q) / Q - Y / Q^2. \quad (2.9)$$

При цьому необхідне виконання двох нерівностей: $\beta > 0$ та $\gamma < 0$ [121].

Даний аналіз необхідно проводити як за сукупним податковим навантаженням, так і в розрізі фіскальних індикаторів для кожного з основних податків.

Вживання у практику регулювання волатильності податкових надходжень даної методології дозволить обґрунтувати зміну ставок податків, які не перешкоджатимуть відновленню економічного росту та збільшенню податкових надходжень

Якщо дані вказують на значне відхилення, посилення загрози зниження податкових надходжень, уряд повинен прийняти рішення про доцільність регулюючого впливу.

Четвертий етап пов'язаний із прийняттям рішення щодо методів впливу на стабілізацію податкових надходжень, ґрунтуючись на цільовій функції:

$$s \rightarrow \min. \quad (2.10)$$

З огляду на величину нестабільності в прогнозованому році, стабілізація податкових надходжень вимагатиме комбінації стратегій бюджетної та податкової реформи.

Варіантом бюджетної стабілізації є вплив на розмір мінімальної заробітної плати та на підтримку реального сектора економіки. Разом з тим, вітчизняні дослідники вказують: «зв'язок між державними видатками і зростанням є складним і нелінійним частково й через те, що державні видатки фінансуються за рахунок податків, які можуть стримувати економічне зростання. Таким чином, сукупні наслідки збільшення державних інвестиційних видатків є досить неоднозначними. Навіть якщо спостерігається позитивна тенденція при певному рівні видатків, вона може стати від'ємною, якщо загальний рівень оподаткування переходить за цей рівень. Крім того, важливу роль буде відігравати ефективність державних інвестицій» [118, с. 68].

Вживання таких заходів під час економічного спаду розширюватиме можливості для пом'якшення впливу негативних факторів – інфляції, зниження платоспроможного попиту та ін. Проте, в сучасних умовах зростаючого державного боргу та обмежених можливостей щодо фінансування бюджетних видатків вимагає комбінації бюджетних та податкових реформ.

Серед основних варіантів податкової реформи може вживатися:

- підвищення/зниження ставок податків;
- розширення/звуження бази оподаткування;
- встановлення/ліквідація податкових пільг.

Як показав попередній аналіз у підрозділі 2.2, нестабільністю характеризуються окремі податкові бази (наприклад, база податку на прибуток). Вважається доцільним компенсувати зниження надходжень від нестабільних податкових баз підвищенням оподаткування більш стабільних (наприклад, підакцизних товарів). Така диверсифікація оподаткування

створює підтримує можливість ациклічного регулювання податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності, слугуючи помякшувачем під час економічних спадів.

Зменшуючи залежність від податку на прибуток підприємств, уряд може вживати знижені ставки у кризових періодах та збільшувати їх у період економічного росту. Відповідно, у часи макроекономічної нестабільності мають збільшуватися податки з інших джерел, зокрема акцизні податки. Такий підхід зменшить волатильність податкових надходжень, зменшивши відносну залежність держави від приросту капіталу, доходу від бізнесу та інших нестабільних джерел доходів.

Крім того, зниження ставок корпоративного оподаткування призведе до додаткової користі від податкової системи, зробивши її більш привабливою для інвесторів та більш конкурентоспроможною з сусідніми державами.

Ключовим компромісом політики такого підходу є те, що згладжування структури податкових ставок призведе до значного зсуву податкового тягаря від платників прямих податків до непрямого оподаткування.

Інший прямий спосіб знизити волатильність податкових надходжень полягає у виключенні частини прибутку із оподаткування. Це також може зробити вплинути на конкурентоспроможність вітчизняної податкової системи відносно сусідніх держав, які не надають пільгових ставок.

Пропоновані зміни також мають підлягати циклічній оцінці до того часу, поки не відбудеться прогностичної стабілізації податкових надходжень.

На останньому етапі доцільною є оцінка ефективності податкової системи.

Фахівці розрізняють розрізнити фіскальну, економічну та соціальну ефективність оподаткування [122].

Фіскальна ефективність – це спроможність податку забезпечувати наповнення бюджетів різних рівнів, а конкретні характеристики її вимірювання – це абсолютні обсяги та питома вага надходжень податку в

доходах бюджетів і ВВП, рівень ефективної ставки податку, його продуктивності тощо [123].

Фіскальна ефективність податкової політики оцінюється за такими кількісними показниками [124].

Рівень концентрації податкових надходжень в доходах Зведеного бюджету ($R_{кпн}$). Він розраховується як відношення суми податкових надходжень ($ПН$) до суми доходів Зведеного бюджету ($ДЗБ$), помножене на 100 %:

$$R_{кпн} = \frac{\sum ПН}{\sum ДЗБ} * 100\%.$$

Чим більшим є вищезазначений показник, тим більш ефективно виконується завдання податкової політики щодо забезпечення дохідної частини бюджету країни.

Коефіцієнт покриття податковими надходженнями витрат Зведеного бюджету ($K_{пок}$). Він розраховується як відношення суми податкових надходжень до суми витрат Зведеного бюджету ($ВЗБ$):

$$K_{пок} = \frac{\sum ПН}{\sum ВЗБ}.$$

Чим більшим є вищезазначений показник, тим більш ефективно при здійсненні податкової політики дотримується принцип фіскальної достатності та підвищується фіскальна ефективність податкової політики.

Коефіцієнт виконання запланованих податкових надходжень ($K_{вз}$). Він розраховується як відношення суми фактичних податкових надходжень до суми планових:

$$K_{вз} = \frac{\sum ПНф}{\sum ПНпл}$$

Значення коефіцієнту виконання запланованих податкових надходжень повинно дорівнювати «1». Але чим більшим є відхилення цього коефіцієнту від нормативно-встановленого, тим менш ефективно здійснюється адміністрування податків не тільки податковою службою, але й митною.

Коефіцієнт своєчасності ($K_{сп}$). Він розраховується як відношення податкових платежів, які вчасно, у запланований звітний період надійшли в бюджет, до нарахованих за звітний період податкових платежів:

$$K_{сп} = \frac{\sum ПНв}{\sum ПНн}$$

Коефіцієнт якості сплати податків ($K_{ясп}$). Він розраховується як відношення фактичних податкових надходжень без урахування надходжень від штрафних санкцій та надходжень у негрошовій формі ($ПНф$) до запланованих ($ПНз$):

$$K_{ясп} = \frac{\sum ПНф}{\sum ПНз}$$

Рівень оподаткування економіки (P_{oe}). Він розраховується як відношення суми податкових надходжень, єдиного соціального внеску (внесків на обов'язкове соціальне страхування) ($СВ$) та суми заборгованості за цими платежами ($З$) до ВВП за вирахуванням прихованої оплати праці й змішаних доходів, що використовуються при обчисленні ВВП ($ПО$):

$$P_{oe} = \frac{\sum ПН + СВ + З}{ВВП - ПО} * 100 \%$$

Чим більшим є вищезазначений показник, тим більшим є податковий тиск на економіку країни. Але надмірний податковий тиск гнітить ринкову економіку, не дає можливості нормально функціонувати підприємствам і знижує життєвий рівень основної маси населення. Надмірно низький податковий тиск не дозволяє державі повною мірою виконувати свої функції по забезпеченню економічних агентів необхідними суспільними благами.

Рівень втрат доходів Зведеного бюджету від пільгового оподаткування ($P_{вт}$). Він розраховується як відношення загальної суми податкових пільг ($ПП$) до доходів Зведеного бюджету, помножене на 100 %:

$$P_{вт} = \frac{\sum ПП}{\sum ДЗБ} * 100 \% .$$

Такий показник надає змогу оцінити невикористані резерви підвищення ефективності податкової політики.

Економічна ефективність оподаткування – зведення до мінімуму негативного впливу податкової системи на ефективний розподіл ресурсів та господарську діяльність економічних суб'єктів [125, с. 255].

Соціальною складовою ефективності оподаткування вважається «справедливий розподіл коштів державного бюджету між виробничою і соціальною сферами, бюджетами різних рівнів; створення гідних умов праці, підвищення рівня зайнятості та доходів населення; належну державну підтримку незахищених верств населення» [126].

Систему оцінювання ефективності оподаткування на рівні держави дослідники пропонують оцінювати наступними показниками:

«– частка податкових надходжень у загальній сумі доходів відповідного бюджету (державного, обласного, міського, районного);

– частка податків у валовому національному продукті, національному доході;

- структура податкових надходжень до бюджету;
- втрати сум податкових надходжень у результаті неефективної та незбалансованої податкової системи;
- втрати сум податкових надходжень внаслідок існування тіньового сектору економіки» [126].

Поширеним є вживання методики Віто Танзі, який запропонував оцінку стану податкової системи країни за допомогою семи індексів: концентрації, дисперсії, ерозії, запізнювання збору, конкретності, об'єктивності, забезпечення збору податків, витрат при зборі податків (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Діагностичний тест визначення податкової ефективності [124]

Показник	Сутність показника
1	2
Індекс концентрації	відповідає на питання, чи надходить значна частина сукупних доходів за рахунок відносно невеликої кількості податків та податкових ставок
Індекс дисперсії	відповідає на питання, чи існує невелика група податків з низьким обсягом надходжень, які тільки створюють незручності при проведенні бюджетної політики в сфері доходів, або взагалі такі податки відсутні
Індекс ерозії	відповідає на питання, чи є максимальним збіг фактичних баз оподаткування з потенційними базами
Індекс запізнювання збору	відповідає на питання, чи вносять платники податки без особливих затримок і наскільки своєчасно
Індекс конкретності	відповідає на питання, чи побудована податкова система на найменшій можливій кількості податків, що мають конкретні ставки
Індекс об'єктивності	відповідає на питання, чи збирається більшість податків з бази оподаткування, що об'єктивно вимірюється
Індекс забезпечення збору податків	відповідає на питання, чи повністю забезпечується ефективне стягнення податків
Індекс витрат при зборі податків	відповідає на питання, чи зведені бюджетні видатки по збиранню податків до мінімуму

Таким чином, методичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень представимо на рис. 2.24.

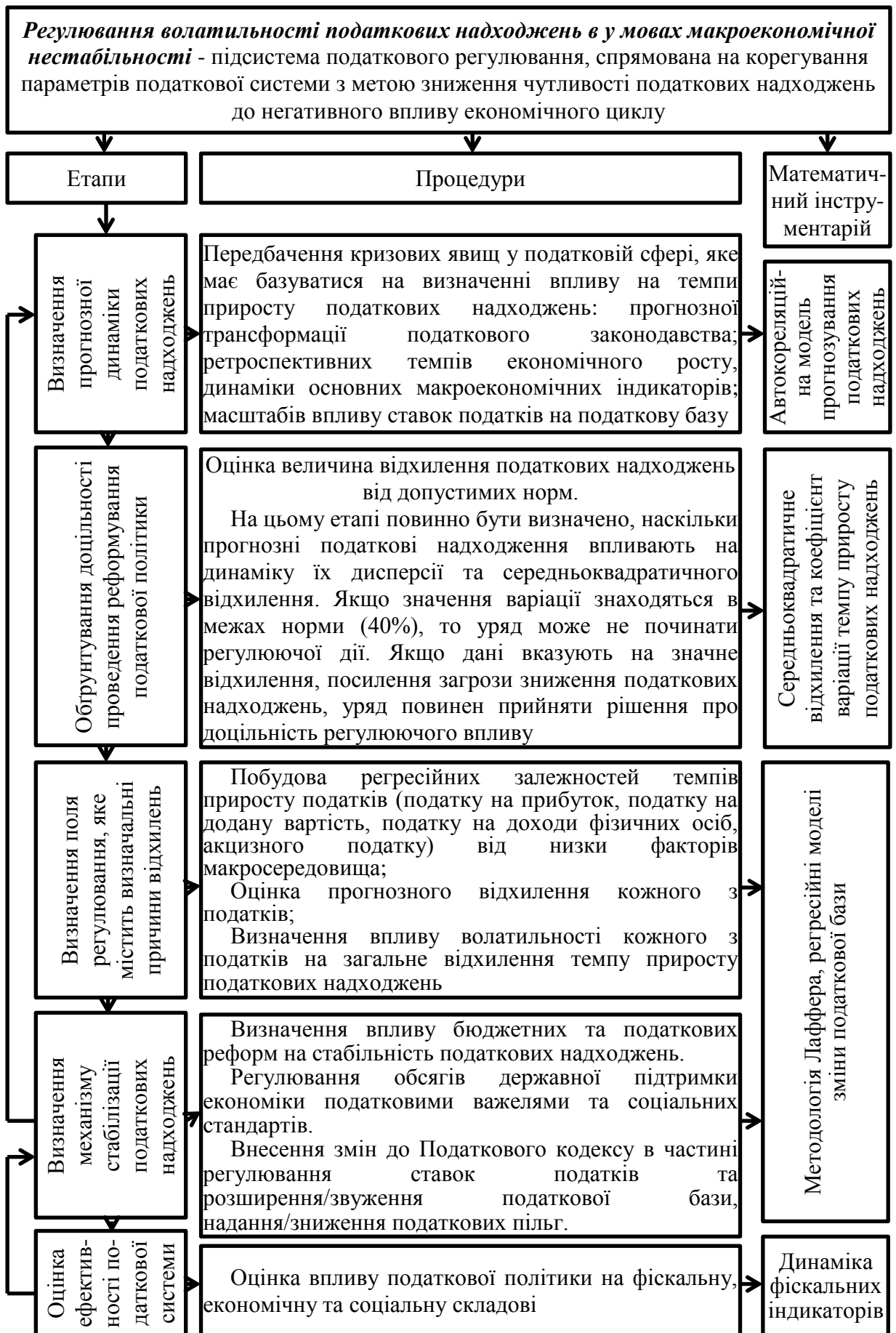

Рис. 2.24. Методичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень

В наведеному підході позначено 2 основні цикли регулювання: регулювання стабільності податкових надходжень через зниження їх волатильності та регулювання ефективності податкової системи, яке має здійснюватися до досягнення нею прийнятних значень кожного з критеріїв.

Таким чином, запропонований методичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності ґрунтується на комплексному вживанні методології *ARIMA*-моделювання та мультиваріативного регресійного аналізу, математичного аналізу, методології Лаффера, оцінки ефективності оподаткування на основі фіскальних критеріїв та дозволяє досягти стабілізації податкових надходжень під час деструктивних змін в економіці, підвищити ефективність податкової системи.

Враховуючи визначену нестабільність податкових надходжень України, потрібно повністю виправити цю проблему через бюджетні та податкові реформи. Варіанти, пов'язані з бюджетною політикою, включають підтримання економічного зростання через видатки на економічний розвиток та соціальні видатки. Варіанти податкової реформи включають зміни до Податкового кодексу, що робить державу менш залежною від нестабільних джерел доходів. Хоча обидві стратегії мають компроміси, їхні потенційні вигоди для держави - з точки зору більшої фіскальної стабільності та більш позитивного економічного середовища - істотні.

Подальші дослідження необхідно присвятити удосконаленню механізму податкового регулювання в умовах макроекономічної нестабільності.

Висновки до розділу 2.

1. Наведені у підрозділі дослідження дозволили сформулювати характерні особливості регулювання податкових надходжень України за етапами. 2008-2009 рр. - підвищення надходжень від податків на споживання (ПДВ та акцизів) з одночасним збереженням незмінного рівня податкового навантаження. Означені дії уряду практично відповідають теоретичним положенням стабілізації податкових надходжень у період макроекономічної нестабільності. Проте, відсутність фактичного зниження ставки податку на прибуток та ПДФО не дозволила в повній мірі здійснити швидке відновлення ділової активності суб'єктів підприємництва. 2010–2011 рр. – погравлення макроекономічного розвитку у країні, яке супроводжувалося природним зростанням обсягу податкових надходжень. В цей же період набуває чинності Податковий кодекс, який передбачає зниження ставок податку на прибуток та ПДВ. На наше переконання, цей вектор регулювання ставки податку на прибуток був впроваджений з запізненням через необхідність стримування інфляційних процесів. 2012-2014 рр. характеризуються сповільненням темпів економічного росту у промисловому виробництві, що позначилося на динаміці обсягу податкових надходжень. У 2014 р. відтерміновано зниження ставки ПДВ з 20% до 17%, а передбачене зниження ставки податку на прибуток до 16% реформовано у змінах до Податкового кодексу до 18%. За авторською думкою, період початку розвитку кризових явищ мав би супроводжуватися зниженням волатильності податкових надходжень та дієвим зниженням оподаткування виробництва та доходів населення з одночасним зміщенням акцентів та оподаткування споживання. Відсутність дій з означених напрямів призвело до передумов поглиблення кризи. 2015-2016 рр. – підвищення податкового тиску на економіку, зростання ролі податкових надходжень у формуванні доходів бюджету.

2. Таким чином, аналіз волатильності податкових надходжень дозволяє констатувати наступні факти. Головне джерело нейтралізації негативних тенденцій у період кризи 2008-2009 рр. та у 2015-2016 рр. було акцизне оподаткування. Проведений аналіз довів доцільність таких дій уряду та емпірично обґрунтував необхідність регулювання волатильності податкових надходжень через зміну ставки акцизного податку. Найзначнішим джерелом податкових надходжень, яке впливає на їх волатильність, є податок на додану вартість. Історичний вплив економічних циклів на основні податкові доходи держави вказують на два основних чинника: зростаюча частка ПДВ у сукупних надходженнях при нестійкій базі оподаткування не регулюється зміною ставки податку; суттєве підвищення волатильності самого податку на додану вартість. Додана вартість, яка є складовою ВВП, одночасно виступає фактичною базою оподаткування даним податком. Відповідно, під час макроекономічної нестабільності відбуваються релевантне зниження доданої вартості. Проте, таке зниження є менш еластичним у порівнянні із фінансовим результатом до оподаткування та номінальним доходом. Тому, вважаємо доцільним регулювання волатильності податкових надходжень ПДВ також через зміну ставки податку. Податок на прибуток підприємств значно підвищує волатильність податкових надходжень через значну чутливість суб'єктів господарювання до макроекономічних коливань. Проведений аналіз еластичності вказує, що навіть за умов зростання номінального ВВП, обсяги надходжень від корпоративного оподаткування прибутку знижуються. Через це незначні коливання економічного зростання можуть призвести до суттєвих змін траєкторії державних надходжень. Іншою причиною волатильності стала нестабільна політика регулювання ставок податку на прибуток – зменшення волатильності може бути досягнуто через зменшення ставки податку, а збільшення – через підвищення корпоративного оподаткування прибутку, яке не реалізовувалося у податковій політиці України у часи кризи (2009 р. не відбувалося зниження ставки, а у 2011 р. – її

підвищення). Вважаємо, що у період зростання слід починати знижувати ставку податку, превентивно стимулюючи ділову активність у часи кризи, формуючи резерв доходів бюджету. ПДФО є найбільш стабільним податковим джерелом надходжень до бюджету через те, що уряд вчасно регулює соціальні стандарти, зокрема, підвищує мінімальну заробітну плату. Саме такий шлях регулювання (через базу оподаткування за умови стабільної або зниженої ставки податку) бачиться найбільш прийнятним в умовах макроекономічної нестабільності.

3. На основі аналізу податкових надходжень України та оцінки їх волатильності визначено нестабільність податкових надходжень України та потребу виправити цю проблему через бюджетні та податкові реформи. Варіанти, пов'язані з бюджетною політикою, включають підтримання економічного зростання через видатки на економічний розвиток та соціальні видатки. Варіанти податкової реформи включають зміни до Податкового кодексу, що робить державу менш залежною від нестабільних джерел доходів. Хоча обидві стратегії мають компроміси, їхні потенційні вигоди для держави - з точки зору більшої фіскальної стабільності та більш позитивного економічного середовища - істотні. Пропонований методичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень ґрунтується на наступних етапах: визначення прогнозованої динаміки податкових надходжень; обґрунтування доцільності проведення реформування податкової політики; визначення поля регулювання, яке містить причини відхилень; оцінка ефективності податкової системи. Застосування у методичному підході економіко-математичних методів прогнозування податкових надходжень, їх зв'язку із макроекономічними факторами уможливорює досягнення поставлених цілей зі стабілізації податкових надходжень.

За результатами досліджень у розділі опубліковано праці [127-129].

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

3.1 Удосконалення механізму регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності

Попередні дослідження довели необхідність регулювання волатильності податкових надходжень України, зниження їх чутливості до макроекономічних коливань та приведення ставок до фіскальних індикаторів Лаффера. Означені зміни реалізуються через механізм регулювання, який є складовою механізму податкового регулювання. С. Лазур зазначає: «в ринкових умовах господарювання пріоритет надається опосередкованим методам, важливе місце серед яких посідає податкове регулювання, використовуючи такі інструменти як податки, збори, внески та інші обов'язкові платежі» [130, с. 122]. Автором наголошується на тому, що «важливо не тільки забезпечити наповнення державної казни (бюджету) визначеного законом відповідною сумою доходів, а й домогтися постійного і рівномірного їх надходження в казну. Це важливо для здійснення державою постійного й регулярного (в певні терміни) фінансування програм економічного і соціального розвитку, для своєчасної виплати заробітної плати працівникам державного апарату, правоохоронцям, військовослужбовцям, вчителям, лікарям та іншим працівникам бюджетної сфери, що утримуються за рахунок коштів бюджету» [130, с. 124]. Інші дослідники говорять про те, що через методи податкового регулювання «державна формує певну систему економічних інтересів у суспільстві. За їх допомогою можна стимулювати одних суб'єктів (чи певні сфери діяльності) й стримувати інших. Вони визначають рівень чистих доходів підприємств та громадян і, відповідно, рівень споживання. Використовуючи податки,

держава може надійно і цілеспрямовано впливати на вирішення перш за все основної проблеми регулювання суспільного виробництва — встановлення рівноваги між сукупним попитом і пропозицією. В умовах надмірного пожвавлення виробництва і зростання пропозиції держава, може стримувати цей процес збільшенням рівня оподаткування юридичних осіб. Навпаки, вирішення завдання стимулювання попиту, а відтак і виробництва, засновується на зниженні рівня оподаткування, насамперед, фізичних осіб» [131, с. 63].

Розглядаючи сучасний стан податкового регулювання, вітчизняні дослідники [130-159] вказують на недосконалість цього процесу. Зокрема, авторами відзначається вживання кейнсіанського підходу щодо податкового регулювання, «якого податкам відведена роль постійного й цілеспрямованого інституту регулювання економіки різними шляхами, у тому числі й через систему управління податковим навантаженням і використання прогресивної шкали оподаткування, що, у свою чергу, посилює негативні тенденції розгортання кризових явищ, поглиблення макроекономічних структурних диспропорцій та екстраполяції нестабільності в подальший історичний період країни» [132].

На наш погляд, регулювання волатильності податкових надходжень має реалізовуватися в межах державної антикризової політики та носити як превентивний характер, так і сприяти відновленню економічного росту. О. Римар [133], відзначаючи антикризовий характер податкового регулювання, називає його найбільш динамічним і мобільним елементом загальнодержавного податкового менеджменту.

Податкове регулювання є опосередкованим методом впливу держави на економічний розвиток. Його місце у державній антикризовій політиці визначається засадами бюджетно-податкової політики та відповідними інструментами та важелями впливу. Ознаки податкового регулювання наведені у праці І. Ясенової:

наявність чіткої макроекономічної стратегії розвитку економіки;

дія на інвестиційний попит і пропозицію через механізми непрямого оподаткування і надання податкових пільг інвестиційного характеру;
 безперервний і відносно постійний в часі характер застосування;
 вплив на соціальну сферу (екологія, соціальна інфраструктура тощо), розвиток перспективних видів економічної діяльності і малорентабельних, але життєво необхідних сфер виробництва і послуг, що активно впливають на структуру громадського відтворення [134].

Розвиваючи наведені ознаки, доповнимо їх ознаками, що притаманні виключно податкам: фіскальним ефектом, який забезпечує належний рівень надходжень бюджету, та наявністю дієвих стимулів та обмежень, здатними регулювати перебіг фаз економічного розвитку.

Результативність податкового регулювання у вітчизняній науці оцінюється за критеріями:

«зростання економіки та обсягів доходів бюджету, поліпшення фінансових результатів діяльності підприємств;
 динаміка інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання;
 вирівнювання рівня розвитку регіонів, поліпшення добробуту громадян» [135, с. 110-111].

Напрямами дії податкового регулювання визначимо:

попередження фіскальних криз;
 забезпечення відтворення економічного зростання;
 формування достатнього обсягу фінансових ресурсів держави для виконання нею своїх функцій.

Систематизуючи напрацювання вітчизняних авторів, наведемо схематичне зображення місця механізму регулювання волатильності податкових надходжень у системі державного антикризового регулювання (рис. 3.1).

Наведене дає змогу зрозуміти вагомість регулювання волатильності податкових надходжень, яке реалізується через систему інструментів, важелів, методів, що у сукупності складають єдиний механізм.

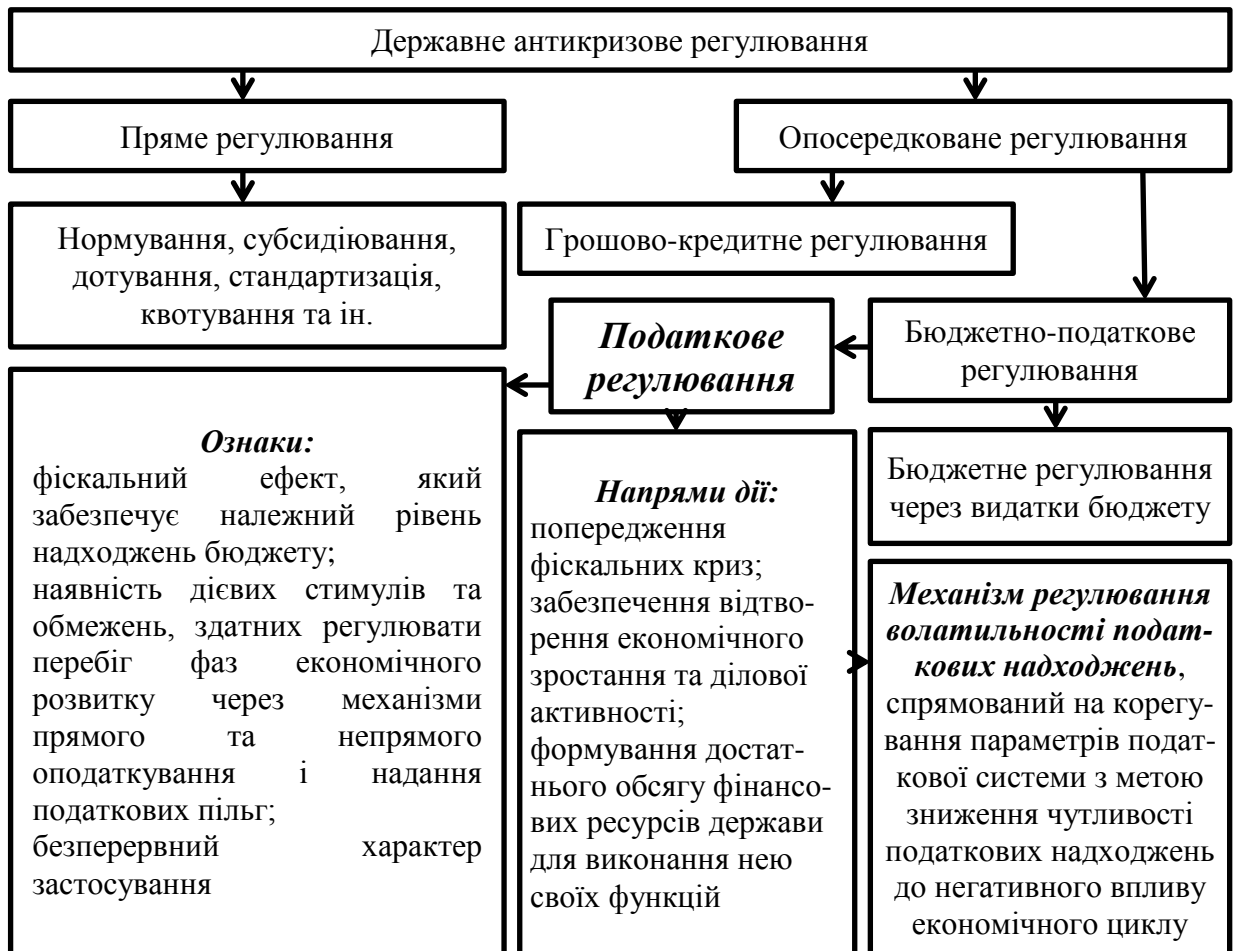

Рис. 3.1. Місце механізму регулювання волатильності податкових надходжень в системі державного антикризового регулювання (розвинуто автором на основі [130, 134])

Для формування механізму регулювання волатильності податкових надходжень необхідно визначити мету, завдання та принципи такого регулювання.

Наведені у попередніх розділах дослідження дозволили встановити мету - зниження чутливості податкових надходжень до негативного впливу економічного циклу. При цьому вже визначені і завдання, які спрямовані на досягнення мети: попередження фіскальних криз; забезпечення відтворення економічного зростання та ділової активності; формування достатнього обсягу фінансових ресурсів держави для виконання нею своїх функцій.

Механізм регулювання волатильності податкових надходжень виконує низку функцій, які підпорядковані завданням. Такі функції можуть полягати у змісті оподаткування взагалі та податкового регулювання тощо.

Оподаткування має виконувати дві добре відомі функції. Першою є фіскальна функція, яка полягає у накопиченні доходів держави для необхідного виконання нею своїх функцій. Незважаючи на широке обговорення того, які урядові функції дійсно необхідні, більшість фахівців погоджується, що формування надходжень є неодмінною особливістю урядів і що уряд, який не в змозі збирати податки, навряд чи виживе.

Друга і більш суперечлива функція оподаткування - це перерозподіл. Більшість розвинених країн розглядає податкову систему як спосіб перерозподілу доходів «від багатих для бідних». В цьому випадку фахівці погоджуються з тим, що якщо перерозподіл є усталеною функцією уряду, то оподаткування може бути найефективнішим способом розвитку суспільства.

Але оподаткування має і третю функцію: регулюючу. У більшості розвинених країн уряди використовують податкову систему для зміни поведінки суб'єктів у приватному секторі шляхом стимулювання (субсидування) діяльності, яку вони хочуть активізувати, і шляхом обмеження діяльності, яку вони хочуть знизити.

У вітчизняній літературі [134] відокремлюють дві сфери регулюючої функції: податкове стимулювання і дестимулювання.

«Податкове стимулювання має на увазі застосування політики низьких податків, оптимізацію складу і структури системи податків, рівня податкового навантаження і ставок окремих податків, використання системи податкових пільг (надання податкових пільг і преференцій). Метою податкового стимулювання є дія на економіку в цілому, окремі її сфери, види економічної діяльності і соціальні процеси, а також на економічну поведінку платників податків. Основною формою прояви податкового стимулювання є податкові пільги» [134].

«Податкова заборона покликана стримувати розвиток окремих видів економічної діяльності та їх інвестиційну активність, переважно в цілях недопущення кризи надвиробництва, що рідко трапляється в сучасній вітчизняній економіці. На практиці податкова заборона проявляється в застосуванні політики високих податків з використанням в цілому і вибірково високих податкових ставок, збільшенням переліку податкових платежів, з відміною податкових пільг тощо» [134].

В. Вишневський із колективом авторів відзначає, що «регулююча функція...полягає у забезпеченні економічного зростання, зайнятості, стабільності цін та ін.» [151, с. 61]. На наш погляд, регулююча функція зводиться до можливості забезпечення такого впливу, в той час як виникає необхідність відокремлення ще однієї функції – економічної. З цього приводу не можемо погодитися із думкою П. Мельник, який характеризує економічну функцію податків «як їх здатність впливати на економічні процеси: темпи та пропорції розширеного відтворення, сукупний попит, інфляцію тощо [152, с. 147]. Економічна функція регулювання волатильності податкових надходжень і є тим самим впливом на економічні показники.

Виокремлення регулюючої та економічної функцій оподаткування призводить до формування передумов забезпечення механізмом ще трьох функцій: контрольної, відновлювальної та превентивної.

Контрольна функція бачиться вченими в сфері оцінки ефективності податкового механізму, його раціональності, збалансованості податкової системи, забезпеченні контролю за рухом фінансових ресурсів [154, с. 82]. Інші дослідники визначають контрольну функцію в забезпеченні державного контролю за фінансово-господарською діяльністю організацій і громадян, джерелами доходів, їх легітимністю та напрямками витрат, а також оцінці відповідності розмірів податкових зобов'язань та податкових надходжень [157, 158]. За словами Ю. Іванова [159], контрольна функція полягає у компетенції контролюючих органів. Разом з тим, будь-яке регулювання не може здійснюватися без контролю, тому вважаємо за необхідне визначити її

в межах механізму регулювання податкових надходжень та пояснити її суть, як складову процесу регулювання податкових надходжень, що базується на відслідковуванні обсягів податкових надходжень та їх відповідності потребам економічного розвитку.

Відновлювальну функцію та превентивну функцію слід розглядати як підфункції економічної.

Відновлювальна функція регулювання волатильності податкових надходжень полягає у сприянні подоланню деструктивних змін в економіці через інструменти та важелі податкової політики. За допомогою неї відновлюється економічний ріст.

Превентивна функція ґрунтується на запобіжних мірах щодо фіскальних криз, на застосуванні попереджальних заходів у фазі економічного росту з метою недопущення значних флуктуацій податкових надходжень під впливом макроекономічної нестабільності.

Виконання функцій та завдань у регулюванні волатильності податкових надходжень має базуватися на певних принципах.

Принципи регулювання волатильності податкових надходжень можуть розглядатися через призму принципів оподаткування, які були закладені А. Смітом у 1776 р. [160]. Класиком наукової думки було запропоновано чотири базових принципу, які отримали на сьогодні наступні форми трактування:

принцип справедливості полягає у тому, що платники податків мають забезпечувати надходження до бюджету пропорційно доходу, який вони отримують під захистом держави. У науковій літературі розглядаються два аспекти досягнення справедливості оподаткування: за горизонтальною та вертикальною складовими. Перша - горизонтальна справедливість, суть якої полягає у тому, що особи з однаковим доходом повинні сплачувати однакові суми податків. Друга концепція справедливого оподаткування логічно слідує з першої: нерівні доходи мають оподатковуватися нерівномірно. За вертикальним рівнем справедливості очікується, що люди із високим рівнем

доходу виплачують більший відсоток своїх доходів у податках, ніж ті, що є нижчі доходи [161]. Отже, горизонтальне рівність передбачає, що люди з однаковим доходом повинні платити однакові податки, вертикальна рівність означає, що різні доходи слід розглядати нерівномірно і цілях оподаткування;

визначеність передбачає, що податок, який має сплачувати кожна особа, має бути чітко сформованим за своїми складовими – ставкою, базою та умовами сплати. Платник податків повинен точно знати, скільки йому доведеться платити;

принцип зручності полягає в тому, що кожен податок повинен стягуватися у той час або в порядку, який буде зручним для платника;

економічність оподаткування вказує на обов'язковість дотримання вимог щодо мінімізації реальних витрат на адміністрування податків, як з точки зору необхідних ресурсів, як з точки зору прямих незручностей, що виникають для платників податків.

Подальший розвиток принципів регулювання волатильності податкових надходжень пропоновано окреслити наступними складовими:

ефективність має полягати у забезпеченні максимальної акумуляції податкових надходжень, враховуючи ринкові процеси, обмеження сплати податків з боку економічних агентів, їх намагання уникати податкових зобов'язань [162]. Ефективна податкова система повинна збільшувати доходи та сприяти або підтримувати зростання інвестицій. Коли податкова система підтримує зростання інвестиційної активності підприємства, в кінцевому підсумку більші інвестиції викликають розширену податкову базу, що призведе до збільшення податків у майбутньому. Податкова структура повинна бути встановлена таким чином, щоб уникнути перешкод досягненню оптимального темпу економічного зростання;

принцип альтернативності впливу пропонується ґрунтувати на виборі між нейтральністю оподаткування у період макроекономічної стабільності та його стимулюючим або обмежуючим впливом у періоди значних флуктуацій макросередовища. На перший погляд, податкова система повинна бути

нейтральною, тобто, вона має максимально не заважати ринковим силам, якщо немає підстав для протидії деструктивним змінам. Податкова система має прагнути досягти нейтралітету, мінімізуючи порушення ринку, що виникає внаслідок оподаткування. Нейтральний податок сприятиме ефективності шляхом забезпечення оптимального розподілу засобів виробництва [163]. З іншого боку, іноді важливо не зберігати нейтральність для задоволення певних соціально-економічних цілей. Ці цілі можна забезпечити шляхом надання податкових пільг, що в деяких випадках може порушити приватний ринок. Наприклад, уряд може запровадити податок на забруднювальні заходи, щоб не обмежити забруднювання навколишнього середовища. Подібним чином, підвищений акцизний податок на тютюнові вироби слугуватиме двом цілям: збільшення податкових надходжень та перешкоджання споживанню цього шкідливого продукту;

принцип податкової платоспроможності, який є продовженням принципу справедливості А. Сміта. Якщо метою уряду є перерозподіл доходів, то він повинен встановити податки відповідно до принципу здатності платити (платоспроможності). Ті, хто найбільш здатний платити, повинні сплатити максимальну суму податків. Загалом, принцип показує, що найбільш справедливий податок залежить від фінансової спроможності підтримувати діяльність уряду шляхом сплати податків. Для виміру здатності до оплати податків (платоспроможності) можна використовувати три показники: доходи, витрати та майно. Вважається, дохід не є належним тестом на здатність, адже люди з однаковим доходом можуть мати різний рівень видатків через низку об'єктивних факторів (склад та розмір домогосподарства, потреби, умови життя). не є кращою мірою здатності, ніж багатство. Тому доходи та витрати слід розглядати у сукупності із наявним майном особи - володіння багатством або майном є відображенням добробуту. Два основні показники платоспроможності, а саме, доходи та майно, є підставою для прогресивних податків. Якщо податки накладаються на основі принципу платоспроможності, вищі податки будуть сплачуватись

тими, хто має більшу платоспроможність, що вимірюється доходами та / або майном;

принцип користі від вартості послуги виходить з того, що метою оподаткування є оплата державних послуг. Якщо податки накладаються відповідно до принципу користі від вартості послуги, то фізичні та юридичні особи сплачують податки пропорційно до вигод, які вони отримують від державних видатків. Тобто сума, яку особа повинна платити у вигляді податків, повинна бути пов'язана з тією перевагою, яку вона може очікувати в обмін;

необхідним є дотримання принципу стабільності та передбачуваності регулювання податкових надходжень. Передбачувана система оподаткування - серед інших причин – є необхідною для бізнес-планування. Суб'єкти господарювання вважають за краще заздалегідь планувати витрати, які включають податкові зобов'язання. Передбачувана система оподаткування є важливим інгредієнтом для заохочення інвестицій в економіку. Таким чином, будь-які зміни в оподаткуванні повинні бути своєчасно оприлюднені;

принцип системності ґрунтується на тому, що будь-які трансформації у регулюванні волатильності податкових надходжень мають бути комплексно взаємопов'язані, враховувати напрями дії окремих складових системи оподаткування: ставок, бази податків, та результати такого впливу. В цьому принципі має бути врахований сукупний рівень податкового навантаження та ефект від його зміни;

принцип простоти регулювання податкових надходжень враховує зрозумілість для платників податків здійснюваних трансформацій. Ймовірність дотримання умов оподаткування висока, коли зрозумілі причини змін у регулюванні і чітко встановлені їх передумови та наслідки;

оптимальність регулювання волатильності податкових надходжень має досягатися з точки зору врівноваження державних потреб та переваг для споживачів та власників факторів виробництва та капіталу, тобто ґрунтуватися на консенсусі суспільних інтересів;

принцип «мінімальної жертви» тісно пов'язаний із попереднім принципом. Суть його полягає в тому, що система податків повинна бути сконструйована таким чином, щоб заподіяти найменше можливе реальне податкове навантаження або якнайменше можливу жертву фінансових ресурсів платників податків.

Отже, для того, щоб отримати достатній обсяг податкових надходжень, необхідно мати ефективну податкову систему, яка повинна бути розроблена з урахуванням вище вказаних принципів. Ці принципи визначаються лише як керівні для уряду у формуванні своєї податкової політики, яка може бути адаптована до вимог конкретної країни з урахуванням різних факторів.

Методи реалізації механізму регулювання волатильності податкових надходжень можуть бути вказані за наведеним у попередніх розділах методичним підходом, а саме полягатимуть у: прогнозуванні впливу бюджетних та податкових реформ на стабільність податкових надходжень; внесенні змін до Податкового кодексу в частині регулювання ставок податків та розширення/звуження податкової бази, наданні/зниженні податкових пільг; корегуванні обсягів державної підтримки економіки податковими важелями та соціальних стандартів

Методи реалізації регулювання волатильності податкових надходжень виконуються суб'єктами такого регулювання. До них можна віднести:

Верховну раду, яка приймає Податковий Кодекс та інші нормативно-правові акти з приводу регулювання податкової сфери;

главу держави, який затверджує законодавчі та нормативні акти;

Кабінет міністрів України, який виконує функції щодо розробки Податкового кодексу, приймає підзаконні нормативні акти щодо регулювання податкових надходжень;

Міністерство фінансів України, яке «забезпечує розробку і проведення єдиної фінансової, бюджетної, валютної і податкової політики в країні, координує діяльність у цій сфері інших органів виконавчої влади, видає інструкції, методичні вказівки та інші документи з питань організації

фінансової діяльності, здійснює контроль за дотриманням фінансових законів і, що найголовніше, складає проект державного бюджету та організовує його виконання» [164]. До органів, що підпорядковуються Міністерству фінансів України, належать: Державна казначейська служба України та Державна фіскальна служба України, які також здійснюють певні аспекти регулювання волатильності податкових надходжень;

Державну казначейську службу України, яка здійснює реалізацію «державної політики у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку виконання бюджетів та внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах» [165];

Державну фіскальну службу України, яка виконує адміністрування податків та забезпечує правоохоронну функцію. «Основним завданнями Державної фіскальної служби України є реалізація та внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо державної податкової політики та політики у сфері державної митної справи, а також щодо державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства. До завдань Державної фіскальної служби належить здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів. Окрім того, державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк та дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів» [165].

Інструменти реалізації механізму регулювання волатильності податкових надходжень відповідають теоретичному підходу, наведеному у першому розділі роботи. До них належатимуть системні заходи регулювання окремих податків: податку на додану вартість, податку на прибуток, акцизного податку та податку на доходи фізичних осіб. Причиною такого поділу є те, що кожен податок має свої особливості впливу на економічне зростання.

В умовах макроекономічної нестабільності перед урядом постає проблема підвищення доходів бюджету і найкращим короткостроковим інструментом задля цього є ПДВ та акцизні податки.

Країни, що розвиваються, зі слабкими податковими адміністраціями, можуть накопичувати значні доходи від ПДВ. Велика частина його стягується через зовнішньоекономічну діяльність, а решта - накопичується у внутрішньому споживанні. Н. Сорочишина відзначає: «в Україні існують численні недоліки адміністрування ПДВ, які призводять до негативного впливу на фінансово-господарські рішення як звичайних, так і інноваційних підприємств. ПДВ є ціноутворюючим елементом та може істотно впливати на загальний рівень цін, оскільки входить до ціни реалізованих товарів, виконаних робіт і наданих послуг» [138].

ПДВ є вагомим інструментом, здатним стимулювати або стримувати економічні цикли. Впливаючи на ціну продукції, через регулювання ставки, ПДВ обумовлює рівень інфляції, попит та пропозицію. В умовах макроекономічної нестабільності значне підвищення ставки ПДВ призводить до спаду попиту на продукцію. Тому підвищення ставки бачиться доцільним в межах превентивної функції регулювання волатильності податкових надходжень, а у період кризи має забезпечуватися її стабілізація із подальшим зниженням у період поживлення. Регулювання ставки з ПДВ має ґрунтуватися на визначенні його навантаження на економіку, тобто у період кризових явищ можливим є незначні зміни тягаря з ПДВ з визначеною тенденцією наближення до фіскальних індикаторів Лаффера. Таким

інструмент регулювання забезпечуватиме відновлення зростання обсягів реалізації продукції.

Пільгове оподаткування з ПДВ у період макроекономічної нестабільності має бути обмеженим через необхідність акумуляції ресурсів до бюджету, але при цьому пильна увага має приділятися механізму відшкодування податку, посиленню податкового контролю за цими процесами.

Завданням акцизного оподаткування у період макроекономічної нестабільності, з наведених вище досліджень, має бути забезпечення цим платежем, перш за все, фіскальної функції. Регулюючий вплив в цьому випадку полягатиме у підвищенні ставок акцизного податку до рівня компенсаційних обсягів зниження надходжень з податку на прибуток та ПДФО. У дослідженні колективу авторів П. Боровика, С. Колотухи, В. Бечко також вказується на необхідність:

« запровадження більш захищених від підробок акцизних марок на алкогольні і тютюнові вироби;

розширення прав та підвищення рівня відповідальності працівників податкових та митних органів, задіяних у сфері контролю за виробництвом і обігом підакцизних товарів;

суттєве збільшення переліку підакцизних товарів за рахунок ювелірних виробів, дорогих імпортних автомобілів та інших предметів розкоші» [136, с. 273-274].

Пропоновані інструменти регулювання акцизного податку в межах механізму регулювання волатильності податкових надходжень сприятимуть стабілізації обсягів податкових надходжень до бюджету.

Податок на прибуток підприємств та податок на доходи фізичних осіб є менш ефективними при стабілізації надходжень через їх чутливість до коливань.

Т. Паєнтко [149] у своїх дослідженнях вказує на необхідність реформування податкового регулювання фінансової діяльності підприємств в

напрямі активізації фінансової діяльності, яка орієнтує фінансові потоки із фінансового у реальний сектор економіки.

Завищена ставка з податку на прибуток підприємств визначає недостатню капіталізацію. За умови економічно необґрунтованого підвищення ставки податку на прибуток в умовах макроекономічної нестабільності можливі такі негативні наслідки:

зменшує обсяг надходжень інвестицій у країну;

призводить до дефіциту фінансових ресурсів підприємства, які б могли спрямовуватися на розширене виробництво, інноваційні та інвестиційні цілі.

Такі результати унеможливають відновлення економічного росту, пожвавлення ділової активності. Тому у період макроекономічної нестабільності слід зменшувати ставку з податку на прибуток, розширяти податкові пільги для стратегічно важливих галузей промислового виробництва.

Що стосується податку на доходи фізичних осіб, то слід також відзначити його вплив на платоспроможний попит та обсяг заощаджень, які можуть бути використані на інвестиційні цілі. Підвищення ставки оподаткування доходів фізичних осіб знижуватиме не тільки рівень життя населення, але й гальмуватиме темпи відновлення економічного росту. Інструментами, які дозволяють збільшувати надходження з податку є розвиток виробництва товарів та послуг та державне підвищення соціальних стандартів, зокрема мінімальної заробітної плати. Проте, темпи росту мінімальної заробітної плати не мають перевищувати темп зростання номінального ВВП. В цьому випадку можливе посилення інфляційних процесів, яке, у кінцевому підсумку, не надасть можливість отримати економічний макроефект від соціальних дій уряду. Проте фахівцями вважається, що розподільча функція оподаткування краще за все реалізується у разі прогресивного прибуткового оподаткування фізичних осіб.

Таким чином, кожен податок має свою суттєву роль у виконанні функцій регулювання волатильності податкових надходжень. Фіскальна

функція реалізується в основному через ПДВ та акцизний податок; розподільча – через ПДФО, регулююча стимулююча та дестимулююча – через податок на прибуток підприємств, економічна відновлювальна та превентивна – через податок на прибуток підприємств та ПДФО.

Наведені інструменти містять в собі податкові важелі, серед яких слід відзначити ставки податків, методи та способи їх застосування, податкова база, умови сплати податків, пільги щодо оподаткування, надання податкових преференцій та встановлення режимів оподаткування. Серед наведених важелів більшу увагу слід приділити наданню пільг. На наше переконання, зменшення системи пільгового оподаткування за помірного податкового навантаження тільки сприятиме детінізації економіки, зниженню рівня корупції. В. Савчук також вказує на обережне ставлення до застосування пільг як важелів податкової політики: «Суперечливою є практика застосування податкових пільг в Україні. Складність цього важеля податкового регулювання полягає у тому, що замість виконання регулюючих функцій він може перетворитися на інструмент формування прямих втрат бюджету, особливо якщо пільги матимуть підтримуючий характер. Також не можна відкидати ризик того, що пільги можуть бути використані у схемах ухилення від сплати податків. Однак грамотна побудова системи податкових пільг дає можливість забезпечити дотримання принципу гнучкості оподаткування за рахунок диференціації податкового навантаження на різних платників податків» [131].

Відповідно до наведених інструментів та методів об'єктом механізму регулювання волатильності податкових надходжень можна визначити елементи податку на додану вартість, податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб, акцизного податку.

Результатом застосування означених сукупності важелів та інструментів стане стабілізація темпів приросту податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності.

Удосконалений механізм регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності наведений на рис. 3.2.

Таким чином, у підрозділі удосконалено механізм регулювання волатильності податкових надходжень через визначення мети, завдань, принципів та функцій регулювання, формування методів та інструментів його реалізації, що дозволить подолати флуктуації обсягу податкових надходжень під час деструктивних змін в економіці.

Подальші дослідження слід приділити прогнозу реалізації наведеного механізму в Україні та визначенню ефективності її податкової системи.

3.2 Формування методичного інструментарію визначення впливу тенденцій макроекономічних показників на волатильність податкових надходжень України

Формування інструментарію регулювання волатильності податкових надходжень має відбуватися за етапами, наведеними у попередніх розділах роботи. Реалізація удосконаленого методичного підходу ставить завдання, перш за все, визначення автокореляційної моделі прогнозування податкових надходжень.

Зважаючи на значну кількість напрацювань у формуванні математичного інструментарію прогнозування податкових надходжень, залишається відкритим питання побудови результативної моделі. У формулі 2.5 наведено її загальний вигляд. При цьому функцію $f(Y_{t-p})$ пропоновано сформулювати наступним чином:

Рис. 3.2. Удосконалення механізму регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності

$$Y_t = f(Y_{t-p}) = \beta_0 + \sum_{p=1}^n a_p Y_{t-p}. \quad (3.1)$$

Коефіцієнти β_0 та a_p можуть бути знайдені через побудову регресійної моделі на основі статистичних даних. Нами пропонуємо побудувати лагову модель п'ятого порядку ($p=5$). Вхідні дані для моделі прогнозування темпів приросту податкових надходжень на основі часових рядів наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Вхідні дані для моделі прогнозування темпів приросту податкових надходжень на основі часових рядів

Рік	t	t-1	t-2	t-3	t-4	t-5
2016	0,2820	0,4282	0,0418	-0,0196	0,0741	0,3676
2015	0,4282	0,0418	-0,0196	0,0741	0,3676	0,1292
2014	0,0418	-0,0196	0,0741	0,3676	0,1292	-0,1099
2013	-0,0196	0,0741	0,3676	0,1292	-0,1099	0,4033
2012	0,0741	0,3676	0,1292	-0,1099	0,4033	0,2810
2011	0,3676	0,1292	-0,1099	0,4033	0,2810	0,3013
2010	0,1292	-0,1099	0,4033	0,2810	0,3013	0,5673

В результаті проведеного моделювання отримано функцію:

$$Y_t = 0,4466 - 0,9464 * Y_{t-1} - 1,5279 * Y_{t-2} - 0,6399 * Y_{t-3} - 0,143 * Y_{t-4} + 0,6813 * Y_{t-5}. \quad (3.2)$$

Коефіцієнт детермінації з даною моделлю складає $R^2=0,9566$, що свідчить про її адекватність.

Була проведена перевірка наявності гетероскедастичності. Оцінка коефіцієнта рангової кореляції Спірмена та тест Голдфелда-Квандта вказує на відсутність гетероскедастичності.

У табл. 3.2 та на рис. 3.3 представимо прогностні результати темпу приросту податкових надходжень та порівняємо розраховані за моделлю показники з фактичними у минулі періоди.

Таблиця 3.2

Результати прогнозування податкових надходжень України на основі часових рядів

Рік	t	t-1	t-2	t-3	t-4	t-5
2017	-0,4481	0,2820	0,4282	0,0418	-0,0196	0,0741
2018	0,1464	-0,4481	0,2820	0,4282	0,0418	-0,0196
2019	0,7794	0,1464	-0,4481	0,2820	0,4282	0,0418
2020	0,0234	0,7794	0,1464	-0,4481	0,2820	0,4282

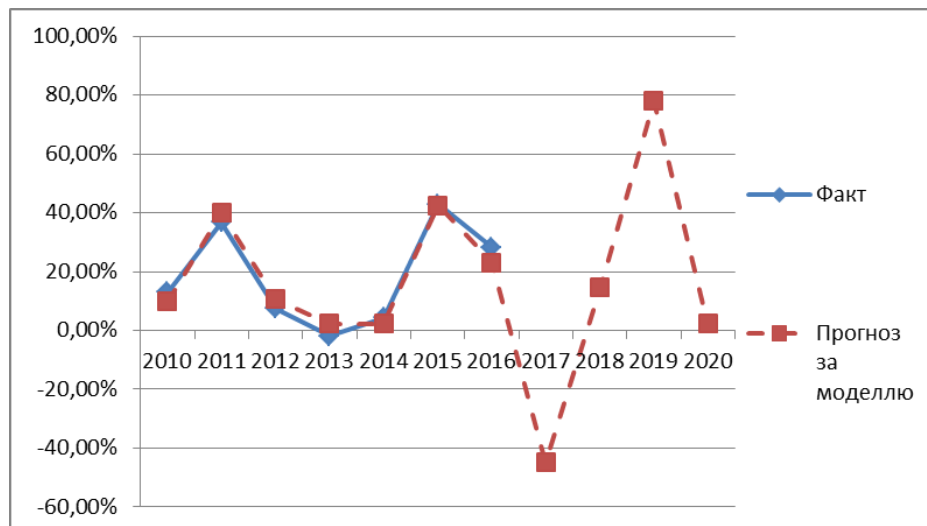

Рис. 3.3. Прогностні темпи приросту податкових надходжень України на основі часових рядів, %

Як бачимо з наведених даних, за умов відсутності регулюючого впливу та незмінних параметрах зовнішнього середовища у 2017 р. можливе значне зниження податкових надходжень, що може негативно позначитися на фінансовій системі України.

Прогнозується і збільшення волатильності темпів приросту податкових надходжень (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Зміна волатильності темпів приросту податкових надходжень за умов відсутності регулюючого впливу до 2020 р.

Показник	Фактичні дані	Прогнозні дані
Середнє	22,89%	20,30%
Розмах варіації	67,72%	77,94%
Середнє лінійне відхилення	17,15%	22,33%
Дисперсія	418%	840%
Середньоквадратичне відхилення	20,45%	28,98%
Коефіцієнт варіації	89,36%	142,78%
Коефіцієнт осциляції	295,88%	604,74%

Таким чином, можна відзначити, що за прогнозуванням на основі часового ряду можлива значна мінливість податкових надходжень, що характеризується зростанням дисперсії та коефіцієнту варіації.

Побудуємо залежності темпів приросту податкових надходжень від динаміки основних індикаторів, що формують податкову базу найбільш суттєвих надходжень. До таких індикаторів нами віднесено: обсяг реалізації продукції (товарів, послуг), фінансові результати підприємств, що одержали прибуток, мінімальна заробітна плата.

Вхідні дані для побудови трьох моделей представлені в табл. 3.4.

В результаті проведеного моделювання лагової залежності темпів приросту податкових надходжень від обсягів реалізації продукції отримано функцію:

$$Y_t = 0,1804 - 0,5281 * D^1_{t-1} - 1,1135 * D^1_{t-2} - 0,2482 * D^1_{t-3} + 0,3672 * D^1_{t-4} + 0,715 * D^1_{t-5}. \quad (3.3)$$

Коефіцієнт детермінації з даною моделлю складає $R^2=0,8277$, що свідчить про її адекватність.

Була проведена перевірка наявності гетероскедастичності. Оцінка коефіцієнта рангової кореляції Спірмена та тест Голдфелда-Квандта також вказує на відсутність гетероскедастичності.

Таблиця 3.4

Вхідні дані для моделі прогнозування темпів приросту податкових надходжень на основі індикаторів макросередовища

Рік	Темп приросту податкових надходжень у період t	Темп приросту індикаторів				
		t-1	t-2	t-3	t-4	t-5
Обсяг реалізації продукції (товарів, послуг) D^1						
2016	0,2820	0,2370	0,0297	-0,0364	0,0531	0,1857
2015	0,4282	0,0297	-0,0364	0,0531	0,1857	0,2282
2014	0,0418	-0,0364	0,0531	0,1857	0,2282	-0,0909
2013	-0,0196	0,0531	0,1857	0,2282	-0,0909	0,2485
2012	0,0741	0,1857	0,2282	-0,0909	0,2485	0,2720
2011	0,3676	0,2282	-0,0909	0,2485	0,2720	0,2534
2010	0,1292	-0,0909	0,2485	0,2720	0,2534	0,0779
Фінансові результати підприємств, що одержали прибуток D^2						
2016	0,2820	0,4209	0,4264	-0,1562	0,0191	0,2864
2015	0,4282	0,4264	-0,1562	0,0191	0,2864	0,4753
2014	0,0418	-0,1562	0,0191	0,2864	0,4753	-0,2580
2013	-0,0196	0,0191	0,2864	0,4753	-0,2580	0,0583
2012	0,0741	0,2864	0,4753	-0,2580	0,0583	0,6538
2011	0,3676	0,4753	-0,2580	0,0583	0,6538	0,2409
2010	0,1292	-0,2580	0,0583	0,6538	0,2409	0,2099
Мінімальна заробітна плата D^3						
2016	0,2820	0,1314	0,0000	0,0619	0,0568	0,0670
2015	0,4282	0,0000	0,0619	0,0568	0,0670	0,0610
2014	0,0418	0,0619	0,0568	0,0670	0,0610	0,2298
2013	-0,0196	0,0568	0,0670	0,0610	0,2298	0,1748
2012	0,0741	0,0670	0,0610	0,2298	0,1748	0,1500
2011	0,3676	0,0610	0,2298	0,1748	0,1500	0,1429
2010	0,1292	0,2298	0,1748	0,1500	0,1429	0,2672

У табл. 3.5 та на рис. 3.4 представимо прогнозні результати темпу приросту податкових надходжень на основі динаміки темпів приросту обсягів реалізації продукції та порівняємо розраховані за моделлю показники з фактичними у минулі періоди.

Таблиця 3.5

Результати прогнозування податкових надходжень України на основі динаміки темпів приросту обсягів реалізації продукції

Рік	t	t-1	t-2	t-3	t-4	t-5
2017	-0,1743	0,2046	0,2370	0,0297	-0,0364	0,0531
2018	-0,0293	-0,1743	0,2046	0,2370	0,0297	-0,0364
2019	0,4475	-0,0293	-0,1743	0,2046	0,2370	0,0297
2020	0,2646	0,4475	-0,0293	-0,1743	0,2046	0,2370

Наведені прогнозні розрахунки також вказують на можливість зниження податкових надходжень протягом 2017-2018 рр. з подальшим відновленням зростання. Такі висновки підтверджують вище наведені результати та підкреслюють необхідність регулюючого впливу на волатильність податкових надходжень України.

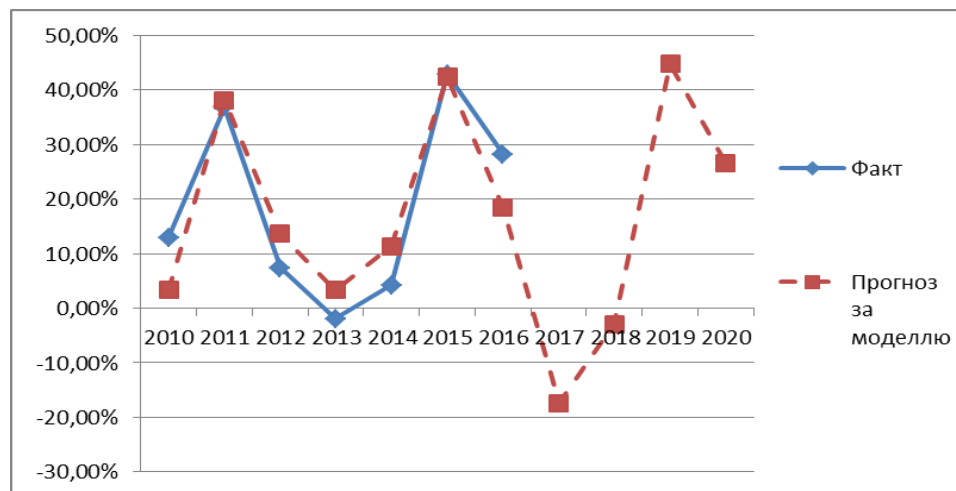

Рис. 3.4. Прогнозні темпи приросту податкових надходжень України на основі динаміки темпів приросту обсягів реалізації продукції, %

Подальше проведення моделювання лагової залежності темпів приросту податкових надходжень від динаміки фінансових результатів підприємств, що одержали прибуток, дозволило отримати наступну функцію:

$$Y_t = 0,03535 + 0,4719 * D_{t-1}^2 - 0,1573 * D_{t-2}^2 + 0,1701 * D_{t-3}^2 + 0,1447 * D_{t-4}^2 + 0,132 * D_{t-5}^2 \quad (3.4)$$

Коефіцієнт детермінації з даною моделлю складає $R^2=0,8258$, що свідчить про її адекватність.

Була проведена перевірка наявності гетероскедастичності. Оцінка коефіцієнта рангової кореляції Спірмена та тест Голдфелда-Квандта також вказує на відсутність гетероскедастичності.

У табл. 3.6 та на рис. 3.5 представимо прогностні результати темпу приросту податкових надходжень на основі динаміки фінансових результатів підприємств, що одержали прибуток та порівняємо розраховані за моделлю показники з фактичними у минулі періоди.

Таблиця 3.6

Результати прогнозування податкових надходжень України на основі динаміки фінансових результатів підприємств, що одержали прибуток

Рік	t	t-1	t-2	t-3	t-4	t-5
2017	0,0701	0,1027	0,4209	0,4264	-0,1562	0,0191
2018	0,1649	0,0701	0,1027	0,4209	0,4264	-0,1562
2019	0,2368	0,1649	0,0701	0,1027	0,4209	0,4264
2020	0,2035	0,2368	0,1649	0,0701	0,1027	0,4209

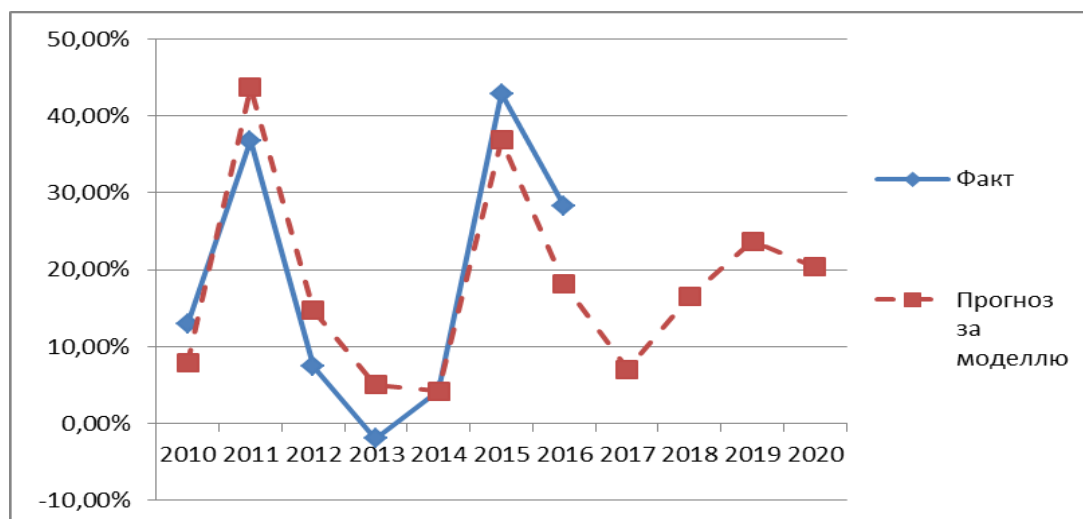

Рис. 3.5. Прогностні темпи приросту податкових надходжень України на основі динаміки фінансових результатів підприємств, що одержали прибуток,

%

Як бачимо з наведених даних, відновлення прибуткової діяльності підприємств, стабілізація умов підприємництва, спрощення адміністрування бізнесу надало прогностні результати підвищення податкових надходжень на основі динаміки фінансових результатів підприємств, що одержали прибуток.

В результаті проведеного моделювання лагової залежності темпів приросту податкових надходжень від динаміки мінімальної заробітної плати отримано функцію:

$$Y_t = 0,4914 + 0,1924 * D^3_{t-1} + 1,6436 * D^3_{t-2} - 0,1429 * D^3_{t-3} - 1,1853 * D^3_{t-4} - 1,9803 * D^3_{t-5}. \quad (3.5)$$

Коефіцієнт детермінації з даною моделлю складає $R^2=0,9756$, що свідчить про її адекватність.

Була проведена перевірка наявності гетероскедастичності. Оцінка коефіцієнта рангової кореляції Спірмена та тест Голдфелда-Квандта також вказує на відсутність гетероскедастичності.

У табл. 3.7 та на рис. 3.6 представимо прогностні результати темпу приросту податкових надходжень на основі динаміки темпів приросту обсягів реалізації продукції та порівняємо розраховані за моделлю показники з фактичними у минулі періоди.

Таблиця 3.7

Результати прогнозування податкових надходжень України на основі динаміки мінімальної заробітної плати

Рік	t	t-1	t-2	t-3	t-4	t-5
2017	0,5524	0,1611	0,1314	0,0000	0,0619	0,0568
2018	0,7211	0,5524	0,1611	0,1314	0,0000	0,0619
2019	1,3593	0,7211	0,5524	0,1611	0,1314	0,0000
2020	1,4081	1,3593	0,7211	0,5524	0,1611	0,1314

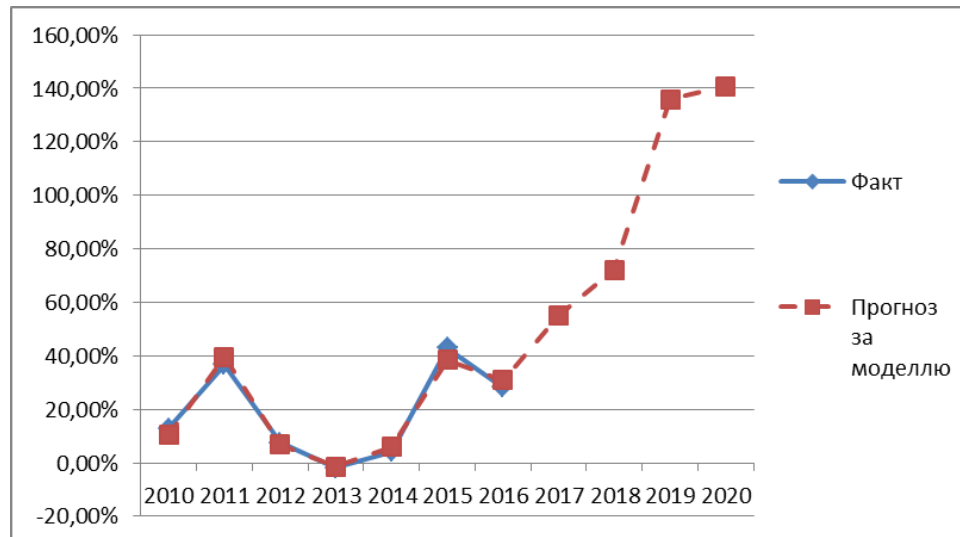

Рис. 3.6. Прогнозні темпи приросту податкових надходжень України на основі динаміки мінімальної заробітної плати, %

Прогнозні темпи приросту податкових надходжень України на основі динаміки мінімальної заробітної плати визначають резерв підвищення податкових надходжень, що може позитивно позначитися на фінансовій стабілізації України за умови приросту випуску продукції.

Розрахуємо інтегральний показник прогнозних темпів росту податкових надходжень України, який враховує часовий ряд зміни податкових надходжень та вплив індикаторів макросередовища за формулою 2.5 (табл. 3.8).

Графічне зображення фактичних та розрахованих за інтегральною моделлю темпів приросту податкових надходжень (рис. 3.7) вказує на адекватність запропонованого інструментарію їх прогнозування.

Як видно з наведених результатів прогнозування, зростання податкових надходжень у прогнозному періоді відбуватиметься через зростання мінімальної заробітної плати. Такий прогноз підтверджується анонсованим у 2017 р. підвищенням її рівня до 3200 грн. Зниження ж темпів приросту податкових надходжень відбуватиметься через історичну їх динаміку (вплив часових рядів) та динаміки обсягів реалізації продукції, які впливають на податок на додану вартість.

Таблиця 3.8

**Результати прогнозування інтегрального показника темпу
приросту податкових надходжень України**

Рік	Факт	Прогноз за моделлю часового ряду ($f(Y_{t-p})$)	Прогноз за моделлю залежності від динаміки обсягів реалізації продукції ($g^1(D^1t-p)$)	Прогноз за моделлю залежності від динаміки фінансових результатів підприємств ($g^2(D^2t-p)$)	Прогноз за моделлю залежності від динаміки мінімальної заробітної плати ($g^3(D^3t-p)$)	Інтегральний показник
2010	0,1292	0,0980	0,0329	0,0782	0,1030	0,0780
2011	0,3676	0,3992	0,3805	0,4366	0,3951	0,4028
2012	0,0741	0,1053	0,1366	0,1466	0,0675	0,1140
2013	-0,0196	0,0226	0,0333	0,0505	-0,0147	0,0229
2014	0,0418	0,0234	0,1132	0,0421	0,0599	0,0597
2015	0,4282	0,4251	0,4234	0,3686	0,3849	0,4005
2016	0,2820	0,2299	0,1834	0,1809	0,3079	0,2255
2017	-	-0,4481	-0,1743	0,0701	0,5524	0,0000
2018	-	0,1464	-0,0293	0,1649	0,7211	0,2508
2019	-	0,7794	0,4475	0,2368	1,3593	0,7058
2020	-	0,0234	0,2646	0,2035	1,4081	0,4749

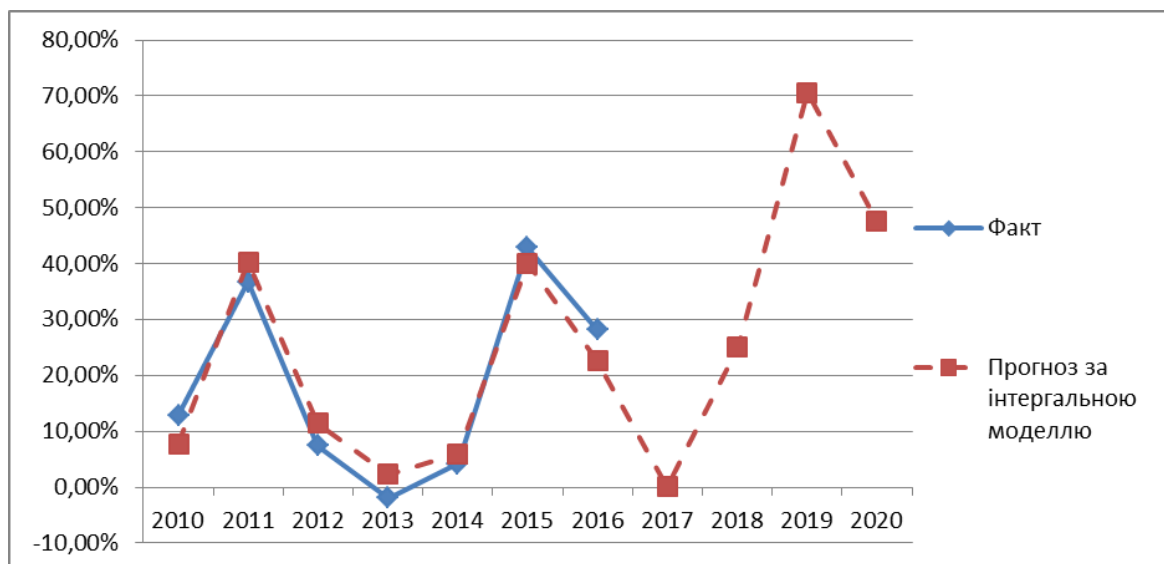

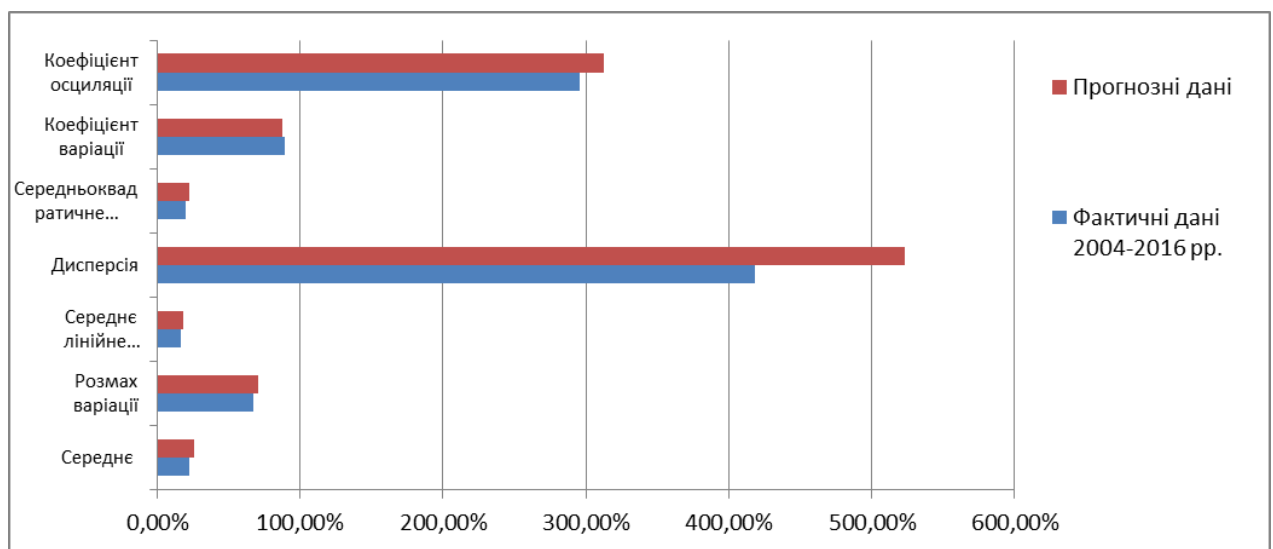
Рис. 3.7. Прогнозні темпи приросту податкових надходжень України за інтегральним показником, %

Розрахуємо прогнозну волатильність податкових надходжень України та порівняємо її із ретроспективною 2004-2016 рр. (табл. 3.9) та порівняємо їх (рис. 3.8).

Таблиця 3.9

**Зміна волатильності темпів приросту податкових надходжень за
прогнозними даними до 2020 р.**

Показник	Фактичні дані 2004-2016 рр.	Прогнозні дані
Середнє	22,89%	26,11%
Розмах варіації	67,72%	70,58%
Середнє лінійне відхилення	17,15%	18,27%
Дисперсія	418%	523%
Середньоквадратичне відхилення	20,45%	22,87%
Коефіцієнт варіації	89,36%	87,57%
Коефіцієнт осциляції	295,88%	312,35%

**Рис. 3.8. Порівняння волатильності фактичних та прогнозних темпів
приросту податкових надходжень, %**

Середнє значення темпів приросту податкових надходжень, розмах варіації, середнє лінійне відхилення, дисперсія та середньоквадратичне відхилення незначно зросли, в той час коли варіація дещо знизилася. Прогнозне збільшення залежності від податку на доходи фізичних осіб при цьому робить чутливими податкові надходження від макроекономічних

коливань, пом'якшення яких може здійснюватися через збільшення мінімальної заробітної плати. Але обмеженість коштів Державного бюджету за таких умов призведе до зростання державного боргу та дефіциту бюджету.

Задля обґрунтування напряму регулювання волатильності податкових надходжень та виявлення причин зростання волатильності розрахуємо крапки Лаффера першого та другого порядку за формулами 2.6-2.9. Отримані результати за ретроспективними даними зведемо у табл. 3.10.

Розраховані дані свідчать про те, що умова $\beta > 0$ та $\gamma < 0$ спостерігається лише протягом 2007 р., 2009-2010 рр., 2012-2014 рр. При цьому максимальне наближення фактичного податкового навантаження до крапок Лаффера можна констатувати у 2007 р., 2010 р. та 2013 рр. (рис. 3.9).

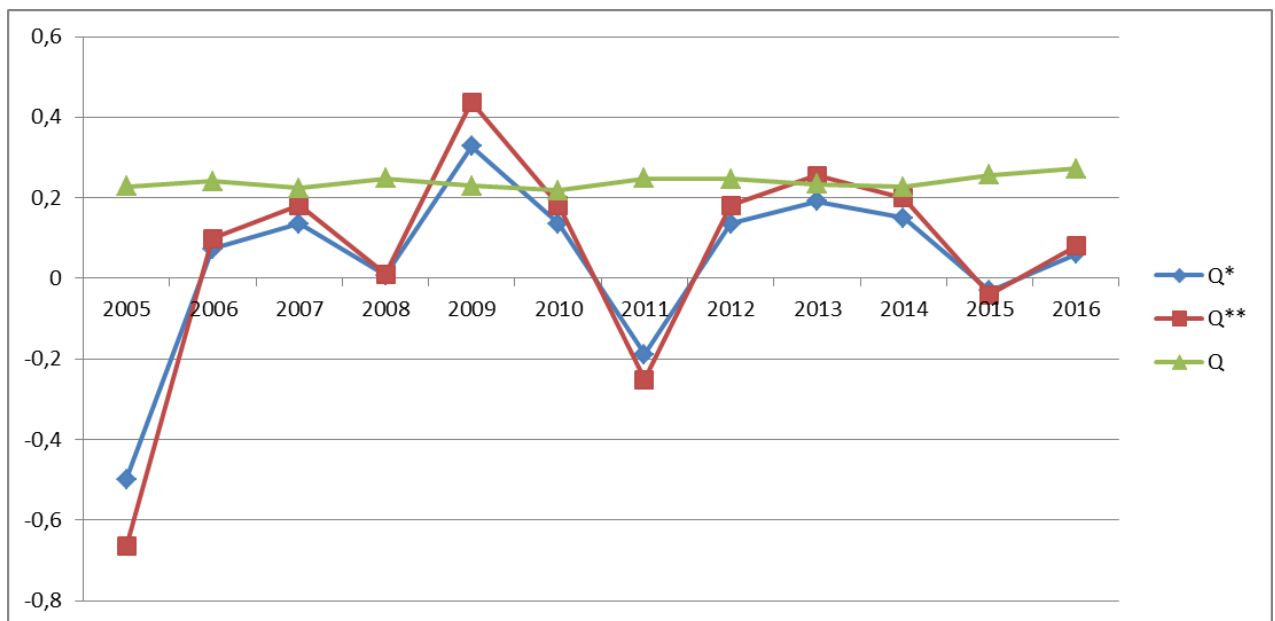

Рис. 3.9. Динаміка фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера

Наведені дані свідчать про необхідність корегування податкової політики України.

Визначимо поле регулювання податків через визначення крапок Лаффера для кожного податку.

Таблиця 3.10

Розрахункові дані оцінювання фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера

Показ- ник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Q	0,228	0,241	0,224	0,249	0,230	0,219	0,249	0,247	0,234	0,227	0,256	0,273
Q^2	0,052	0,058	0,050	0,062	0,053	0,048	0,062	0,061	0,055	0,051	0,066	0,075
ΔQ	0,042	0,013	-0,017	0,025	-0,019	-0,011	0,030	-0,002	-0,012	-0,008	0,030	0,017
ΔY	96,300	102,700	207,000	196,900	-34,700	169,300	219,500	109,100	43,700	111,800	412,700	403,700
β	1573,888	-3562,299	18645,293	-248,406	6116,295	25457,579	3148,461	60299,786	16021,939	28465,112	1491,630	-6832,874
γ	1577,180	24154,923	-68362,943	16337,571	-9317,692	-93728,676	8377,878	-221327,63	-41866,827	-95031,409	24278,866	56977,561
β/γ	0,998	-0,147	-0,273	-0,015	-0,656	-0,272	0,376	-0,272	-0,383	-0,300	0,061	-0,120
Q^*	-0,499	0,074	0,136	0,008	0,328	0,136	-0,188	0,136	0,191	0,150	-0,031	0,060
Q^{**}	-0,665	0,098	0,182	0,010	0,438	0,181	-0,251	0,182	0,255	0,200	-0,041	0,080

Отримані результати за ретроспективними даними для податку на додану вартість зведемо у табл. 3.11. Як бачимо з наведених даних, податкове навантаження з ПДВ на економіку доволі стабільне і не враховує макроекономічних коливань, не сприяє економічному розвитку та пожвавленню ділової активності у періоди спаду.

Умова $\beta > 0$ та $\gamma < 0$ спостерігається лише протягом 2005 р., 2007-2008 рр., 2010 р., 2012-2014 рр. У 2005 р. та 2008 р. податкове навантаження ПДВ значно нижче крапок Лаффера, у 2007 р., 2010 р., 2013 р. воно наближається до оптимальних значень. 2012 та 2014 рр. характеризуються перевищенням ставки податку на додану вартість над її оптимальною величиною (рис. 3.10).

Динаміка фіскальних індикаторів 2015-2016 рр. свідчить про необхідність регулювання ставки та бази податку, зменшення податкових пільг та застосування механізмів більш прозорого відшкодування ПДВ.

Фіскальні індикатори для ПДФО наведено у табл. 3.12.

Питома вага ПДФО у ВВП має тенденцію до зростання – вона збільшилася з 3,9% у 2005 р. до 5,8% у 2016 р. Умова $\beta > 0$ та $\gamma < 0$ спостерігається лише протягом 2009-2011 рр. та у 2014 р. У всіх цих періодах навантаження з ПДФО було більшим, ніж оптимальне (рис. 3.11). Тому подальші напрями мають бути спрямовані на зниження ставки за ПДФО та регулювання темпів зростання мінімальної заробітної плати.

У таблиці 3.13 представлено фіскальні індикатори за акцизним податком. Слід відзначити зростання акцизного навантаження на економіку протягом періоду, що розглядається. Воно збільшилося з 3,9% у 2005 р. до 5,8% у 2016 р. Розраховані дані свідчать про те, що умова $\beta > 0$ та $\gamma < 0$ спостерігається лише протягом 2005-2009 рр. у 2011 р., у 2013-2014 рр. У 2005-2008 рр. та у 2011 р. ставка акцизного оподаткування перевищувала індикатори Лаффера, а у 2014 р. була нижче індикаторів. Спостерігається максимальне наближення фактичного податкового навантаження до фіскального індикатора Лаффера у 2009 р. та у 2013 р., що свідчить про адекватність дій уряду з регулювання акцизів у цей період (рис. 3.12).

Таблиця 3.11

Розрахункові дані оцінювання фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера для ПДВ

Показ- ник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Q	0,107	0,120	0,104	0,133	0,130	0,117	0,133	0,131	0,125	0,121	0,125	0,138
Q^2	0,011	0,014	0,011	0,018	0,017	0,014	0,018	0,017	0,016	0,015	0,016	0,019
ΔQ	0,024	0,014	-0,016	0,029	-0,003	-0,013	0,015	-0,002	-0,006	-0,004	0,004	0,014
ΔY	96,300	102,700	207,000	196,900	-34,700	169,300	219,500	109,100	43,700	111,800	412,700	403,700
β	4184,253	1463,023	27287,856	7477,254	2381,631	31338,852	5422,419	81423,760	30529,184	53140,049	-73430,367	5013,276
γ	-454,699	25451,650	-192722,444	-2790,762	35416,655	-188487,852	33029,494	-539523,295	-151166,258	-332558,191	716056,426	88133,180
β/γ	-9,202	0,057	-0,142	-2,679	0,067	-0,166	0,164	-0,151	-0,202	-0,160	-0,103	0,057
Q^*	4,601	-0,029	0,071	1,340	-0,034	0,083	-0,082	0,075	0,101	0,080	0,051	-0,028
Q^{**}	6,135	-0,038	0,094	1,786	-0,045	0,111	-0,109	0,101	0,135	0,107	0,068	-0,038

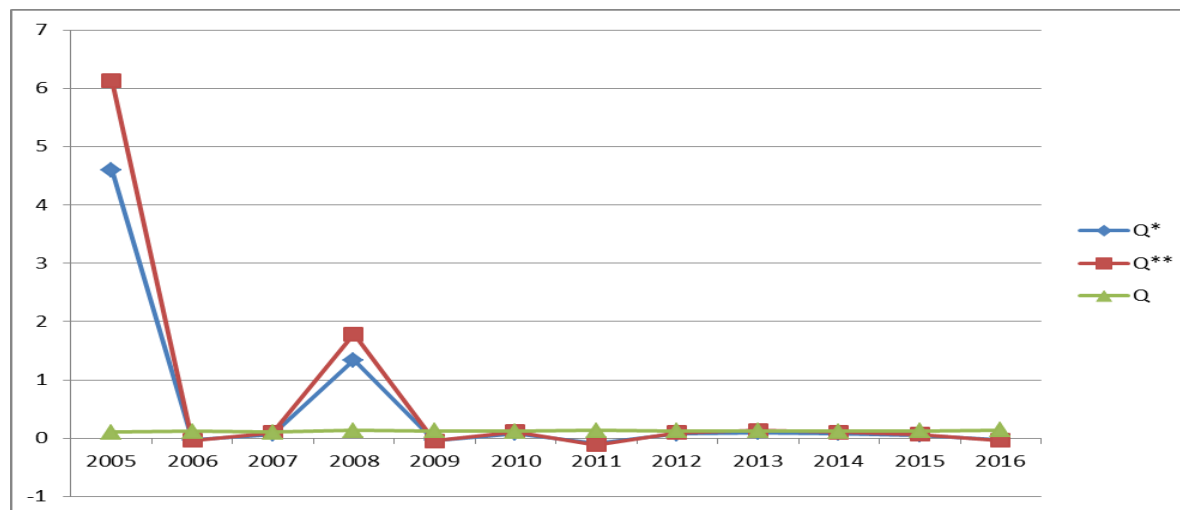

Рис. 3.10. Динаміка фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера для ПДВ

Таблиця 3.12

Розрахункові дані оцінювання фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера для ПДФО

Показ- ник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Q	0,039	0,042	0,046	0,048	0,049	0,047	0,046	0,048	0,050	0,048	0,051	0,058
Q^2	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,003	0,003
ΔQ	0,001	0,003	0,004	0,002	0,000	-0,002	-0,001	0,002	0,001	-0,002	0,003	0,008
ΔY	96,300	102,700	207,000	196,900	-34,700	169,300	219,500	109,100	43,700	111,800	412,700	403,700
β	-77543,626	-12960,658	-14387,376	-54357,876	155335,894	153606,555	304778,540	3914,648	26077,542	135555,690	-85991,028	29578,253
γ	2262145,155	619521,194	660943,096	1527243,171	-2804168,199	-2771552,246	-5980825,193	525010,109	65737,052	-2144058,306	2478193,311	194780,722
β/γ	-0,034	-0,021	-0,022	-0,036	-0,055	-0,055	-0,051	0,007	0,397	-0,063	-0,035	0,152
Q^*	0,017	0,010	0,011	0,018	0,028	0,028	0,025	-0,004	-0,198	0,032	0,017	-0,076
Q^{**}	0,023	0,014	0,015	0,024	0,037	0,037	0,034	-0,005	-0,264	0,042	0,023	-0,101

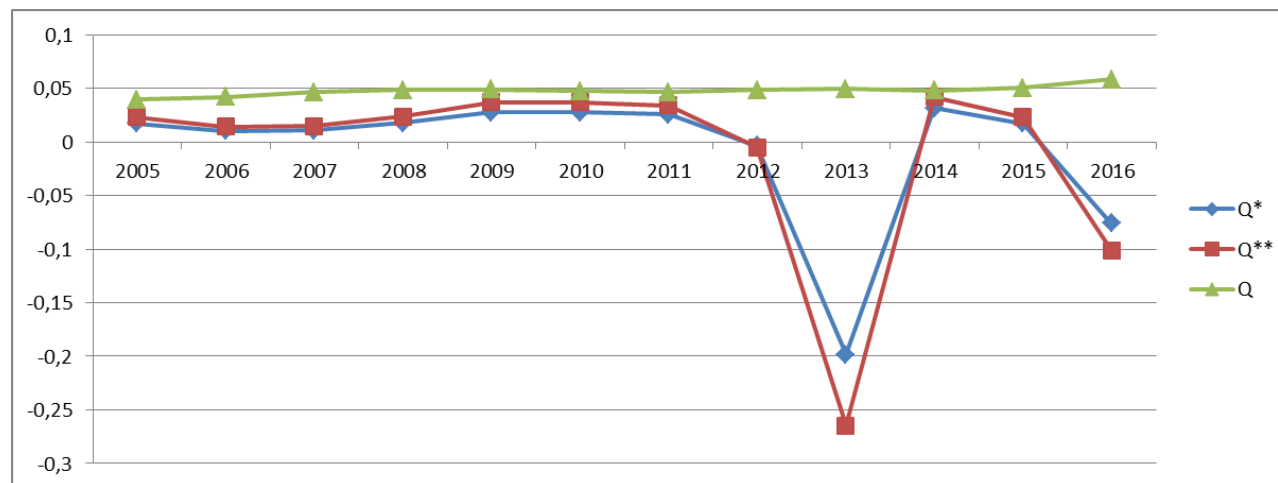

Рис. 3.11. Динаміка фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера для ПДФО

Таблиця 3.13

Розрахункові дані оцінювання фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера для акцизного податку

Показ- ник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Q	0,018	0,016	0,014	0,013	0,024	0,026	0,026	0,027	0,025	0,029	0,036	0,043
Q^2	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002
ΔQ	-0,001	-0,002	-0,002	-0,001	0,010	0,002	0,000	0,001	-0,002	0,004	0,007	0,007
ΔY	96,300	102,700	207,000	196,900	-34,700	169,300	219,500	109,100	43,700	111,800	412,700	403,700
β	116543,801	115916,965	225011,746	476700,149	80551,757	14481,793	2168913,159	11341,842	136998,865	77650,755	51554,188	53383,288
γ	-5112404,324	-5153093,604	-12198180,790	-30138696,570	-1772964,910	1028807,874	-81342476,653	1486540,169	-3145320,743	-806838,948	105940,270	56937,592
β/γ	-0,023	-0,022	-0,018	-0,016	-0,045	0,014	-0,027	0,008	-0,044	-0,096	0,487	0,938
Q^*	0,011	0,011	0,009	0,008	0,023	-0,007	0,013	-0,004	0,022	0,048	-0,243	-0,469
Q^{**}	0,015	0,015	0,012	0,011	0,030	-0,009	0,018	-0,005	0,029	0,064	-0,324	-0,625

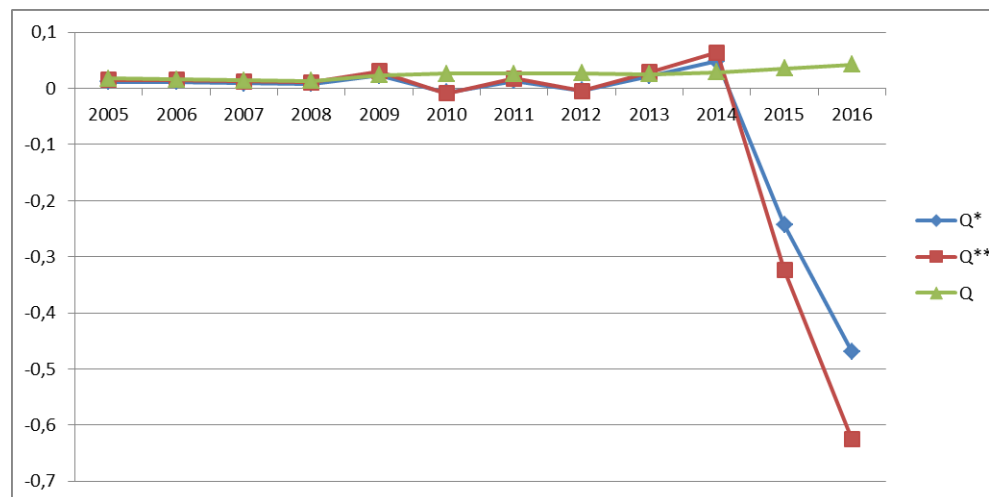

Рис. 3.12. Динаміка фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера для акцизного податку

Отримані результати за ретроспективними даними індикаторів Лаффера для податку на прибуток підприємств зведемо у табл. 3.14.

Розраховані дані свідчать про те, що умова $\beta > 0$ та $\gamma < 0$ спостерігається лише протягом 2006-2007 рр., 2009 р., 2012-2016 рр. При цьому у 2012-2015 рр. надходження з податку на прибуток знаходились в межах фіскальних індикаторів Лаффера, а у 2016 р. спостерігається низьке навантаження з даного податку, яке пов'язано з відсутністю податкових стимулів (рис. 3.13).

Наведений прогноз та аналіз фіскальних індикаторів Лаффера за податками формує підґрунтя для подальшого регулювання податкової політики через механізм регулювання волатильності податкових надходжень.

Векторами такого регулювання визначено:

поступове зниження сукупного податкового навантаження на економіку з одночасною стабілізацією темпів приросту податкових надходжень (зниження волатильності);

зростання надходжень з ПДВ за рахунок зростання податкової бази (стимулювання обсягів реалізації продукції (товарів, послуг), ліквідація пільгового оподаткування ПДВ), забезпечення прозорості механізмів відшкодування ПДВ, зниження ставки податку з врахуванням фіскальних індикаторів;

узгодження темпів зростання номінального ВВП із зростанням мінімальної заробітної плати, що дозволить привести фактичне навантаження з ПДФО до фіскальних індикаторів Лаффера;

щорічне зростання ставок акцизного податку, яке дозволить стабілізувати податкові надходження до бюджету України;

регулювання надходжень податку на прибуток через щорічне зниження ставки податку та надання податкових пільг з оподаткування фінансових результатів для окремих видів економічної діяльності. Означене дозволить стимулювати виробництво та забезпечити суб'єктам господарювання передумови для укріплення їх фінансового стану, створення фондів

Таблиця 3.14

Розрахункові дані оцінювання фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера для податку на прибуток підприємств

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Q	0,053	0,048	0,046	0,050	0,036	0,037	0,042	0,040	0,038	0,026	0,020	0,025
Q^2	0,003	0,002	0,002	0,003	0,001	0,001	0,002	0,002	0,001	0,001	0,000	0,001
ΔQ	0,006	-0,005	-0,002	0,005	-0,014	0,001	0,005	-0,003	-0,002	-0,012	-0,006	0,006
ΔY	96,300	102,700	207,000	196,900	-34,700	169,300	219,500	109,100	43,700	111,800	412,700	403,700
β	1382,555	42932,781	123081,811	-4575,494	48051,999	-96611,849	17943,442	110659,830	102143,287	131323,432	270247,502	115749,622
γ	130195,925	-657387,063	-2328927,444	462628,424	-630434,609	3370515,170	303183,973	-1896143,301	-1683979,568	-2738403,458	-8612474,634	-848698,748
β/γ	0,011	-0,065	-0,053	-0,010	-0,076	-0,029	0,059	-0,058	-0,061	-0,048	-0,031	-0,136
Q^*	-0,005	0,033	0,026	0,005	0,038	0,014	-0,030	0,029	0,030	0,024	0,016	0,068
Q^{**}	-0,007	0,044	0,035	0,007	0,051	0,019	-0,039	0,039	0,040	0,032	0,021	0,091

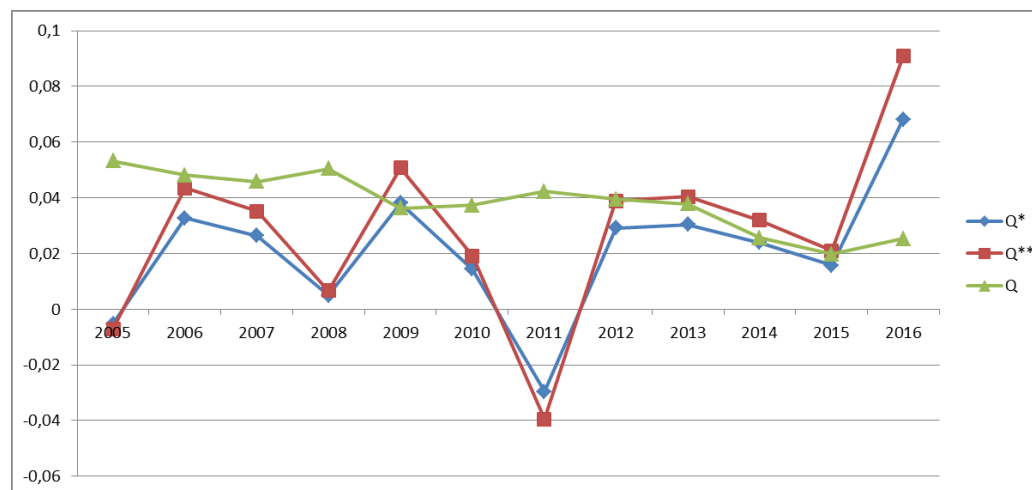

Рис. 3.13. Динаміка фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера для податку на прибуток підприємств

фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку, яке уможливить економічне зростання у довгостроковій перспективі.

Означені напрями податкової політики мають бути реалізовані через інструменти регулювання волатильності податкових надходжень.

3.3 Формалізація системи інструментів механізму регулювання волатильності податкових надходжень

Регулювання волатильності податкових надходжень має виходити з визначених темпів зростання ВВП. Для прогнозування номінального обсягу ВВП скористаємося апаратом економіко-математичного моделювання з визначення тренду та подальшої екстраполяції показника. Моделі прогнозування ВВП на основі часових рядів (13 точок спостереження) наведено у табл. 3.15.

Таблиця 3.15

Трендові моделі прогнозування номінального ВВП

Тип моделі	Представлення моделі та коефіцієнт детермінації
Лінійна модель	$GDP = 150,74t + 108,12$ $R^2 = 0,9525$
Поліноміальна модель другого ступеню	$GDP = 6,14t^2 + 64,782t + 323,01$ $R^2 = 0,9699$
Поліноміальна модель третього ступеню	$GDP = 1,7058t^3 - 29,682t^2 + 272,89t + 36,435$ $R^2 = 0,9837$
Експоненційна модель	$GDP = 365,39e^{0,1454t}$ $R^2 = 0,9571$

Побудовані моделі та їх коефіцієнти детермінації вказують на доцільність використання поліноміальної моделі третього ступеню з найвищим коефіцієнтом детермінації $R^2 = 0,9837$.

На основі даної моделі екстраполюємо ВВП на період 2017-2020 рр. та представимо результати у табл. 3.16 та на рис. 3.14. Враховуючи часовий період 13 років для побудови моделі (з 2004 р. по 2016 р.), t для 2017 р. становить 14, для 2018 р. – 15, для 2019 р. – 16, для 2020 р. – 17.

Таблиця 3.16

Прогноз номінального ВВП на основі екстраполяції

Рік	Прогнозне значення номінального ВВП, млрд грн.	Темп приросту, %
2017	2719,94	14,13%
2018	3208,41	17,96%
2019	3791,04	18,16%
2020	4478,06	18,12%

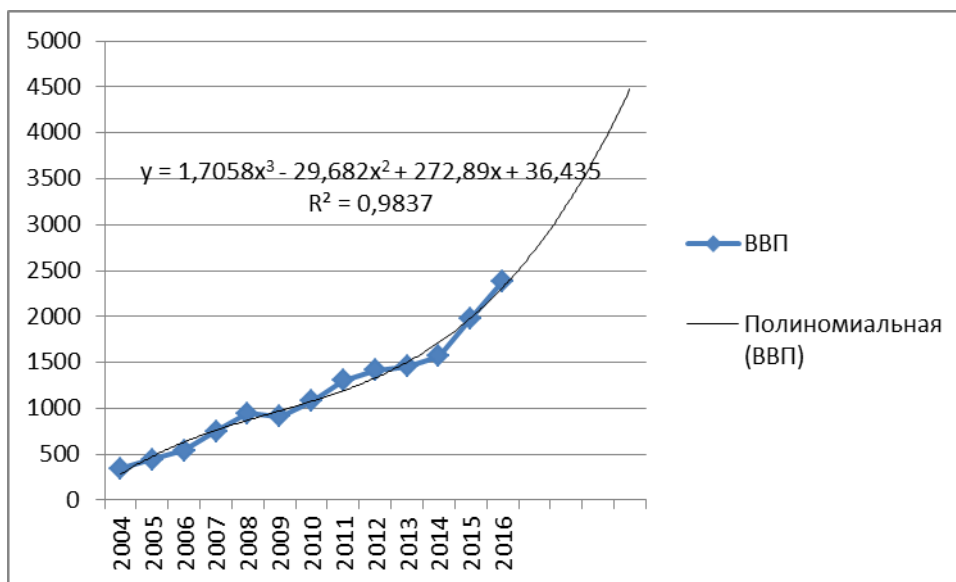

Рис. 3.14. Прогноз номінального ВВП за поліноміальною моделлю третього ступеню, млрд грн.

Визначимо цільовий рівень щорічного приросту податкових надходжень України, враховуючи, що його середнє значення, розраховано у підрозділі 2.2, складало 22,89% та умову, за якої приріст податкових надходжень не може перевищувати приріст ВВП задля усунення підвищення податкового навантаження на економіку. Встановимо, що щорічне зростання

податкових надходжень складе 14%. Для цих умов розрахуємо прогнозний обсяг податкових надходжень та фіскальні індикатори Лаффера (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Розрахункові дані оцінювання прогнозних фіскальних індикаторів типу крапок Лаффера для сукупних податкових надходжень

Показник	2016 (факт)	2017	2018	2019	2020
Y	2383,10	2719,94	3208,41	3791,04	4478,06
T	650,782	741,891	845,756	964,162	1099,144
Q	0,273	0,273	0,264	0,254	0,245
Q^2	0,075	0,074	0,069	0,065	0,060
ΔQ	0,017	0,000	-0,009	-0,009	-0,009
ΔY	403,700	336,838	488,472	582,630	687,023
β	-6832,874	1066993,962	77701,886	92599,310	113894,382
γ	56977,561	-3875276,610	-248593,139	-305485,662	-389691,474
β/γ	-0,120	-0,275	-0,313	-0,303	-0,292
Q^*	0,060	0,138	0,156	0,152	0,146
Q^{**}	0,080	0,184	0,208	0,202	0,195

Розраховані дані свідчать про те, що умова $\beta > 0$ та $\gamma < 0$ додержується на протязі всього прогнозованого періоду 2017-2020 рр. При цьому рівень прогнозного податкового навантаження наближається до фіскального індикатору другого порядку, який свідчить про найбільш прийнятну фіскальну політику, яка сприяє максимальному збиранню податків.

Подальші дії з прогнозування та оцінки реформування податкової політики через зниження волатильності податкових надходжень мають полягати у визначенні прогнозних змін обсягів окремих податків та структури системи оподаткування.

Задля визначення таких змін необхідно обумовити фактори, що впливають на обсяги податкових надходжень. Дослідження, проведені у підрозділах 2.1 та 2.2 дозволили встановити, що такими факторами для ПДВ є обсяг реалізації продукції, для податку на прибуток – фінансові результати підприємств, що одержали прибуток, для ПДФО – рівень мінімальної заробітної плати.

Очевидно, що обсяг реалізації продукції є фактором, який впливає на ВВП, проте для прогнозування ПДВ бачиться доцільним вирішення зворотної задачі – виходячи з прогнозного номінального ВВП визначити обсяг реалізації продукції, що його забезпечує.

Побудоване за ретроспективними даними 2005-2016 рр. рівняння регресії для темпів приросту обсягу реалізації продукції (товарів, послуг) від темпів приросту номінального ВВП має вигляд:

$$D^I = -0,02544 + 0,864 * \Delta GDP,$$

де D^I – темп приросту обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг);

ΔGDP – темп приросту номінального ВВП.

Коефіцієнт детермінації з даною моделлю складає $R^2=0,7462$, що свідчить про її адекватність.

Прогнозні дані відносно темпів приросту ПДВ розрахуємо на основі його лагової залежності від темпів приросту обсягу реалізації продукції. В результаті отримано функцію:

$$g^I_t = 0,093 + 0,559 * D^I_t + 0,350 * D^I_{t-1} - 0,47 * D^I_{t-2} - 0,03 * D^I_{t-3} - 0,08 * D^I_{t-4}. \quad (3.6)$$

Коефіцієнт детермінації з даною моделлю складає $R^2=0,999$, що свідчить про її адекватність.

У табл. 3.18 та на рис. 3.15 представимо прогнозні результати темпу приросту ПДВ на основі прогнозу темпів приросту обсягів реалізації продукції та порівняємо розраховані за моделлю показники з фактичними у минулі періоди.

Таблиця 3.18

**Результати прогнозування ПДВ на основі темпів приросту обсягів
реалізації продукції**

Рік	Темп приросту ПДВ	D^I_t	D^I_{t-1}	D^I_{t-2}	D^I_{t-3}	D^I_{t-4}
2017	0,1093	0,0967	0,2046	0,2370	0,0297	-0,0364
2018	0,0937	0,1297	0,0967	0,2046	0,2370	0,0297
2019	0,1414	0,1315	0,1297	0,0967	0,2046	0,2370
2020	0,1321	0,1311	0,1315	0,1297	0,0967	0,2046

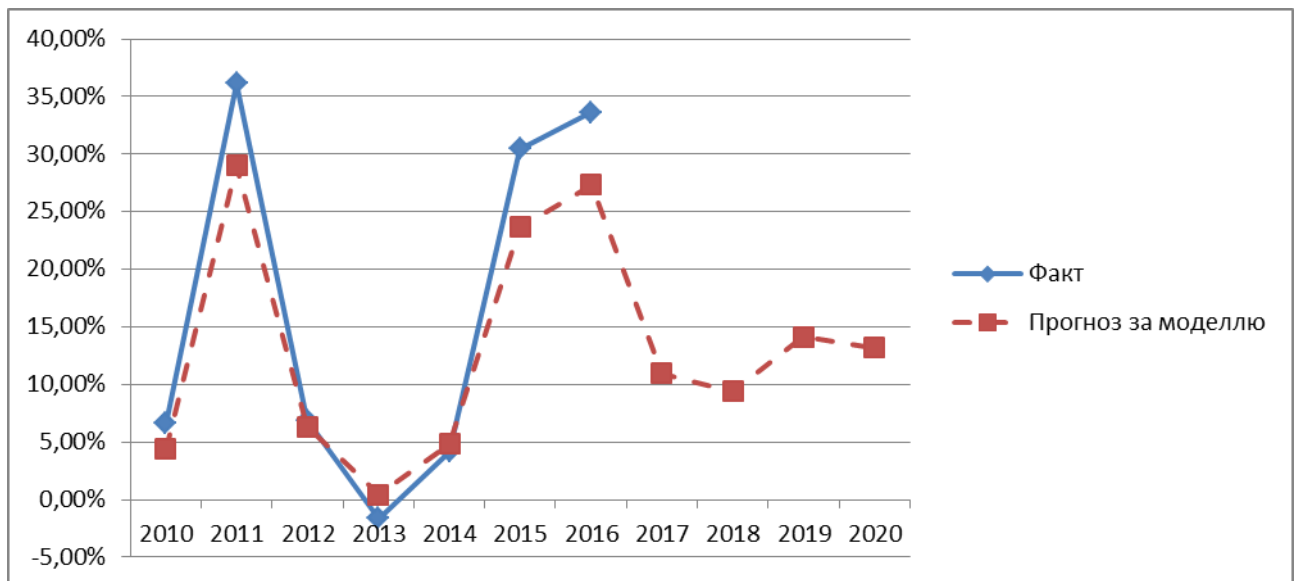

Рис. 3.15. Прогнозні темпи приросту ПДВ на основі темпів приросту
обсягів реалізації продукції, %

Також для прогнозування обсягу надходжень з ПДВ врахуємо інструменти регулювання волатильності податкових надходжень, згідно з якими у період кризи задля виконання фіскальної функції ставка ПДВ у має бути фіксованою, а для стимулюючої – знижуватися у період поживлення економіки. Отже, для 2017-2018 рр. передбачимо незмінну ставку ПДВ, а у 2019-2020 рр. – її щорічне зниження на 2%, тобто на 2020 р. ставка з ПДВ складатиме 16%.

Прогноз ПДВ у відповідності з означеними аспектами зведемо у табл. 3.19 та визначимо фіскальні індикатори першого та другого порядку для ПДВ.

Таблиця 3.19

**Розрахункові дані оцінювання прогнозних фіскальних індикаторів типу
крапок Лаффера для ПДВ**

Показник	2016 (факт)	2017	2018	2019	2020
Y	2383,10	2719,94	3208,41	3791,04	4478,06
T^I	329,911	366,089	400,522	456,146	515,348
Q	0,138	0,135	0,125	0,120	0,115
Q^2	0,019	0,018	0,016	0,014	0,013
ΔQ	0,014	-0,004	-0,010	-0,005	-0,005
ΔY	403,700	336,838	488,472	582,630	687,023
β	5013,276	128061,828	101453,051	192118,347	208954,147
γ	88133,180	-801321,083	-606815,799	-1334841,401	-1477565,646
β/γ	0,057	-0,160	-0,167	-0,144	-0,141
Q^*	-0,028	0,080	0,084	0,072	0,071
Q^{**}	-0,038	0,107	0,111	0,096	0,094

Розраховані дані свідчать про те, що умова $\beta > 0$ та $\gamma < 0$ додержується на протязі всього прогнозованого періоду 2017-2020 рр. Рівень прогнозного податкового навантаження з ПДВ наближається до фіскального індикатору другого порядку, який свідчить про найбільш прийнятну фіскальну політику, яка сприяє максимальному збиранню податків.

Проведемо прогнозування податку на прибуток підприємств в залежності від приросту фінансових результатів підприємств до оподаткування та з врахуванням інструментів регулювання зі зниженням ставки податку на прибуток.

Побудоване за ретроспективними даними рівняння регресії для темпів приросту фінансових результатів підприємств, що одержали прибуток, від приросту обсягу реалізації продукції (товарів, послуг має вигляд:

$$D_t^2 = 0,168 + 0,559 * D_t^1 + 0,311 * D_{t-1}^1 - 0,65 * D_{t-2}^1 - 0,03 * D_{t-3}^1 + 0,469 * D_{t-4}^1, \quad (3.7)$$

де D^2 – темп приросту фінансових результатів підприємств, що одержали прибуток.

Коефіцієнт детермінації з даною моделлю складає $R^2=0,974$, що свідчить про її адекватність.

У табл. 3.20 представимо прогнозні результати темпу приросту фінансових результатів на основі прогнозу темпів приросту обсягів реалізації продукції та порівняємо розраховані за моделлю показники з фактичними у минулі періоди.

Таблиця 3.20

Результати прогнозування фінансових результатів на основі темпів приросту обсягів реалізації продукції

Рік	Темп приросту фінансових результатів	D^1_t	D^1_{t-1}	D^1_{t-2}	D^1_{t-3}	D^1_{t-4}
2017	0,1137	0,0967	0,2046	0,237	0,0297	-0,0364
2018	0,1444	0,1297	0,0967	0,2046	0,237	0,0297
2019	0,3240	0,1315	0,1297	0,0967	0,2046	0,237
2020	0,2909	0,1311	0,1315	0,1297	0,0967	0,2046

Також для прогнозування обсягу надходжень з податку на прибуток врахуємо інструменти регулювання волатильності податкових надходжень, згідно з якими у період кризи задля виконання стимулюючої та відновлювальної функції ставка податку на прибуток має зменшуватися, а також мають бути розширені податкові пільги з оподаткування прибутку стратегічно важливих галузей на напрямів діяльності.

У період 2017-2018 рр. пропоновано зменшити ставку податку на прибуток до 14%: з 01.01. 2017 р. – на 3% до 15%, у 2018 р. – на 1% до 14%. Таке оподаткування прибутку підприємств є не найнижчим у європейській практиці. Так, Ірландія тривалий час утримувала найнижчу ставку податку на прибуток 12,5%, що дозволяє країні утримувати позиції інвестиційно привабливої держави. З 01.01.2017 Угорщина вдалася до прикладу Ірландії та встановила ставку податку на прибуток корпорацій в розмірі 9%.

Стосовно пільгового оподаткування прибутку за методом звільнення від оподаткування, слід відзначити, що чинною редакцією Податкового кодексу (Ст. 142) передбачено звільнення від оподаткування:

«прибуток підприємств та організацій, які засновані громадськими організаціями інвалідів і є їх повною власністю, отриманий від продажу (постачання) товарів, виконання робіт і надання послуг, крім підакцизних товарів, послуг із поставки підакцизних товарів, отриманих у межах договорів комісії (консигнації), поруки, доручення, довірчого управління, інших цивільно-правових договорів, що уповноважують такого платника податку здійснювати постачання товарів від імені та за дорученням іншої особи без передачі права власності на такі товари, де протягом попереднього звітного (податкового) періоду кількість інвалідів, які мають там основне місце роботи, становить не менш як 50 відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить протягом звітного періоду не менш як 25 відсотків суми загальних витрат на оплату праці» [80];

«прибуток Чорнобильської АЕС, якщо такі кошти використовуються на фінансування робіт з підготовки до зняття і зняття Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему» [80];

«прибуток підприємств, отриманий за рахунок міжнародної технічної допомоги або за рахунок коштів, які передбачаються в державному бюджеті як внесок України до Чорнобильського фонду "Укриття" для реалізації міжнародної програми - Плану здійснення заходів на об'єкті "Укриття" відповідно до положень Рамкової угоди між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно діяльності Чорнобильського фонду "Укриття" в Україні, для подальшої експлуатації, підготовки до зняття і зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації, перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС» [80].

Нажаль, положення щодо низки видів та напрямів діяльності, які звільнялися від оподаткування податком на прибуток у попередній редакції, були скасовані у Законі № 71-VIII від 28.12.2014 [166]. Зокрема, помилковим бачиться відсутність у чинному законодавстві пільгового оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інвестиційних проектів суб'єктами господарювання, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки, спрямовані на виконання Закону № 5205-17 від 06.09.2012 р. [167] та законодавчо впроваджені починаючи з 01.01.2013 р. через Закон № 5211-17 від 01.01.2013 р. [168].

У роботі пропоновано відновити цю норму податкового законодавства та встановити звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інвестиційних проектів суб'єктами господарювання, які реалізують інвестиційні проекти, у 2019 р. При цьому вважаємо необхідним підтримати вимоги до таких підприємств, окреслені у Законі № 5205-17 від 06.09.2012 р. [167], а саме:

кількість створених нових робочих місць для працівників, які безпосередньо задіяні у виробничих процесах, має перевищувати:

150 — для суб'єктів великого підприємництва;

50 — для суб'єктів середнього підприємництва;

25 — для суб'єктів малого підприємництва.

середня заробітна плата працівників має перевищувати не менш як у 2,5 рази розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року.

Враховуючи, що питома вага підприємств, що впроваджували інновації за даними Державної служби статистики України становила 18,9%, то саме на цей відсоток буде знижено прогноз надходжень з податку на прибуток у 2019 р.

У 2020 р. пропоновано продовжувати застосовувати пільгове оподаткування прибутку пріоритетних галузей економіки:

прибуток підприємств машинобудування, як високотехнологічної галузі, яка має високу додану вартість та значно впливає на розвиток економіки країни, її експортний потенціал;

прибуток підприємств металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування, як сировинної бази для машинобудівної продукції;

прибуток підприємств добувної промисловості, яка наразі знаходиться в складному стані та потребує оновлення виробничих фондів та відновлення прибуткової діяльності.

При цьому вважаємо також необхідним ввести критерії, за якими означені підприємства мають звільнитися від оподаткування прибутку: продукція даних підприємств має бути повністю вироблена в цехах та підрозділах підприємств на території України з використанням вітчизняної сировини та матеріалів.

Продукція, виготовлена із імпортованої сировини та матеріалів, не може визнаватися продукцією власного виробництва.

Прибуток, звільнений від оподаткування, має цільове призначення та спрямовується на збільшення обсягів виробництва та зменшення роздрібних цін на ці продукти.

Зменшення податкових надходжень з податку на прибуток буде в обсязі питомої ваги фінансових результатів означених підприємств у загальному фінансовому результаті. Для машинобудування питома вага прибутку у загальному обсязі підприємств, що одержали прибуток, складає 2,77%, підприємств металургійної промисловості – 2,8%, добувної промисловості – 9,4%. Таким чином, сукупне зменшення податкових надходжень з податку на прибуток у 2020 р. становить 14,97%.

Виходячи з прогнозування фінансових результатів на основі темпів приросту обсягів реалізації продукції (табл. 3.20), зниження ставок податку на прибуток у 2017-2018 рр. та розширення пільгового оподаткування для окремих галузей та напрямів діяльності у 2019-2020 рр. розрахуємо прогноз

надходжень з податку на прибуток та визначимо для нього фіскальні індикатори першого та другого порядку (табл. 3.21).

Таблиця 3.21

**Розрахункові дані оцінювання прогнозних фіскальних індикаторів типу
крапок Лаффера для податку на прибуток**

Показник	2016 (факт)	2017	2018	2019	2020
Y	2383,10	2719,94	3208,41	3791,04	4478,06
T^2	60,223	65,058	73,708	79,047	86,736
Q	0,025	0,024	0,023	0,021	0,019
Q^2	0,001	0,001	0,001	0,000	0,000
ΔQ	0,006	-0,001	-0,001	-0,002	-0,001
ΔY	403,700	336,838	488,472	582,630	687,023
β	115749,622	476597,265	795887,045	638161,325	925958,578
γ	-848698,748	-15171309,716	-28564737,749	-21885933,494	-35869607,731
β/γ	-0,136	-0,031	-0,028	-0,029	-0,026
Q^*	0,068	0,016	0,014	0,015	0,013
Q^{**}	0,091	0,021	0,019	0,019	0,017

Розраховані дані свідчать про те, що умова $\beta > 0$ та $\gamma < 0$ додержується на протязі всього прогнозованого періоду 2017-2020 рр. Рівень прогнозного податкового навантаження з податку на прибуток наближається до фіскального індикатору другого порядку, який свідчить про найбільш прийнятну фіскальну політику, яка сприяє максимальному збиранню податків.

Прогнозні темпи приросту надходжень ПДФО можна визначити в залежності від динаміки мінімальної заробітної плати, яка є базою для формування заробітної плати у бюджетній сфері, та темпів приросту обсягів реалізації продукції (товарів, послуг), які визначають розвиток підприємництва та здатність підвищувати доходи у приватному секторі.

Ретроспективні дані за 2005-2016 р. дозволили побудувати регресійну залежність темпів приросту ПДФО від темпів приросту мінімальної заробітної плати та обсягів реалізації продукції:

$$g_t^3 = -0,0102 + 0,799 * D_t^1 + 0,352 * D_t^3. \quad (3.8)$$

Коефіцієнт детермінації з даною моделлю складає $R^2=0,778$, що свідчить про її адекватність.

Для прогнозу ПДФО на майбутні періоди передбачимо щорічне зростання заробітної плати на 10%, що визначає резерв підвищення податкових надходжень, може позитивно позначитися на фінансовій стабілізації України за умови приросту випуску продукції.

У табл. 3.22 представимо прогнозні результати темпу приросту ПДФО на основі прогнозу темпів приросту обсягів реалізації продукції та збільшення мінімальної заробітної плати.

Таблиця 3.22

Результати прогнозування ПДФО на основі темпів приросту обсягів реалізації продукції та мінімальної заробітної плати

Рік	Темп приросту ПДВ	D_t^1	D_t^3
2017	0,1023	0,0967	0,1
2018	0,1286	0,1297	0,1
2019	0,1301	0,1315	0,1
2020	0,1297	0,1311	0,1

Виходячи з прогнозування розрахуємо прогноз надходжень з податку на доходи фізичних осіб та визначимо для нього фіскальні індикатори першого та другого порядку (табл. 3.23).

Розраховані дані свідчать про те, що умова $\beta > 0$ та $\gamma < 0$ додержується на протязі всього прогнозованого періоду 2017-2020 рр. Рівень прогнозного податкового навантаження з ПДФО знижується та наближається до фіскального індикатору другого порядку, який свідчить про найбільш прийнятну фіскальну політику, яка сприяє максимальному збиранню податків.

Таблиця 3.23

**Розрахункові дані оцінювання прогнозних фіскальних індикаторів типу
крапок Лаффера для податку на доходи фізичних осіб**

Показник	2016 (факт)	2017	2018	2019	2020
Y	2383,10	2719,94	3208,41	3791,04	4478,06
T^3	138,782	152,974	172,651	195,107	220,422
Q	0,058	0,056	0,054	0,051	0,049
Q^2	0,003	0,003	0,003	0,003	0,002
ΔQ	0,008	-0,002	-0,002	-0,002	-0,002
ΔY	403,700	336,838	488,472	582,630	687,023
β	29578,253	265642,066	320288,286	395610,357	488287,712
γ	194780,722	-3863327,005	-4843996,799	-6255614,822	-8071707,321
β/γ	0,152	-0,069	-0,066	-0,063	-0,060
Q^*	-0,076	0,034	0,033	0,032	0,030
Q^{**}	-0,101	0,046	0,044	0,042	0,040

Зміни у акцизному оподаткуванні мають ґрунтуватися на фіскальній функції податку. Надходження з акцизів мають забезпечити стабільний ріст податкових надходжень та компенсувати заходи зі зниження ставок інших податків та надані податкові пільги задля виконання податковою системою регулюючої стимулюючої, економічної, відновлювальної функцій.

Встановлення ставок акцизного податку має виходити з потреби зберегти приріст податкових надходжень. Методика розрахунку прогнозних надходжень з акцизного податку також має враховувати рівень інфляції в країні. Тому для прогнозу коефіцієнту приросту надходжень акцизного податку будемо використовувати формулу:

$$k_a^t = \frac{p \sum_{i=1}^4 T_i^{t-1} - \sum_{i=1}^3 T_i^t}{T_4^{t-1}}, \quad (3.9)$$

де k_a – коефіцієнт приросту надходжень акцизного податку у періоді t ;

p – коефіцієнт цільової зміни обсягу податкових надходжень (у роботі встановлено щорічне зростання податкових надходжень на 14%, тобто $p=1,14$);

T_i – фактичне у звітному періоді (T_i^{t-1}) та прогнозне (T_i^t) надходження податку i ;

i – номер податкових надходжень: $i=1$ для ПДВ, $i=2$ для податку на прибуток, $i=3$ для ПДФО, $i=4$ для акцизного податку.

Враховуючи, що ставки акцизного податку у більшості встановлюються у відсотках до ціни підакцизних товарів, для визначення зміни ставки акцизного податку (Ca) отриманий за формулою 3.9 коефіцієнт k_a необхідно скорегувати на індекс інфляції.

За даними Інфляційного звіту [169], які надає НБУ, інфляція у 2017 р. становить 9,1%, у 2018 р. – 6%, у 2019 р. та 2020 р. – 5%.

Використовуючи наведені положення, розрахуємо прогнозну зміну ставки акцизного податку (табл. 3.23).

Таблиця 3.23

Прогнозна зміна ставки з акцизного податку

	p	T_i				k_a	I_i	Ca
		ПДВ	Податок на прибуток	ПДФО	Акцизний податок			
2016 (факт)	-	329,911	60,223	138,782	101,751	-	-	-
2017	1,14	366,088	65,058	152,974	129,327	1,27	1,09	1,165
2018	1,14	400,521	73,708	172,651	167,246	1,29	1,06	1,22
2019	1,14	456,146	79,047	195,107	207,217	1,24	1,05	1,18
2020	1,14	515,348	86,736	220,423	256,742	1,24	1,05	1,18

Таким чином, підвищення ставки акцизного податку у 2017 р. має становити 16,5%, у 2018 р. – 22%, у 2019-2020 рр. – по 18%.

Наведемо зміну структури оподаткування за прогнозованими податковими надходженнями, змінами ставок та надання пільг у табл. 3.24.

Як ілюструють наведені на рис. 3.16 дані стосовно зміни питомої ваги податків споживання та податків на доходи, податкова система України набуває ознаки стабільної з тенденцією до зниження волатильності податкових надходжень до дестабілізуючих змін макросередовища.

Таблиця 3.24

Зміна структури оподаткування за прогнозованими податковими надходженнями, змінами ставок та надання пільг

Показники	2016	2017	2018	2019	2020
Обсяг податкових надходжень, млн грн.					
Податкові надходження, всього	650782	741891	845756	964162	1099145
в т.ч.:					
ПДВ	329911	365969	400258	446589	494305
Податок на доходи фізичних осіб	138782	152974	172651	195108	220423
Акцизний податок	101751	129327	167246	207217	256742
Податок на прибуток підприємств	60223	65058	73708	79048	86736
Відшкодування ПДВ	-94405	-104757	-114610	-130527	-147468
Інші податки	114520	133320	146503	166727	188407
Структура податкових надходжень, %					
Податкові надходження, всього	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
в т.ч.:					
ПДВ	50,69%	49,33%	47,33%	46,32%	44,97%
Податок на доходи фізичних осіб	21,33%	20,62%	20,41%	20,24%	20,05%
Акцизний податок	15,64%	17,43%	19,77%	21,49%	23,36%
Податок на прибуток підприємств	9,25%	8,77%	8,72%	8,20%	7,89%
Відшкодування ПДВ	-14,51%	-14,12%	-13,55%	-13,54%	-13,42%
Інші податки	17,60%	17,97%	17,32%	17,29%	17,14%

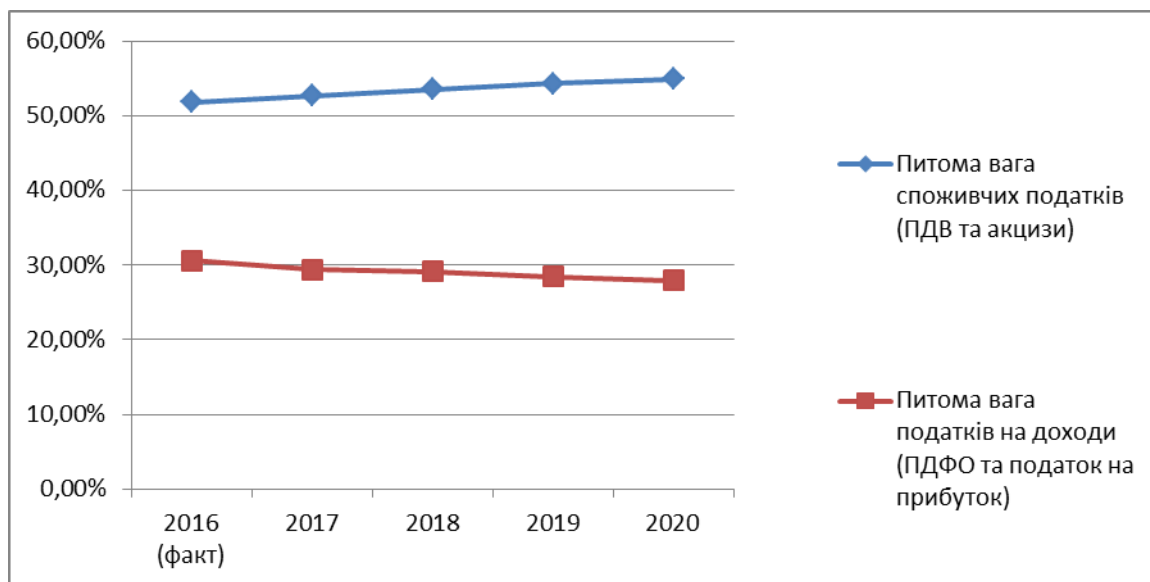

Рис. 3.16. Зміна питомої ваги споживчих податків та податків на доходи в структурі податкових надходжень зведеного бюджету України, %

Розрахуємо прогнозну волатильність податкових надходжень України та порівняємо її із ретроспективною 2004-2016 рр., прогнозною за відсутності

регулюючого впливу волатильності податкових надходжень та за пропонованими змінами (табл. 3.25, рис. 3.17).

Таблиця 3.25

Зміна волатильності темпів приросту податкових надходжень за прогнозними даними до 2020 р.

Показник	Фактичні дані 2004-2016 рр.	Прогнозні дані за відсутності регулюючого впливу	Прогнозні дані за пропонованої системи регулюючого впливу
Середнє	22,89%	26,11%	20,67%
Розмах варіації	67,72%	70,58%	56,73%
Середнє лінійне відхилення	17,15%	18,27%	14,80%
Дисперсія	418%	523%	323%
Середньоквадратичне відхилення	20,45%	22,87%	17,96%
Коефіцієнт варіації	89,36%	87,57%	86,91%
Коефіцієнт осциляції	295,88%	312,35%	327,69%

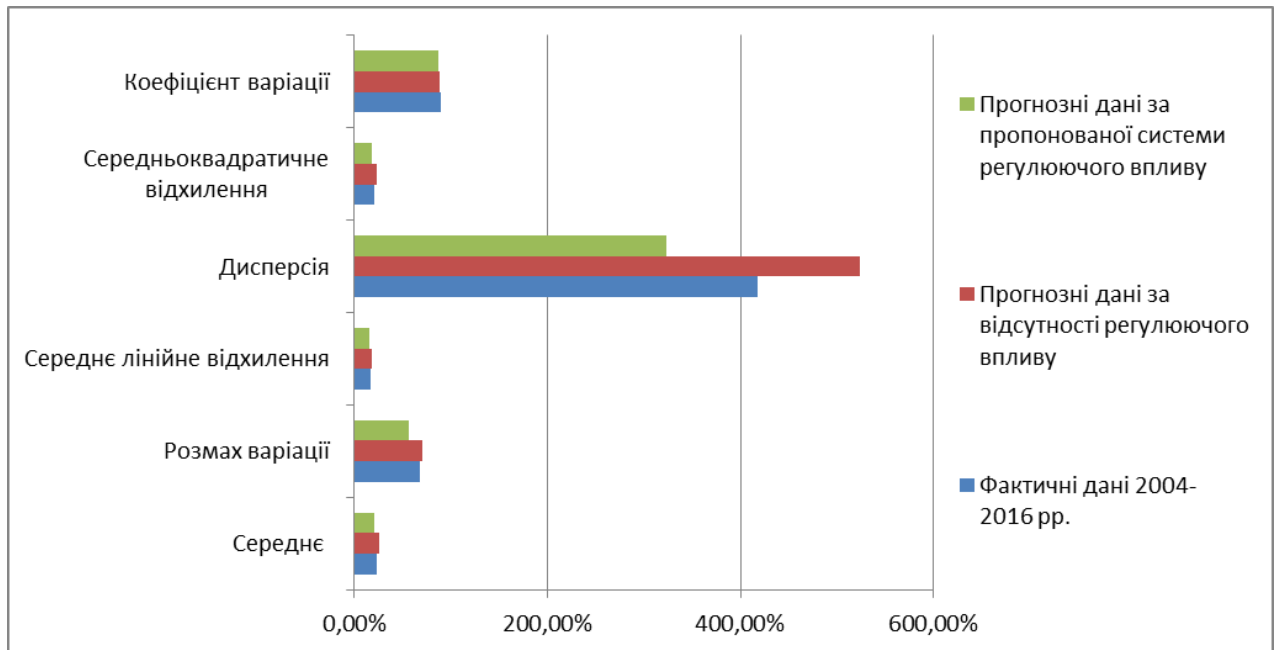

Рис. 3.17. Прогнозна зміна волатильності темпів приросту податкових надходжень України

Середнє значення темпів приросту податкових надходжень, розмах варіації, середнє лінійне відхилення, дисперсія та середньоквадратичне відхилення, варіація знижуються в умовах впровадження заходів з

регулювання волатильності податкових надходжень, що свідчить про адекватність пропонованих заходів. Прогнозне зменшення залежності від податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств при цьому знижує чутливість податкових надходжень до макроекономічних коливань, забезпечує стабільність темпів приросту податкових надходжень України.

Унаочнимо результати розробки системи інструментів механізму регулювання волатильності податкових надходжень України на рис. 3.18.

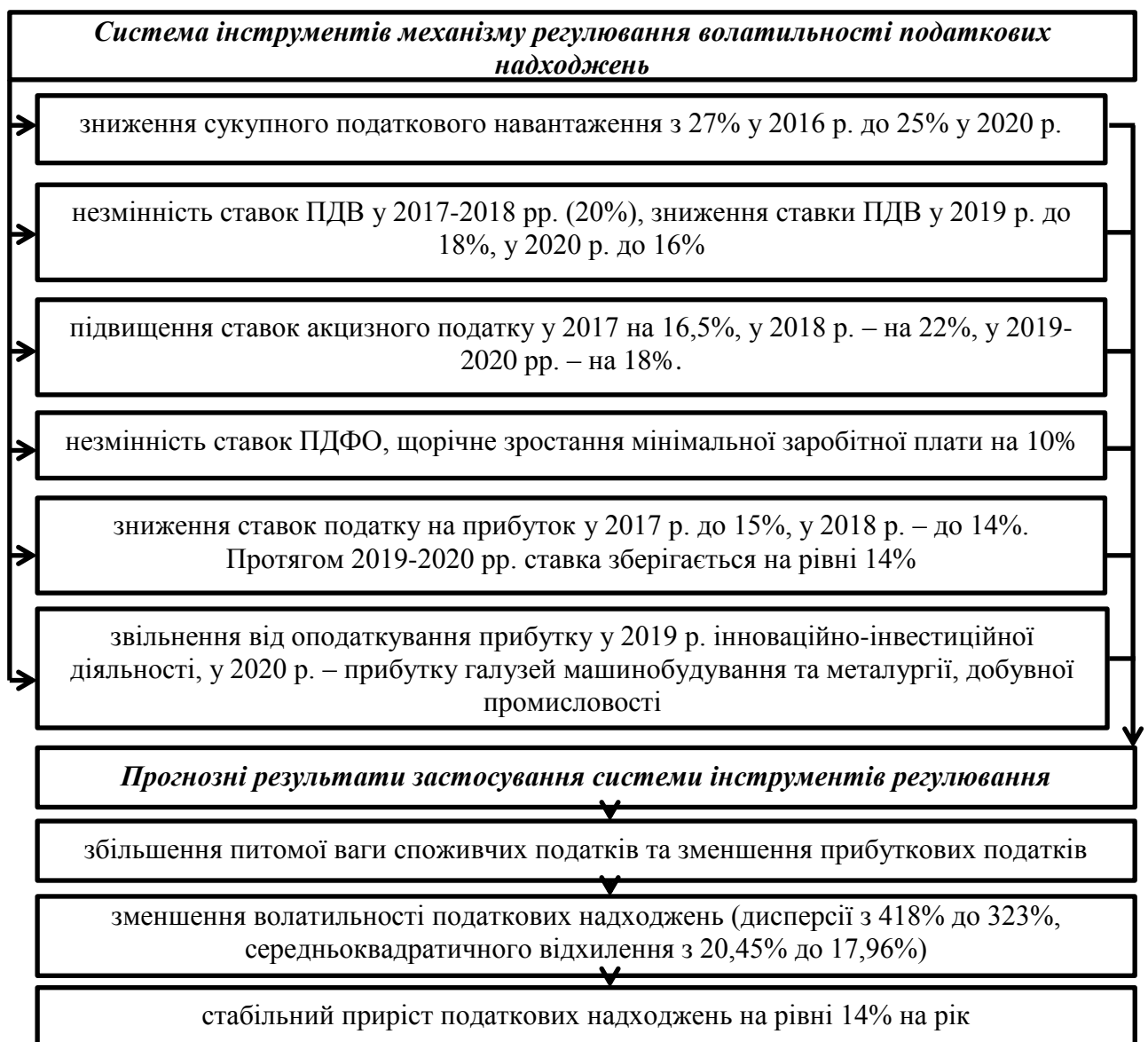

Рис. 3.18. Пропонована система інструментів механізму регулювання волатильності податкових надходжень України до 2020 р. (розроблено автором)

Про ефективність пропонованих заходів свідчать:

показники зниження податкового навантаження на економіку, його наближення до фіскальних індикаторів Лаффера першого та другого порядку;

наявність доведених теорією та практикою стимулів у виді зниження ставок податку на прибуток та ПДВ (у період поживлення економіки 2019-2020 рр.) та податкових пільг з оподаткування прибутку стратегічно важливих галузей та напрямів діяльності;

стабільна фінансова база формування доходів зведеного бюджету України, що уможливіть виконання державою своїх задач та функцій та забезпечить превентивне зниження ймовірності фіскальних криз та флуктуацій у податкових надходженнях України.

Висновки до розділу 3.

1. Для удосконалення механізму регулювання волатильності податкових надходжень визначено мету, завдання та принципи такого регулювання. Проведені дослідження дозволили встановити мету - зниження чутливості податкових надходжень до негативного впливу економічного циклу. Визначені і завдання, які спрямовані на досягнення мети: попередження фіскальних криз; забезпечення відтворення економічного зростання та ділової активності; формування достатнього обсягу фінансових ресурсів держави для виконання нею своїх функцій. Інструменти реалізації механізму регулювання волатильності податкових надходжень відповідають теоретичній моделі регулювання рівня волатильності податкових надходжень за фазами економічного циклу. До них належатимуть системні заходи регулювання окремих податків: податку на додану вартість, податку на прибуток, акцизного податку та податку на доходи фізичних осіб. Причиною

такого поділу є те, що кожен податок має свої особливості впливу на економічне зростання та більш результативно дозволяє впливати на макроекономічні процеси.

2. Методичний інструментарій визначення впливу тенденцій макроекономічних показників на волатильність податкових надходжень України дозволив встановити вектори такого регулювання: поступове зниження сукупного податкового навантаження на економіку з одночасною стабілізацією темпів приросту податкових надходжень (зниження волатильності); зростання надходжень з ПДВ за рахунок зростання податкової бази (стимулювання обсягів реалізації продукції (товарів, послуг), ліквідація пільгового оподаткування ПДВ), забезпечення прозорості механізмів відшкодування ПДВ, зниження ставки податку з врахуванням фіскальних індикаторів; узгодження темпів зростання номінального ВВП із зростанням мінімальної заробітної плати, що дозволить привести фактичне навантаження з ПДФО до фіскальних індикаторів Лаффера; щорічне зростання ставок акцизного податку, яке дозволить стабілізувати податкові надходження до бюджету України; регулювання надходжень податку на прибуток через щорічне зниження ставки податку та надання податкових пільг з оподаткування фінансових результатів для окремих видів економічної діяльності. Означене дозволить стимулювати виробництво та забезпечити суб'єктам господарювання передумови для укріплення їх фінансового стану, створення фондів фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку, яке уможливить економічне зростання у довгостроковій перспективі.

3. Про прогнозну ефективність формалізованої системи інструментів механізму регулювання волатильності податкових надходжень свідчать: показники зниження податкового навантаження на економіку, його наближення до фіскальних індикаторів Лаффера першого та другого порядку; наявність доведених теорією та практикою стимулів у виді зниження ставок податку на прибуток та ПДВ (у період поживлення економіки 2019-2020 рр.) та податкових пільг з оподаткування прибутку

стратегічно важливих галузей та напрямів діяльності; стабільна фінансова база формування доходів зведеного бюджету України, що уможливіть виконання державою своїх задач та функцій та забезпечить превентивне зниження ймовірності фіскальних криз та флуктуацій у податкових надходженнях України.

За результатами досліджень у розділі опубліковано праці [170-173].

ВИСНОВКИ

В процесі дослідження поглиблено теоретичні засади, удосконалено методичний підхід та механізм регулювання волатильності податкових надходжень задля досягнення стійкого приросту джерел державних фінансів в умовах макроекономічної нестабільності.

1. Розвиток наукових засад застосування типів податкової політики в залежності від фази економічного розвитку країни дозволив встановити необхідність контрциклічного регулювання волатильності податкових надходжень (ациклічне для їх обсягу) у фазі економічного зростання, що забезпечить превентивні заходи для наступного етапу спаду, та безпосередньо фазі спаду, коли податкові надходження вже будуть стабілізовані через низьку волатильність. У фазі депресії та поживлення економічного розвитку пропонувано застосовувати проциклічне регулювання, яке дозволяє збільшити фінансову основу програм розвитку, забезпечити більш високий рівень реалізації соціальних потреб, в цілому підвищити добробут у країні. Синтез різних типів регулювання в межах податкової політики дозволить обмежити бюджетний дефіцит, скоротити або стабілізувати рівень державного боргу через довгострокову стійкість бюджетних надходжень. При цьому бачиться більш ймовірним скорочення тривалості кризи та рецесії з одночасним збільшенням тривалості фаз поживлення та росту.

2. Удосконалений теоретичний підхід до регулювання рівня волатильності податкових надходжень за фазами економічного циклу дозволяє визначити, як структурні особливості окремих податків залежать від різних типів податкової політики, стану економіки і як вони впливають на циклічну нестабільність податкових надходжень. Ці питання особливо важливі для формування податкової політики в умовах макроекономічної нестабільності, стані депресії або рецесії, оскільки податкові надходження,

переважним чином, визначають доходи бюджетів різних рівнів, створюючи можливості фінансування розвитку економічного середовища, подолання існуючих у деструктивному стані проблем. Доведена необхідність забезпечення стабільних податкових надходжень, адже вони є основним джерелом державного доходу, який може обумовити потенційне більш стрімке зростання економіки. Рішення цієї дилеми полягає в: формуванні диверсифікованої податкової політики (регулювання лише одного податку може позначитися на вразливості до економічних змін); формуванні резервів та превентивній підготовці до спаду у період економічного зростання; збереженні стабільного рівня сукупного податкового тягаря; максимальному забезпеченні прозорості та достовірності оцінки прогнозів макроекономічного стану, зміни фази економічного циклу, доходів і видатків бюджету на середньострокову перспективу.

3. Синтез наукових течій дослідження волатильності податкових надходжень дозволив встановити, що податкова структура може бути як поштовхом до виходу з кризи, так і загрозою для її поглиблення. Зниження волатильності податкових надходжень у період макроекономічної нестабільності є фактором, що забезпечує стабільну фінансову базу держави. Проциклічне регулювання ставок податків на прибуток корпорацій та доходи фізичних осіб і контрциклічне регулювання ставок споживчих податків створюватимуть передумови для результативного фінансування державних послуг та трансфертів, оскільки вони є стимуляторами економічних процесів в рамках ефективно діючої державної інституційної системи.

4. На основі аналізу податкових надходжень України та оцінки їх волатильності визначено нестабільність податкових надходжень України та потребу розв'язати цю проблему через бюджетні та податкові реформи. Варіанти, пов'язані з бюджетною політикою, включають підтримання економічного зростання через видатки на економічний розвиток та соціальні видатки. Варіанти податкової реформи включають зміни до Податкового кодексу, що робить державу менш залежною від нестабільних джерел

доходів. Хоча обидві стратегії мають компроміси, їхні потенційні вигоди для держави - з точки зору більшої фіскальної стабільності та більш позитивного економічного середовища - істотні. Пропонований методичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень ґрунтується на наступних етапах: визначення прогнозної динаміки податкових надходжень; обґрунтування доцільності проведення реформування податкової політики; визначення поля регулювання, яке містить причини відхилень; оцінка ефективності податкової системи. Застосування у методичному підході економіко-математичних методів прогнозування податкових надходжень, їх зв'язку із макроекономічними факторами уможливорює досягнення поставлених цілей зі стабілізації податкових надходжень.

5. Для удосконалення механізму регулювання волатильності податкових надходжень визначено мету, завдання та принципи такого регулювання. Проведені дослідження дозволили встановити мету - зниження чутливості податкових надходжень до негативного впливу економічного циклу. Визначені і завдання, які спрямовані на досягнення мети: попередження фіскальних криз; забезпечення відтворення економічного зростання та ділової активності; формування достатнього обсягу фінансових ресурсів держави для виконання нею своїх функцій. Інструменти реалізації механізму регулювання волатильності податкових надходжень відповідають теоретичній моделі регулювання рівня волатильності податкових надходжень за фазами економічного циклу. До них належатимуть системні заходи регулювання окремих податків: податку на додану вартість, податку на прибуток, акцизного податку та податку на доходи фізичних осіб. Причиною такого поділу є те, що кожен податок має свої особливості впливу на економічне зростання та більш результативно дозволяє впливати на макроекономічні процеси.

6. Методичний інструментарій визначення впливу тенденцій макроекономічних показників на волатильність податкових надходжень України дозволив встановити вектори такого регулювання: поступове

зниження сукупного податкового навантаження на економіку з одночасною стабілізацією темпів приросту податкових надходжень (зниження волатильності); зростання надходжень з ПДВ за рахунок зростання податкової бази (стимулювання обсягів реалізації продукції (товарів, послуг), ліквідація пільгового оподаткування ПДВ), забезпечення прозорості механізмів відшкодування ПДВ, зниження ставки податку з врахуванням фіскальних індикаторів; узгодження темпів зростання номінального ВВП із зростанням мінімальної заробітної плати, що дозволить привести фактичне навантаження з ПДФО до фіскальних індикаторів Лаффера; щорічне зростання ставок акцизного податку, яке дозволить стабілізувати податкові надходження до бюджету України; регулювання надходжень податку на прибуток через щорічне зниження ставки податку та надання податкових пільг з оподаткування фінансових результатів для окремих видів економічної діяльності. Означене дозволить стимулювати виробництво та забезпечити суб'єктам господарювання передумови для укріплення їх фінансового стану, створення фондів фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку, яке уможливіть економічне зростання у довгостроковій перспективі.

7. Про прогнозу ефективність формалізованої системи інструментів механізму регулювання волатильності податкових надходжень свідчать: показники зниження податкового навантаження на економіку, його наближення до фіскальних індикаторів Лаффера першого та другого порядку; наявність доведених теорією та практикою стимулів у виді зниження ставок податку на прибуток та ПДВ (у період поживлення економіки 2019-2020 рр.) та податкових пільг з оподаткування прибутку стратегічно важливих галузей та напрямів діяльності; стабільна фінансова база формування доходів зведеного бюджету України, що уможливіть виконання державою своїх задач та функцій та забезпечить превентивне зниження ймовірності фіскальних криз та флуктуацій у податкових надходженнях України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Ю. І. Основні напрями статистичного аналізу податкових надходжень до бюджету / Ю. І. Бойко // Економічний часопис-XXI. - 2013. - № 11-12(2). - С. 49-52.
2. Бойко Ю. І. Статистичний аналіз впливу соціально-економічних процесів на обсяг податкових надходжень до бюджету / Ю. І. Бойко // Економічний аналіз. - 2014. - Т. 17(1). - С. 105-111.
3. Гірська О. З. Використання часових трендів для аналізу та прогнозування податкових надходжень до бюджету України / О. З. Гірська, Г. Г. Цегелик // Науковий вісник НЛТУ України. - 2014. - Вип. 24.5. - С. 349-355.
4. Дедушева М. Застосування модифікованого методу Холта-Уінтера для прогнозування податкових надходжень в Україні / М. Дедушева // Світ фінансів. - 2014. - Вип. 3. - С. 126-134.
5. Ілляшенко К. В. Проблеми прогнозування податкових надходжень до державного бюджету України / К. В. Ілляшенко, Г. М. Левченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. - 2012. - № 2. - С. 236-241.
6. Кучерова Г. Ю. Трендовий аналіз податкових надходжень зведеного бюджету України / Г. Ю. Кучерова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2015. - Вип. 14. - С. 258-261.
7. Лукін В. О. Теоретичні аспекти аналізу податкових надходжень до бюджету / В. О. Лукін, В. І. Савченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2014. - Вип. 4. - С. 62-64.

8. Мартинюк В. П. Прогнозування надходження податкових платежів до державного бюджету за допомогою використання *arima*-моделі / В. П. Мартинюк // Наукові праці НДФІ. - 2011. - Вип. 2. - С. 46-54.
9. Чернов П. Розвиток прогнозування і планування податкових надходжень до бюджету України (1990-2014 роки) / П. Чернов // Схід. - 2015. - № 1. - С. 48-55.
10. Лопатников Л. И. Экономико-математический словарь / Л. И. Лопатников // Словарь современной экономической науки. 5-е изд., перераб. и доп. - М.: Дело, 2003. — 520 с.
11. Groves H. M. The Stability of State and Local Tax Yields / H. M. Groves, C. H. Kahn // *American Economic Review*. - 1952. - № 42(1). – P. 87–102.
12. White Fr. C. Trade-off in Growth and Stability in State Taxes / Fr. C. White // *National Tax Journal*. - 1983. - № 36(1). – P. 103–114.
13. Fox W. E. Stability of the State Sales Tax Income Elasticity / W. E. Fox, Ch. Campbell // *National Tax Journal*. – 1984. - № 37(2). – P. 201–212.
14. Dye R. Growth and Variability of State Individual Income and General Sales Taxes / R. Dye, Th. McGuire // *National Tax Journal*. – 1991. - № 44. – P. 55-66
15. Holcombe R. Growth and Variability in State Tax Revenue: An Anatomy of State Fiscal Crises / R. Holcombe, R. Sobel. - Westport, CT: Greenwood Press, 1996. - 203 p.
16. Otsuka Y. The Random Coefficient Approach for Estimating Tax Revenue Stability and Growth / Y. Otsuka, Br. M. Braun // *Public Finance Review*. - 1999. - № 27(6). – P. 665–676.
17. Knight B. G. Problems and Prospects for State and Local Governments / B. G. Knight, A. L. Kusko, L. Rubin // *State Tax Notes*. - 2003. - № 29(6). – P. 427–439.

18. Edwards Ch. States Face Fiscal Crunch after 1990s Spending Surge / Ch. Edwards, St. Moore, Ph. Kerpen // Cato Briefing Paper. - Washington, DC: Cato Institute, 2003. - № 80. – 16 p.
19. Schunk D. Spending Stabilization Rules: A Solution to Recurring State Budget Crises? / D. Schunk, D. Woodward // Public Budgeting and Finance. - 2005. - № 25(4). – P. 105–124.
20. Dye R. State Revenue Cyclicalities / R. Dye // National Tax Journal. - 2004. -№ 57, March. – P. 133-45.
21. Wagner G. A. Financing Government: Revenue Variability and the Role of Rainy Day Funds/ G. A. Wagner // Popular Government. - 2006. - № 71(3). – P. 24–30.
22. Bruce D. Tax Base Elasticities: A Multistate Analysis of Long Run and Short Run Dynamics / D. Bruce, W. F. Fox, M. Tuttle // Southern Economic Journal. - 2006. - № 73(2). – P. 315–341.
23. Garrett Th. A. Evaluating State Tax Revenue Variability: A Portfolio Approach / Th. A. Garrett. - FRB of St. Louis Working Paper No. 2006-008A, 2006. - Available at: <http://ssrn.com/abstract=881778>.
24. Hou Y. Lost Stability? Consumption Taxes and the Cyclical Volatility of State and Local Revenues / Y. Hou, J. S. Seligman. -2007. - Available at: <http://ssrn.com/abstract=1029697>.
25. Felix R. A. The Growth and Volatility of State Tax Revenue Sources in the Tenth District / R. A. Felix // Economic Review. – 2008. - № 93(3). – P. 63–88.
26. Cornia G. C. State Tax Revenue Growth and Volatility / G. C. Cornia, R. D. Nelson // Federal Reserve Bank of St. Louis Regional Economic Development.- 2010. - № 6 (1). - P. 23-58.
27. Yan W. The Impact of Revenue Diversification and Economic Base on State Revenue Stability / W. Yan // Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management. – 2012. - № 24 (1). – P. 58-81.

28. Seegert N. Optimal Taxation with Volatility: A Theoretical and Empirical Decomposition / N. Seegert // Unpublished, University of Michigan. - 2012. - Available at: http://wwwpersonal.umich.edu/~seegert/papers/OptimalTaxationwithVolatility_Seegert.pdf
29. Matoon R. Revenue Bubbles and Structural Deficits: What's a State To Do? / R. Matoon, L. McGranahan. - Federal Reserve Bank of Chicago, Working Paper, 2008-15. - Available at http://www.chicagofed.org/digital_assets/publications/working_papers/2008/wp2008_15.pdf
30. Kodrzycki Y. Smoothing State Tax Revenues over the Business Cycle: Gauging Fiscal Needs and Opportunities / Y. Kodrzycki. - Federal Reserve Bank of Boston, Working Paper, 2014. - No. 14-11. - Available at <http://www.bostonfed.org/economic/wp/wp2014/wp1411.htm>
31. Усик Ю. О. Циклічність розвитку економіки - виклики для України / Ю. О. Усик // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. - 2015. - Вип. 2(3). - С. 78-84.
32. Алейнікова О. В. Теорії циклічності та проблеми структурних, фінансових та системних криз суспільного виробництва [Електронний ресурс] / О. В. Алейнікова. // Економіка. Управління. Інновації. - 2014. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_3
33. Кондратьев Н. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. / Н.Кондратьев - М.:ЮНИТИ, 2000. – 98 с.
34. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, відсотка та економічного циклу / Й.А. Шумпетер; пер. з англ. В. Старка. – К.: Києво-Могилянська академія, 2011. – 242 с.
35. Juglar C. Des Crises commerciales et leurre tour periodique en France, en Angleterre, et aux Etats-Unis / C. Juglar. — Paris, 1862. — 276 p.
36. Kitchin J. Cycles and Trends in Economic Factors / J. Kitchin // Review of Economics and Statistics. — London, 1923. — 116 p.

37. Колесник О. О. Вплив фінансових потрясінь на циклічність економічної динаміки / О. О. Колесник // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. - 2012. - № 1(2). - С. 151–156.
38. Лютий С. В. Циклічність як форма економічного розвитку / С. В. Лютий // Экономика Крыма. - 2013. - № 2. - С. 74-78.
39. Рожко О. Д. Циклічність як ознака розвитку сучасних державних фінансів / О. Д. Рожко // Інвестиції: практика та досвід. - 2015. - № 10. - С. 32-36.
40. Вдовиченко А. М. Циклічність фіскальної та монетарної політики в Україні / А. М. Вдовиченко // Економіка і прогнозування. - 2013. - № 2. - С. 55-67.
41. Ховрак І. В. Циклічність розвитку національної економіки / І. В. Ховрак, А. А. Таран // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. - 2012. - Вип. 30(1). - С. 47-53.
42. Стрижиченко К. А. Циклічність розвитку економіки України в контексті її політико-правових трансформацій / К. А. Стрижиченко // Проблеми економіки. - 2016. - № 2. - С. 194-199.
43. Олешко А. А. Вплив грошово–кредитної політики на економічний цикл / А. А. Олешко // Формування ринкових відносин в Україні. - 2012. - № 9. - С. 31-36.
44. Пустовойт О. В. Українська економіка: хаотичні та циклічні коливання навколо довгострокового тренду зростання / О. В. Пустовойт // Економіка і прогнозування. - 2016. - № 2. - С. 86-109.
45. Осецький В. Л. Теорії економічних циклів у перехідних економіках / В. Л. Осецький, О. О. Сльозко // Економіка та держава. - 2009. - № 4. - С. 4-7.
46. Джеффри Д. Сакс. Макроэкономика. Глобальный подход / Д. Сакс Джеффри, Ларрен Б. Фелипе. – М.: Дело, 1996г. – 848 с.

47. Barro R. J. *Macroeconomics (5th edition)* / R.J.Barro. – MIT Press, 1998. – 867 p.
48. Talvi E. *Tax Base Variability and Procyclicality of Fiscal Policy* / E. Talvi, C. Vegh // *Journal of Development Economics*. - 2005. - № 78. –P. 156–190.
49. Kaminski G. *When It Rains It Pours: Procyclical Capital Flows and Macroeconomic Policies* / G. Kaminski, C. Reinhart, C. Vegh. - NBER Macroeconomic Annual: MIT Press, 2004. – 39 p.
50. Catão L. A. *Sovereign Defaults: The Role of Volatility* / L. A. Catão, B. W. Sutton // *IMF Working Papers: International Monetary Fund*. – 2002. - № 02/149. – 27 p.
51. Lane Ph. *The Cyclical Behavior of Fiscal Policy: Evidence from the OECD* / Ph. Lane // *Journal of Public Economics*. - 2003. -№ 87. – P. 1661–1675.
52. Alesina A. *Why is Fiscal Policy Often Procyclical* / A. Alesina, F. Campante, G. Tabellini // *Journal of the Ecupean Economic Association*. – 2008. - № 5, September. – P. 1006-1036.
53. Fatas A. *The Case for Restricting Fiscal Policy Discretion* / A. Fatas, I. Mihov // *Quarterly Journal of Economics*. - 2003. -№ 118(4). – P. 1419-1447.
54. Doraisami A. *The Global Financial Crisis: Countercyclical Fiscal Policy Issues and Challenges in Malaysia, Indonesia, the Philippines, and Singapore* / A. Doraisami // *ADB Working Papers No. 288*. - Tokyo: Asian Development Bank Institute, 2011. – 62 p.
55. Kwak S. *Revenue Volatility: The Determinants and Consequences*// S. Kwak. - Ph.D. Dissertation, Rutgers-Newark, State University of New Jersey, 2011. - <http://mss3.libraries.rutgers.edu/dlr/showfed.php?pid=rutgers-lib:35881>.
56. Дем'янчук М. А. Дослідження зв'язку між макроекономічними показниками розвитку країни та податковими надходженнями [Електронний ресурс] / М. А. Дем'янчук, Н. Д. Маслій // *Економічний форум*. - 2017. - № 1. - С. 19-26.

57. Зварич О.В. Податкові надходження: методологія прогнозування: монографія / О.В. Зварич. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 444 с.
58. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: у 6 Т./ Редкол.: М.Я. Азаров (голова) та ін. Т.3: Розвиток системи податків як основи зміцнення державних фінансів: монографія / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко та ін. — К.: НДФІ, 2004. — 308 с.
59. Степура М.М. Фактори невизначеності в податках / М.М. Степура // Економіка та держава. — 2009. — №10 (жовтень). — С. 37—40.
60. Проноза П. В. Методичні аспекти планування податкових надходжень / П. В. Проноза // Бізнес Інформ. - 2015. - № 7. - С. 268-276.
61. Дацко О. І. Трансформація податкової системи України та тенденції податкових надходжень / О. І. Дацко // Наукові праці НДФІ. - 2012. - Вип. 3. - С. 138-148.
62. Цимбалюк І. О. Необхідність та напрями удосконалення податкової системи України / І. О. Цимбалюк; за ред. д-ра екон. наук. проф. М. І. Карліна // Проблеми розвитку фінансової системи України та шляхи їх вирішення : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. - С. 99-115.
63. Hawtrey R.G. The monetary theory of the trade cycle / R.G. Hawtrey. - EJ, 1929. – 471 p.
64. Hayek F. A. The Pure Theory of Capital / F. A. Hayek. - University of Chicago Press, 2007. – 438 p.
65. Keynes J. M. The general theory of employment, interest and money / J. M. Keynes. - London: Macmillan, 1936. – 263 p.
66. Samuelson P. A. An exact Consumption-Loan Model of Interest with or without the Social Contrivance of Money / P. A. Samuelson // Journal of Political Economy. – 1958. - № 66 (6). -P. 467—482.
67. Hicks J.R. The theory of wages / J.R. Hicks. - London: MacMillan, 1963. - 388 p.

68. Canto V. A. Foundations of Supply-Side Economics / V. A. Canto, H. J. Douglas, A. B. Laffer. - New York: Academic Press, 1983. - 283 p.
69. Долозіна І.Л. Регулювання волатильності податкових надходжень на різних фазах економічного розвитку / І.Л. Долозіна, А.П. Кислюк // Вісник Донбаської держ. маш. академії: зб. наук. праць. – Краматорськ: ДДМА, 2017. – № 1 (40). – С. 101 – 106.
70. Акімова О.В. Концепція регулювання волатильності податкових надходжень в період макроекономічної нестабільності / О.В. Акімова, А.П. Кислюк // Наукові праці Донецького наці. техн. ун-ту. Серія: Економічна. – Покровськ: ДонНТУ, 2016. – № 1. – С. 125 – 130.
71. Кислюк А.П. Теоретична модель регулювання волатильності податкових надходжень за фазами економічного розвитку / А.П. Кислюк // Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: матер. IV Всеукр. наук. – практ. конф. (18 – 20 лют. 2016 р., м. Кременчук). – Кременчук: КрНУ ім. М. Остроградського, 2016. – С. 222 – 224.
72. Твердохліб І. Крива Лаффера як інструментальний засіб оцінювання ефективності фіскальної політики держави: проблеми застосування в Україні / І. Твердохліб // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2013. – № 11 (149). – С. 270–280.
73. Виклюк М. Діагностика сучасного стану індикаторів розвитку податкової системи України / М. Виклюк, Ю. Мостіпан // Фінансова парадигма в добу глобалізації. – 2013. – № 3 (11). – С. 14–21.
74. Тельнова Г. В. Компаративний емпіричний аналіз впливу податкової політики на економічне зростання країни / Г. В. Тельнова // Бізнес Інформ. – 2017. – №6. – С. 21–26.
75. Тельнова А. В. Анализ корпоративного налогообложения и налога на доходы физических лиц в странах Европы / А. В. Тельнова // Проблемы экономики. – 2017. – №2. – С. 48–54.
76. Корчева В. І. Оцінка фіскальних індикаторів України в сучасних умовах економічного розвитку / В. І. Корчева // Науковий вісник

Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2016. - Вип. 17(2). - С. 43-47.

77. Державна казначейська служба України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>

78. Державна служба статистики України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

79. Непочатенко О. О. Оновлений механізм справляння податку на доходи фізичних осіб: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / О. О. Непочатенко, П. М. Боровик, Д. Ю. Парій. // Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки. - 2016. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_1_16

80. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17&new=1>.

81. Харченко Н. В. Податок на прибуток: його розвиток та сучасний стан / Н. В. Харченко, Ю. І. Гаркуша // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2016. - Вип. 5(2). - С. 124-127.

82. Гордієнко Є. С. Податок на прибуток – наслідки запровадження податкової реформи / Є. С. Гордієнко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. - 2012. - Вип. 32(1). - С. 76-79.

83. Непочатенко О. Вітчизняний механізм справляння ПДВ: ключові проблеми та шляхи їх вирішення / О. Непочатенко, П. Боровик, Л. Павлова // Економічний аналіз. - 2013. - Т. 12(2). - С. 286-289.

84. Помулева В. М. Шляхи підвищення ефективності соціально-регулюючого механізму ПДВ / В. М. Помулева // Сталий розвиток економіки. - 2014. - № 1. - С. 253-260.

85. Ставки НДС в країнах Євросоюзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://taxman.org.ua/news.php?id=59>

86. Ханафеев Ф.Ф. Аналитическое обеспечение управления налоговым потенциалом региона: теория и методология. – М.: Проспект, 2008. – 232 с.
87. Аронов А.В. Налоговая политика и налоговое администрирование: Учеб. пособие / А.В. Аронов, В.А. Кашин. – М.: Экономистъ, 2006. – 296 с.
88. Алиев Б.Х. Налоговый потенциал в системе методических основ налогового планирования: проблемы и перспективы / Б.Х. Алиев, Х.М. Мусаева // Региональная экономика: теория и практика.– 2009.– №23. – С. 15–20.
89. Кулик П. Л. Сутність та роль факторів впливу на реалізацію фіскального потенціалу ПДВ / П. Л. Кулик // Актуальні проблеми економіки. - 2015. - № 3. - С. 335-344.
90. Годз К. Напрями вдосконалення законодавчого регулювання ПДВ в Україні у контексті євроінтеграції / К. Годз // Віче. - 2014. - № 10. - С. 18-20.
91. Сідельникова Л. П. Ефективність податкових джерел формування бюджетних ресурсів держави / Л. П. Сідельникова // Фінанси України. - 2015. - № 9. - С. 45-60.
92. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь ; ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
93. Глоссарий бюджетных терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.budgetrf.ru>.
94. Василик О.Д. Податкова система України : навч. посіб. / О. Д. Василик. – К. : ВАТ «Поліграфкнига», 2004. – 478 с.
95. Гланц В. Н. Інструментарій податкового регулювання: теоретичні та практичні аспекти / В. Н. Гланц // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2011. – Вип. 33 [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2011_33/index.html

96. Жарко Р.П. Теоретико-методичні засади удосконалення податкового регулювання підприємницької діяльності [Текст] / Р.П. Жарко : автореф. дис. ...канд. екон. наук. – К., 2006. – 24 с.

97. Чумак О. В. Податкове регулювання в системі фінансової політики держави: сутність та інструменти / О. В. Чумак, О. В. Стрибуль // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. - 2014. - Вип. 11(2). - С. 401-409.

98. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні : монографія / А. І. Крисоватий. – Т. : Карт-бланш, 2005. –252 с.

99. Крючкова Н. М. Механізм податкового регулювання економічного розвитку України [Електронний ресурс] / Н. М. Крючкова. – Режим доступу: <http://www.dspase.onu.edu.ua.8080/bitstream/123456789/259/1/5>.

100. Свистун Є. М. Податкове регулювання інвестиційно-інноваційного простору України / Є. М. Свистун // Інноваційна економіка. - 2013. - № 1. - С. 250-253.

101. Карлін М. І. Податкове регулювання міжбюджетних відносин в країнах ЄС: досвід для України / М. І. Карлін // Економічний форум. - 2014. - № 3. - С. 254-260.

102. Свищук А. С. Податкове регулювання у країнах з розвинутою економікою / А. С. Свищук // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. - 2014. - Вип. 3. - С. 261-271.

103. Єфименко Т. І. Антикризове податкове регулювання фінансового сектору / Т. І. Єфименко // Фінанси України. - 2011. - № 11. - С. 3-21.

104. Рижий І. М. Економічний зміст глобалізації та її вплив на податкове регулювання розвитку економіки / І. М. Рижий // Економіка та держава. - 2009. - № 9. - С. 65-68.

105. Ломачинська І. А. Бюджетно-податкове регулювання соціальних аспектів економічного розвитку / І. А. Ломачинська // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. - 2016. - Т. 21, Вип. 4. - С. 188-191.
106. Дулік Т. О. Податкове регулювання в системі заходів політики фіскальної консолідації / Т. О. Дулік, Т. Ю. Александрюк // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука" . - 2017. - № 1(2). - С. 56-60.
107. Дедушева М. Рациональність та ефективність прогнозів податкових надходжень в Україні / М. Дедушева // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. - 2015. - № 10. - С. 76-95.
108. Box G. E. P. Time Series Analysis: Forecasting and Control / G. E. P. Box, G. M. Jenkins. – 2nd ed. – San Francisco : Holden Day, 1976. – P. 67–72.
109. Котіна Г. М. Оцінка впливу факторів ризику в прогнозуванні податкових надходжень [Електронний ресурс] / Г. М. Котіна // Економіка та держава. - 2011. - № 3. - С. 84-88.
110. Зубрицький А. І. Огляд основних наукових підходів до оцінювання похибок податкових надходжень [Електронний ресурс] / А. І. Зубрицький, Г. В. Орос, М. В. Дедушева // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. - 2014. - № 2. - С. 76-90.
111. Мокляк М. В. Просторовий підхід у прогнозуванні податкових надходжень [Електронний ресурс] / М. В. Мокляк, П. С. Чернов, А. М. Вдовиченко, А. І. Зубрицький // Економіка і прогнозування. - 2015. - № 2. - С. 7-20.
112. Савчук Н. В. Природна нормалізація податкових надходжень держави та їх апроксимація аналітичною функцією [Електронний ресурс] / Н. В. Савчук // Формування ринкових відносин в Україні. - 2014. - № 9. - С. 174-177.

113. Gianakis G. A. Implementing Time Series Forecasting Models: Considerations for Local Governments / G. A. Gianakis, H. A. Frank // *State & Local Government Review*. – 1993. – Vol. 25, No. 2. – P. 130–144.
114. Nemeth, Adam. Assessment of Quantitative Techniques for Local Business Tax Forecasting in Cities with County Status [Електронний ресурс] // *Master of Arts in Public Policy Thesis. CEUeTD Collection*. – 2012. – Режим доступу: www.etd.ceu.hu/2012/nemeth_adam.pdf
115. Bretschneider S. I. Political and Organizational Influences on the Accuracy of Forecasting State Government Revenues / S. I. Bretschneider, W. L. Gorr, G. A. Grizzle, E. W. Klay // *International Journal of Forecasting*. – 1989. – № 5(3). – P. 307–319.
116. Grizzle G. A. Forecasting State Sales Tax Revenues: Comparing the Accuracy of Different Methods / G. A. Grizzle, E. W. Klay // *State and Local Government Review*. – 1994. – № 26(3). – P. 142–152.
117. Beckett-Camarata J. Revenue Forecasting Accuracy in Ohio Local Government / J. Beckett-Camarata // *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*. – 2006. – № 18(1). – P. 77–99.
118. Дубинецька П. П. Податкове регулювання в системі управління національним господарством / П. П. Дубинецька. - дис...канд. економічних наук, Львів – 2015. – 254 с.
119. Балацкий Е.В. Анализ влияния налоговой нагрузки на экономический рост с помощью производственно-институциональных функций / Е.В. Балацкий // *Проблемы прогнозирования*. – 2003. – № 2. – С. 88-105.
120. Балацкий Е.В. Оценка влияния фискальных инструментов на экономический рост / Е.В. Балацкий // *Проблемы прогнозирования*. – 2004. – № 4. – С. 124-136.
121. Карпінський Б. А. Податкова політика держави: оцінювання стану на основі фіскального інструментарію / Б. А. Карпінський // *Науковий вісник НЛТУ України*. - 2012. - Вип. 22.6. - С. 191-200.

122. Недосуга А. Г. Теоретичні аспекти до визначення ефективності податків [Електронний ресурс] /А.Г. Недосуга, Ж. В. Гарбар // Режим доступу до ресурсу: <http://intkonf.org/nedosuga-ai-garbar-zhv-teoretichni-aspekti-do-viznachennya-efektivnosti-podatktiv/>

123. Горин В. Проблеми підвищення фіскальної ефективності податку на додану вартість / В. Горин // Галицький економічний вісник. – 2013. – №2(41). – С. 118–126.

124. Податкова система: Навчальний посібник / [Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін.]; за ред. В.Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344 с.

125. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення / Соколовська А. М. – К. : Знання-Прес, 2004. – 454 с.

126. Малініна Н. М. Система показників оцінювання ефективності оподаткування у сільському господарстві / Н. М. Малініна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2014. - Вип. 8(5). - С. 169-172.

127. Кислюк А.П. Методичний підхід до регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності / А.П. Кислюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету: зб. наук. праць – Ужгород : УжНУ, 2016. – Вип. 9. – С. 179 – 183 (Сер. «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»).

128. Кислюк А.П. Оцінка волатильності податкових надходжень України / А.П. Кислюк // Молодий вчений: науковий журнал . – Херсон: ТОВ Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 12 (27). – Ч. 1. – С. 199 – 204.

129. Кислюк А.П. Етапи регулювання податкових надходжень України [Електронний ресурс] / А.П. Кислюк // Ефективна економіка . – 2014. - № 4. - Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5785>.

130. Лазур С. П. Податки як механізми державного антикризового регулювання економіки / С. П. Лазур // International scientific journal. - 2016. - № 2. - С. 120-125.
131. Савчук В. А. Податкове регулювання економіки: сутність та проблеми реалізації в Україні / В. А. Савчук // Інвестиції: практика та досвід. - 2014. - № 1. - С. 62-64.
132. Шаблиста Л. М. Податки як засіб структурної перебудови економіки / Л. М. Шаблиста. – К. : НАН України, Ін-т економіки, 2000. – 218 с.
133. Римар О. Г. Податкове регулювання в системі антикризових заходів держави / О. Г. Римар // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2011. - Вип. 7(2). - С. 352-355.
134. Ясенова І. Б. Структурне моделювання механізму податкового регулювання інноваційної діяльності / І. Б. Ясенова // Економічні інновації. - 2013. - Вип. 52. - С. 217-223.
135. Шамота Г. М. Податкове регулювання інвестиційної діяльності / Г. М. Шамота, Д. О. Малиш // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2013. - Вип. 115(1). - С. 108-115.
136. Боровик П. М. Вдосконалення механізму податкового регулювання виробництва та обігу підакцизних товарів / П. М. Боровик, С. М. Колотуха, В. П. Бечко // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. - 2013. - Вип. 82. - С. 270-276.
137. Плєць І. І. Концептуальні підходи щодо вдосконалення механізму податкового регулювання розвитку економіки країни [Електронний ресурс] / І. І. Плєць, Р. І. Щур // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Економіка. - 2015. - Вип. 11. - С. 301-309.
138. Сорочишина Н. А. Механізм податкового регулювання інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / Н. А. Сорочишина // Право та державне управління. - 2015. - № 3. - С. 151-157.

139. Косова Т. Д. Кваліметрична оцінка адміністрування податків в Україні / Т. Д. Косова, О. Ю. Тімарцев // Менеджер. - 2014. - № 1. - С. 72-75.
140. Рябчук О. Г. Державне регулювання оподаткування доходів населення: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / О. Г. Рябчук ; Держ. податк. адмін. України ; Нац. ун-т держ. податкової служби України. — Ірпінь, 2010. — 20 с.
141. Борейко В.І. Державне регулювання соціально-економічного розвитку України (теорія, методологія, механізми): автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / В.І. Борейко ; Ін-т регіон. дослідж. НАН України. — Л., 2010. — 36 с.
142. Воронкова О. М. Становлення податкового менеджменту в Україні / О. М. Воронкова // Формування ринкових відносин в Україні. - 2012. - № 6. - С. 12-18.
143. Лук'яненко К. С. Податкове регулювання в Україні / К. С. Лук'яненко // Економіка будівництва і міського господарства. - 2013. - Т. 9, № 3. - С. 243-251.
144. Чумак О. В. Податкове регулювання в системі фінансової політики держави: сутність та інструменти / О. В. Чумак, О. В. Стрибуль // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. - 2014. - Вип. 11(2). - С. 401-409.
145. Романюк М. В. Податкове регулювання як дієвий інструмент антикризової економічної політики / М. В. Романюк // Фінанси України. - 2009. - № 12. - С. 66-71.
146. Лисяк Л.В. Податкові інструменти державного регулювання підприємницької діяльності / Л.В. Лисяк, В.Є. Тараненко // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 3. – С. 66–71.
147. Баранник Л.Б. Бюджетна ефективність місцевого оподаткування та його соціальне спрямування / Л. Б. Баранник, Т. Н. Корнієнко // Міське оподаткування в Україні: еволюція та перспективи розвитку : монографія / Т. Ю. Александрюк, Т. О. Дулік, Н. І. Захарова та ін. За ред. Л. Б. Баранник – Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. – 256 с. – С. 51-76.

148. Баранник Л.Б. Податкова реформа як запорука бюджетної безпеки та фінансової стабільності / Л. Б. Баранник, А. В. Овчинников // Науковий погляд: економіка та управління. – 2016 – № 1. – С. 51-61.

149. Волкогон С. О. Формування податкових надходжень місцевого бюджету в умовах фінансово-економічної кризи / С. О. Волкогон // Інституціональний вектор економічного розвитку Institutional vector of economic development : зб. наук. праць МІДМУ «КПУ». - Мелітополь : МІДМУ «КПУ», 2016. – Вип. 9 (2). – С. 98 – 106.

150. Пипко С. О. Фіскальна децентралізація та її роль в регулюванні надходжень до бюджету / С. О. Пипко, О. Ю. Андрущенко // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. - 2015. - № 2. - С. 149-157.

151. Налогообложение: теории, проблемы, решения / В.П. Вишневский, А.С. Веткин, Е.Н. Вишневская и др.; под общ. ред. В.П. Вишневого. — Донецк: ДонНТУ, ИЭП НАН Украины, 2006. — 504 с.

152. Мельник П.В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці: Монографія / П.В. Мельник . — Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. — 362 с.

153. Налоги: Учебное пособие / Д.Г. Черник, В.А. Воронков, А.А. Глинкин и др. / Под ред. Д.Г. Черника. — М.: Финансы и статистика, 1995. — 400 с.

154. Омелянович Л. О. Податкова система: Навч. посіб. (друге видання перероблене і доповнене) / Л. О. Омелянович, О. О. Папаїка, В. О. Орлова, Г. Є. Долматова, О.В. Веретеннікова – Донецьк, ДонДУЕТ, 2005. – 276 с.

155. Лісовий А. В. Податковий менеджмент: проблеми та перспективи розвитку / А. В. Лісовий, Т. А. Лісова // Сталий розвиток економіки. - 2013. - № 2. - С. 267-269.

156. Левицька С. О. Податковий менеджмент на макрорівні: вітчизняна та міжнародна практики впровадження / С. О. Левицька, А. Ф.

Цимбалюк // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. - 2011. - Вип. 16. - С. 69-76.

157. Основи оподаткування: Навчальний посібник / Т. В. Калінеску, О. М. Антипов, Г.М. Бурлуцька, Т.М. Чернякова, М.М. Соловей, М.Б. Харківський; Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. Т.В. Калінеску. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 416 с.

158. Руденко Є. М. Податковий менеджмент в системі стимулювання розвитку бізнесу в Україні [Електронний ресурс] / Є. М. Руденко // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. - 2014. - Т. 19, Вип. 2(4). - С. 60-65.

159. Іванов Ю. Функції податків та податкове регулювання [Електронний ресурс] / Ю. Іванов. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/freu/2009_19/6.pdf.

160. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Эксмо, 2007. – 960с.

161. Wise K. Understanding Our Tax System: A Primer for Active Citizens. Massachusetts Budget and Policy Centre / K. Wise, N. Berger. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://massbudget.org/report_window.php?loc=Tax_Primer_83110.html.

162. Nhekairo W. A. The Taxation System of Zambia / W. A. Nhekairo. - Lusaka: Jesuit Centre for Theological Reflection, 2014. – 111 p.

163. Fundamental principles of taxation / OECD // Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy. - Paris: OECD Publishing, 2014. - P. 29-50.

164. Носіков Д. М. Система органів, що здійснюють фіскальну функцію держави: теоретико-правовий аспект / Д. М. Носіков // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2016. - Вип. 37(1). - С. 37-42.

165. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/organi-v-kompetencii-mfu>

166. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28

.12.2014 № 71-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/zakoni_ukraini/63462.html

167. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України від 06.09.2012 № 5205-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>

168. Про внесення змін до розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки: Закон України від 01.01.2013 № 5211-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5211-17>

169. Інфляційний звіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47279306

170. Кислюк А.П. Формування інструментарію прогнозування та регулювання волатильності податкових надходжень / А.П. Кислюк // Причорноморські економічні студії: наук. журн. – Одеса: ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2017. – Вип. 13. – Ч.1. – С. 209 – 215.

171. Кислюк А.П. Удосконалення механізму регулювання волатильності податкових надходжень в умовах макроекономічної нестабільності / А.П. Кислюк // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб. наук. праць Донецького держ. ун-ту управління. – Донецьк : Донецьк. держ. ун-т управління, 2014. – Т. XV. – С. 316 – 321.

172. Кислюк А.П. Оцінка ефективності податкової системи України / А.П. Кислюк // Регіональний розвиток – основа становлення української держави: зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (3 – 4 квіт. 2014 р., м. Донецьк). – Донецьк: ДонДУУ, 2014. – С. 170 – 172.

173. Кислюк А.П. Аналіз індикаторів Лаффера для окремих податків України / А.П. Кислюк // Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: матер. V Всеукр. наук. – практич. конф. (02 – 03 березн. 2017 р., м. Кременчук). – Кременчук: КрНУ ім. М. Остроградського, 2017. – С. 222 – 224.

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
БАХМУТСЬКА ОБ'ЄДНАНА ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА ІНСПЕКЦІЯ ГОЛОВНОГО
УПРАВЛІННЯ ДФС У ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Василя Першина, 8, м. Бахмут, Донецька область, 84500, тел: (0627) 44-60-02

e-mail: dn02.official@sfs.gov.ua, Код ЄДРПОУ 39884035

23.11.2016 № 01/185

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації на тему «Волатильність податкових надходжень за умов макроекономічної нестабільності»

Кислюка Андрія Павловича,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Фахівці Бахмутської об'єднаної ДПІ ГУ ДФС України в Донецькій області розглянули та схвалили підходи до оцінки волатильності податкових надходжень, пропонувані у дисертації Кислюка Андрія Павловича.

Вважаємо доцільним підтримати зміни до Податкового кодексу, які спрямовані на зменшення залежності економіки України від нестабільних джерел податкових доходів (податку на прибуток, ПДФО) з одночасним зростанням ролі акцизного оподаткування та збільшення надходжень з ПДВ. На основі економіко-математичних методів прогнозування податкових надходжень, їх зв'язку із макроекономічними факторами здобувачем доведено і фахівцями Бахмутської об'єднаної ДПІ ГУ ДФС України в Донецькій області погоджено прогнозу стабілізацію податкових надходжень за умов макроекономічної нестабільності України в результаті впровадження отриманих науково-практичних рекомендацій.

В.о начальника Бахмутської
ОДПІ ГУ ДФС у Донецькій області

І.А.Косолапов

К
БАХМУТСЬКА ОДПІ ГУ ДФС У ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДФС У ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. 130-й Таганрозької дивізії, 114, Донецька область, м. Маріуполь, 87526,
 тел./факс (0629) 57-76-18, Код ЄДРПОУ 39406028

08.12.2016 № 6224/12/09-00-01

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
 здобувача наукового ступеня кандидата економічних наук
 Кислюка Андрія Павловича

Науково-практичні рекомендації щодо удосконалення норм інституційного забезпечення податкової політики, викладені у дисертації Кислюка Андрія Павловича на тему «Волатильність податкових надходжень за умов макроекономічної нестабільності», розглянуті та позитивно оцінені фахівцями Головного управління Державної фіскальної служби в Донецькій області.

Внесення змін у податкове законодавство України, що полягають у поступовому зниженні сукупного податкового навантаження на економіку з одночасною стабілізацією темпів приросту податкових надходжень через зростання надходжень з ПДВ за рахунок ліквідації пільгового оподаткування ПДВ), забезпечення прозорості механізмів відшкодування ПДВ, зростання ставок акцизного податку, зниження ставки податку на прибуток та надання податкових пільг з оподаткування фінансових результатів для окремих видів економічної діяльності, уможливлять економічне зростання країни у довгостроковій перспективі.

Перший заступник начальника

І.Л. Долозіна

Міністерство освіти і науки України

Донбаська державна машинобудівна академія

вул. Академічна, 72, м. Краматорськ, Донецька обл., 84313. E-mail: dgma@dgma.donetsk.ua
Тел. (0626) 41-68-09. Факс (0626) 41-63-15. Web: <http://www.dgma.donetsk.ua>. Код ЄДРПОУ 02070789

17. 11. 2016 № 025-06/84

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження наукових розробок Кислюка Андрія Павловича
у навчальному процесі
Донбаської державної машинобудівної академії

Наукові результати, отримані Кислюком А.П. при підготовці дисертаційної роботи «Волатильність податкових надходжень за умов макроекономічної нестабільності» стосовно категоріального апарату та методології регулювання податкової політики, включено в курси лекцій «Податковий менеджмент», «Податкова система» і використано в навчальному процесі.

Перший проректор,
проректор з науково-педагогічної
навчальної та методичної роботи,
кандидат технічних наук, професор

А.М. Фесенко